

Tidning för Hitis skärgård

Tjugonde årgången

RoHit

2022

**RoHit jubilerar - 20 år
skärgården till fromma**

**Reportage från:
Hitis, Högsåra, Kasnäs, Rosala,
Bengtskär, Brändö (Åland)
Morgonland och Vänoxa**

I detta nummer

- 4 Vem styr Hitis kapellförsamling
- 7 Håll skärgårdsskolan levande
- 9 Farmors Café i händerna av yngre väl meriterade damer
- 11 Welcome to Källarvinden
- 13 På Bengtskär löses fysikaliska problem
- 15 Rosala skärgårdsservice
- 17 Hitis Marinservice
- 18 Kemisten som inte räds praktiskt arbete
- 20 Yrkesval som lämpar sig i glesbygd
- 22 Brändö ett välmående samhälle
- 23 En liten kommun bättre än ingen alls
- 25 Antalet mantalsskrivna personer i byarna i Hitis kommun 30.09 1949
- 26 Posten hopar och rör samtidigt
- 28 Fiskestugan på Morgonland ingen vill vara utan
- 31 Entré i musikens värld sedan barnsben
- 33 Det förflutna släpper inte greppet
- 35 Östergård-Några slumpvis tagna ögonblicksbilder
- 38 Bolax krigssommaren 1941
- 41 Biskopsö i Hitis socken
- 42 Några minnesbilder från slutet av 1940-talets Hitis
- 44 Till minnet av Kapten och Kaptenskan
- 46 Stort om det förgångna i litet museum
- 48 Vart tog alla fiskare vägen?
- 51 Att rätta sig efter vinden
- 53 Varför skydda skogarna i skärgården?
- 54 Avlatets renässans
- 55 Om skog och Hitis
- 57 Uruppförande av Örovalsen
- 59 Fladdermössen - demoner eller sympatiska insektjägare
- 61 Från land till hav - skärgården som ekologisk mosaik
- 63 Informtaion
- 64 Sommaridikt

Hitis Friidrottsträning & lek 2022

Träningsdagar	söndag	10/7	kl. 14.00-17.00
	måndag	11/7	kl. 16.00-19.00
	tisdag	12/7	kl. 16.00-19.00
	torsdag	14/7	kl. 16.00-19.00
Tävling och avslutning	fredag	15/7	kl. 14.00-19.30

Grenar - Höjdhopp, längdhopp, löpning (30/60m, 200/400m), kula (mini/lätt/tung kula), spjut (barn-/juniorspjut).

Ålder och gruppindelning

Grupp 1	Födelseår	2018
2		2017 - 2016
3		2015 - 2014
4		2013 - 2012
5		2011 - 2010
6		2009

Hitis idrottsplan - Vi håller till på idrottsplanen på Vikarevägen mellan Hitis kyrka och Vikare.

Prova på - De allra minsta är välkomna att leka och prova på några grenar.

Regler - Alla som har deltagit på minst 2 st träningar och deltar på tävlingsdagen får medalj och diplom. Vid tävlingens poängräkning räknas sämsta grenplaceringen bort.

Prisutdelning - Tävlingsdagen avslutas med prisutdelning.

Avgift - 8 euro som går till priser & förfriskningar på avslutningsdagen.

Kontakt - www.facebook.com/hitidrottsskola.
E-post: michael.lassenius@gmail.com

Medhjälpare - Vill du hjälpa till med träningar eller tävling? Kontakta oss via Facebook eller E-post.

Välkomna önskar
Christer Wiberg, Michael Lassenius och Johan Nybergh med medhjälpare.

Idrottsträningen arrangeras genom Hembygdens vänner i Hitis rf.

RoHit jubilerar

Tidningen jubilerar i arbetets tecken. Egentligen är det konstigt att tidningen kunnat utkomma varje år under 20 år. Oavlönat frivilligt arbete utan finansiellt understöd har varit ledstjärnan under alla dessa år. Med undantag för de staplande första åren har vi stått på egna ben. Annonsintäkterna är minimala eftersom vår policy är att företag i skärgården inte ska belastas. Inkomsterna kommer nästan i sin helhet från försäljning via våra samarbetspartners i regionen. Överskottet har delats ut till verksamheter i skärgården.

I motsats till skärgårdstidningar med kommersiell bas skiljer vi oss genom att *RoHit* inte är till för det förmögna stadsfolkets strandhugg med bubbelparty. Vår ambition är att tränga in i skärgårdens sociala liv nu och förut samt i den ömtåliga naturens hållbarhet. Årets nummer är inget undantag. Vi har sökt förklaringar till hur göra för att hålla skärgården levande. Under dessa 20 år har vi i redaktionen lärt oss en del om levnadsbetingelserna och hur skört ett litet skärgårdssamhälle kan vara. Med denna kunskap som bas var det lättare att med båda benen på fast mark bena ut var skon klämmer.

Vi har hört ena konsulten efter den andra som predikat centralisering och effektivisering där den glest bebyggda skärgården inte har någon plats i deras standardmodell. När alla rusar åt samma håll är det klokt att stanna upp och blicka åt sidorna. Finns det måhända ett annat hållbart alternativ som tar de små skärgårdssamhällena i beaktande. Osökt föll blicken på Ålands östra skärgård där de små kommunerna tillåts fortbestå och deras insats skärgårdsbor till fromma är enastående.

Jämförelsen är fruktbar eftersom Hitis kommun 1968 var jämförbar med dem vid samma tidpunkt beträffande kommunikationer, befolkningsstruktur och näringar. Hitis kommun upphörde att existera men inte Brändö, Kökar och Kumlinge. Vad har hänt sedan dess? Samtliga samhällen har tappat invånare men de åländska skärgårdskommunerna kan upprätthålla ett levande samhälle med kommunala institutioner och offentligt anställda där flertalet är kvinnor. I Hitis får vi förlita oss på byalag som visserligen är umbärliga men kan på inget vis mäta sig med avlönade tjänstemän som bor på orten.

När all offentlig verksamhet är bortskalad och centraliserad följer det oundvikliga: hoppsan vart har alla barn tagit vägen, bäst att stänga skolan. Skolan är den sista kommunala institution i forna Hitis kommun och den lever farligt. Samma fenomen kan delvis drabba Kimitoö kommun när välfärdsregionerna tar över omsorg och hälsovård. Konsulternas tankegångar är lätta att förutbestämma även på regionnivå, eftersom de följer ett enkelt resonemang enligt en enkel modell som faktureras med fantasibelopp som drabbar skattebetalarna skoningslöst. Dessvärre är inte de kyrkliga församlingarna en gnutta bättre för de följer den gudaktiga kommersiella anden enligt samma mönster.

Vår förhoppning är att Pargas stad tar lärdomarna i beaktande med hur man administrerar de forna kommunerna Nagu, Korpo, Houtskär och Iniö. De nya regionerna som övertar kommunala uppdrag ger samtidigt utrymme åt små kommuner att verka, vilket knappast var meningen. Det har man insett på Åland med sin landskapsförvaltning, även där har små kommuner sina politiska motståndare, men de förlorade i lagtingsvalet.

Jan Sundberg

RoHit

Tidning för Hitis skärgård
2022

Chefredaktör: Jan Sundberg

Ombrytning och layout: Bernt Örså

Pärmbild: Bernt Örså

Baksida: Bernt Örså

Redaktörer: Olof och Gun Biström

Erik Bonsdorff

Janina Örtendahl

Carina Wolff-Brandt

Johan-Gustav Knuts

Anki Holmgård

Birgitta Snickars-von Wright

Heidi von Wright

Panu Kunttu

Amanda Enberg

Kjell Wennström

Pertti Panula

Tina Örså

Tryckeri: Mariehamns Tryckeri Ab

Ansvarig utgivare: Rosala Byråd r.f.

www.dragsfjard.fi/rosala

Vem styr Hitis kapellförsamling

Det är numera få saker som skärgårdsbor får rå och besluta om när den ena funktionen efter den andra har centraliserats och beslutsfattandet flyttats långt upp på landbacken. Hitis egen församling var länge ett undantag tills högre makter styrda av den gudalika kommersiella anden vars allsmäktighet inte har sin like slog till. Hitis församling ansågs inte vara lönt att satsa på och i stället skulle en ekonomiskt hållbarare lösning införas där den självständiga församlingen blev en kapellförsamling och beslutsfattandet flyttades till Kimitoöns församling. Någon hållbar lösning blev det inte, kyrkan står kvar i Hitis men i övrigt har reformen varit en besvikelse för Hitisborna.

Fram till 2009 var församlingen i Hitis självständig med egen präst som bodde i prästgården intill kyrkan, beslutsfattandet inklusive ekonomi sköttes lokalt och det gick ingen ekonomisk nöd på denna lilla skärgårdsförsamling. Detsamma kan inte sägas om en del av de övriga församlingarna på Kimitoön som hade ekonomiska problem. Ett påbud kom från biskopsstiftet att Dragsfjärds, Hitis, Kimitos och Västanfjärds församlingar går samman och all egendom och beslutsfattande sker inom det nya Kimitoöns församling. Samtliga fyra före detta församlingar är sedan 2009 kapellförsamlingar. Innan reformen var samtliga fyra församlingar juridiska personer, nu är endast Kimitoöns församling det, vilket betyder att Hitis Kapellförsamling inte kan förvalta

egendom. I församlingsrådet som styr över ekonomi och verksamhet i de fyra kapellförsamlingarna är Hitisborna en liten minoritet med begränsat inflytande.

Varför pyr missnöjet i Hitis

Kaplanen **Antti Kuokkanen** i Hitis gick i pension 2017 och sedan dess har Hitis varit utan egen präst som bor på orten. Det har inte setts med blida ögon och i stället får man nöja sig med en präst som delar på uppdraget med kapellförsamlingen i Västanfjärd. Särskilt Dragsfjärds församling hade stora ekonomiska problem och när fabriken lades ned 2012 rasade ekonomin berättar Kuokkanen. Hitis å andra sidan hade få skattebetalare men satt på stora egendomar som har kommit genom donationer och vad församlingen ägde sedan gammalt av strand, holmar, skog och tomtmark företrädesvis i Stubbnäs. Arrendeinkomsterna beräknas årligen uppgå till drygt 30 000€ men dessa intäkter går oavkortat till Kimitoöns församling. Även donationer av egendom riktade till Hitis hamnar inte där utan dem tar Kimitoöns församling mer än gärna hand om. Frågan är förstas hur en riktad donation ska tolkas och här hamnar kapellförsamlingen i Hitis i underläge.

Sett ur ett Hitis perspektiv är det problematiskt att i bokföringen om församlingens intäkter och utgifter ingår allt i en gemensam redovisning. Ingen specifik bokföring förekommer för Hitis kapellförsamling. I praktiken betyder det att Hitis överför medel till den

gemensamma potten utan att ha koll på detaljer. **Paula Wilson**, som varit församlingsaktiv, menar att Kimitoöns församling ökade sin egendom ordentligt genom att Hitis fusionerades med dem. För tillfället finns det drygt trettio byggrätter som kan realiseras. När diakonissans hus i Hitis såldes för ett tag sedan gick 58 000€ oavkortat till Kimito. **Berndt Löfberg**, församlingsaktiv även han, menar att Hitisborna har inget att säga om fastigheter och markegendomar. Allt styrs från landbacken och det är inte någon större idé att sitta i kapellrådet. Även **Per-Erik Fihlman** som är mångårig veteran inom Hitis församling säger att vi inte gav Hitis församling frivilligt ifrån oss. Arrendeinkomsterna försvann och några fonder blev kvar.

Pengarnas makt styr över själavården

Domkapitlet i Borgå gav sommaren 2013 **Henric Schmidt** och **Roy Aller** i uppdrag att utreda de ekonomiska realiteterna vid Kimitoöns församling samt att komma med förslag hur verksamheten och tjänstestrukturen kunde utvecklas. Anledningen till denna utredning var att ekonomin visade underskott och de ekonomiska reserverna minskade år för år. Samtidigt dras församlingen av en stor fastighetsmassa där skötsel och underhåll belastar ekonomin. Det saknades medel att renovera bland annat Västanfjärds nya kyrka. En fråga var även om fastigheter ska säljas eller bevaras. Tjänstestrukturen påpekas även inte vara anpassad till behovet av den verksamhet som församlingen anser sig behöva.

Utredarna påvisade hur skatteintäkterna i form av kyrkoskatt och samfundsskatt minskat årligen och att prognosen för framtiden inte är speciellt uppmuntrande. En tabell över andra typer av intäkter från 2012 visar att det är skogsbruket och hyresintäkter som är de största inkomstkällorna. Ingen specifikation görs men det är uppenbart att merparten av dessa inkomster kommer från virkesförsäljning och arrendeinkomster från Hitis och Rosala landet. I utredningen konstateras även att kapellförsamlingarna inte har en egen budget över verksamheten som skulle göra kapellrådet verkställighets- och redovisningsskyldiga. I stället anvisas de 1000€ för att täcka kapellrådets egna utgifter.

Personalutgifterna står för trefjärdedelar av samtliga utgifter i församlingen på Kimitoön. Utredarna lade fram förslag om att minska personalkostnaderna som de ansåg vara stora i jämförelse med vad läget är i många andra

Paula Wilson

Antti Kuokkanen.

församlingar. Genom att minska personalstyrkan och omfördela arbetsuppgifterna behöver inte verksamheten bli sämre menar de. För att ekonomin ska fås i balans behövs en betydande personalminskning konkluderar utredarna i sin rapport. Beträffande den kyrkliga verksamheten som utförs av präster och anställda av församlingen hänvisas till kyrkolagen och som man givetvis avser att följa till fullo. Däremot diskuteras inte de särbehov som uppkommer vid skötseln av en skärgårdsförsamling och dess medlemmar spridda på öar och holmar. Visserligen framkastas där ett alternativ av organisatorisk förändring där kapellförsamlingarna på Kimitolandet ingår i en gemensam församling eftersom förhållandena är likartade och att Hitis genom sin särprägel kvarhåller sin status som kapellförsamling. Argumentet är att Hitis kan ha bättre förutsättningar till extern finansiering. Detta förslag var ett av tre och har inte heller resulterat i något konkret.

David mot Goliat

När väl dammet lagt sig kring nämnda utredning satte församlingsrådet i gång med att realisera nedskärningar av personal och verksamhet. Ett stort missnöje seglade upp 2014 när det beslutades om vikariestopp i Hitis. Det föranledde kaplanen Antti Kuokkanen i Hitis att ta till pennen under upprepade gånger. Vikariestopp är en yttersta åtgärd vid en grav ekonomisk situation och om det varar längre än två eller tre månader förlamas församlingens verksamhet. Han föreslog att allmängiltiga regler om hur göra vid sjukdomsfall, semester och dylikt ska gälla på lika villkor i alla kapellförsamlingar.

Samma år, det vill säga 2014 i september återkommer Kuokkanen till kyrkorådet och denna gång angående budgeteringen och dess uppföljning. Där ondgör han sig över att bokföringen är centraliserad och en ekonomisk uppföljning av läget i kapellförsamlingarna inte är möjlig. Det föranleder en massa besvär att få reda på ekonomiska detaljer och därför önskar han att åtgärder vidtas. Något sådant har emellertid inte skett och kunskapen om kapellförsamlingarna och deras löpande finanser sker centralt utan insyn.

I mars 2015 återkommer Kuokkanen och denna gång med begäran om att anställa vikarier. Han menar att kostnaderna ökar med några tusen euro och att skadan

Per-Erik Fihlman

blir mycket större om inget görs, givetvis är det svårt att uppskatta skadan i reda pengar. Kanske just det är problemet, eftersom den gudalika ekonomiska anden väger starkare när det gäller. Som exempel nämner han två planerade högmässor i Högsåra och Vänö som måste inställas. Även jul, skärtorsdag och påsk nämns bland andra där det behövs vikarier då gudstjänster firas samtidigt i alla kapellförsamlingar. Därtill påpekar han i ett annat sammanhang att självvård inte får ges åt andra än den egna församlingens medlemmar. Problemet är att skärgården under sommaren är fylld av fritidsfolk och ska det ekonomiska få sätta hinder i vägen för att förmedla den evangeliska tron till folk som visserligen betalar kyrkoskatt men inte till Kimitoöns församling?

Domkapitlet kontaktas

Följande år sammanställde kapellrådets ordförande Per-Erik Fihlman en skrivelse till domkapitlet i Borgå angående Hitis kapellförsamling. Där lägger han fram fakta om de speciella förhållanden som råder i skärgården och vilka utmaningar det medför att ha verksamhet på olika öar. En förrättning på en ö kan ta en hel dag i anspråk med resor som ibland kan vara utmanande. I vissa fall kan prästen själv köra båten men oftast behövs taxibåt vilket ökar utgifterna. Samtidigt är det viktigt att prästen håller nära kontakt med sina medlemmar. Samtidigt påpekar Fihlman att Hitis blev en kapellförsamling 1695, en egen församling 1861 och en kapellförsamling 2009 och efter

Berndt Löfberg

att Kuokkanen går i pension 2017 ett enda frågetecken. Skrivelsen föregick kapellrådets resa till Borgå för att på ort och ställe föra fram hitisbornas sak, någon gehör fick delegationen inte i form av goda gärningar från domkapitlet.

Enlig kyrkoordningen utser kapellrådet kaplanen i kapellförsamlingen. Kyrkorådet för Kimitoöns församling beslöt ändra reglementet för Hitis kapellförsamling vilket upprörde kapellrådet i Hitis som inte getts möjlighet att höras i ärendet. Kapellrådet fick inte heller en begäran om att ge sitt utlåtande, vilket de likaväl gjorde i en skrivelse från den nionde november 2016. Där ondgör man sig över att inte bli likvärdigt behandlad med de övriga kapellförsamlingarna. Den stora förändringen i det nya reglementet är att kapellrådet som förut valt sin kaplan nu går miste om denna rätt och samtidigt försämras möjligheter att bestämma över sin egen verksamhet. I det nya reglementet finns inte längre någon kaplan utan hen ersätts med en församlingspastor som förutom arbetet i Hitis kapellförsamling även deltar i församlingsarbetet inom hela församlingens område. Denna församlingspastor är som redan nämnts delad med Västanfjärds kapellförsamling.

Vid en kort konklusion av vad här har skrivits kan jag endast konstatera att den sista kaplanen Kuokkanen gjorde sitt yttersta för att försvara kapellförsamlingen. Som en from man lyfte han upp självvården, närheten och vikten av att ha en präst som bor och utövar sitt ämbete på orten. Kapellrådet i Hitis gjorde sitt bästa för att stöda honom och att få gehör i Kimito om vilka särproblem som utmärker skärgården. Inga böner har hjälpt vare sig i Hitis kyrka, Vänö kapell eller annorstädes. Den allsmäktige ekonomiska anden har ett fast grepp om Hitis kapellförsamling som underdånigt får finna sig i hur församlingen på Kimitoön beslutar.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Referenser:

Schmidt, Henric & Aller, Roy, Kimitoöns församling, *Utredning*. Kimitoön 30.9.2013
Fihlman, Per-Erik, Hitis Kapellförsamling, *Skrivelse*. Hitis 21.3.2016
Hitis kapellrådsmöte. *Protokoll 2/2017*. Hitis 17.3.2017
Hitis kapellråds anmärkningar över det nya reglementsförslaget. *Promemoria*. Hitis kapellrådsmöte 9.11.2016
Hitis kapellförsamlingens verksamhetsplan 2015. *Promemoria*. Hitis kapellrådsmöte 4.9.2014
Kuokkanen, Antti, Kapellförsamlingens verksamhet och förvaltning. Med tillämpning i Kimitoöns församling ur kyrkolagens och kyrkoordningens synvinkel. *Promemoria*. Hitis 6.10.2012
Kuokkanen, Antti, Förslag för att få regler om användning av vikarier i församlingsarbetet. *Skrivelse*. Hitis 11.2.2014
Kuokkanen, Antti, Förslag till musikarbetet i Hitis kapellförsamling 2014. *Skrivelse*. Hitis 11.2.2014
Kuokkanen, Antti, Sparåtgärder drabbar församlingens verksamhet. *Skrivelse*. Hitis 12.3.2015

Håll skärgårdsskolan levande

Den sista spillran av ett brett skolnät på ett flertal öar i den omfattande skärgården söder om Dalsbruk håller på att förtvina. Endast en liten skola i Rosala återstår av ett närmare tiotal när det var som bäst. En räddningsoperation har kört i gång för att rädda skolan med att bygga om och hyra ut förra småskolan till en barnfamilj. Ett projekt som visade sig bli både kostsamt och aningen utdraget. Men äntligen ser det ljus ut. I skrivande stund bor det en småbarnsfamilj i huset.

Åbolands skärgårdsstiftelse grundades 2007 i syfte att hålla skärgården levande och att stöda inflyttning. En av initiativtagarna till stiftelsen och dess syften var Houtskärs pensionerade kommundirektör **Bengt Backman**. Även om stiftelsen är ung har den lyckats ro några projekt i hamn. Till de lyckade projekten hör fiskarhemmanet på Brännskär som har fått en hel del uppmärksamhet genom den verksamhet som bedrivs där. Stiftelsen är en av ägarna till fastigheten Sunnan i Korpoström, Björkholmen i Pargas hör även till Skärgårdsstiftelsens lyckade projekt. Nu är man i färd med att utreda ett eventuellt övertagande av den tidigare kyrkliga folkhögskolan i Houtskär. Omvandlingen av småskolan i Rosala till ett hyreshus för en barnfamilj var uttryckligen något som Bengt Backman vurmade för. Tack vare Bengts, och resten av styrelsens, genuina intresse för att hålla skärgården levande och jobba envist i den riktningen har vi idag en barnfamilj i gamla småskolan.

Högsåra är sedan 2017 representerad i styrelsen för denna skärgårdsstiftelse. Det är viktigt med tanke på att även denna del av den vidsträckt åboländska skärgården finns med på kartan, låt vara att avståndet till Brännskär eller Björkholm inte är särdeles långt från grannbyarna i vår del av skärgården. I Högsåra träffar jag **Jenny Örnell-Backman** som är personen i styrelsen jag är ute efter.

–Intresset att hyra småskolan har nog varit stort hela tiden, säger Jenny. Ett tjugotal personer har varit i kontakt i olika repriser. Men nu verkar det som om vi har hittat lämpliga familjer. Familjer, säger hon för att det redan i mars 2022 flyttade in en familj med två dagisbarn i huset och i augusti 2022 flyttar en annan familj in.

Jenny Örnell-Backman

Anna Fihlman

–Den första familjen har stortrivts. **Anna Fihlman** som arbetar på skolan bekräftar detta. Familjen har integrerats väl i byn. De har fått nya vänner och saker har löpt väl trots att svenskan är ett främmande språk för dem. Familjen kommer dock att flytta ut i augusti vilket var meningen från början. Den nya familjen som kommer i augusti har planer på att stanna länge i Rosala säger Jenny. Som alltid när saker börjar gå i rätt riktning och ta fart så går det med besked. Plötsligt hade vi inte bara en utan två familjer som ville hyra huset från och med augusti 2022. Som tur har vi hela tiden haft tät kontakt med byrådet och då främst med **Hanna Wuorio-Wilson**. Via dem fick vi nys om att prästgården i Hitis står tom. Tack vare gott samarbete mellan Skärgårdsstiftelsen och byrådet kan vi stolt meddela att även det huset nu har fått nya hyresgäster. Detta betyder att det i höst börjar två nya elever i skolan i Rosala.

Rosala byråd tog initiativ

–I början av min tid i styrelsen för Skärgårdsstiftelsen var mötena korta, nu är läget ett annat, säger Jenny. Mötena är långa och ibland komplicerade. Utmaningar uppstår ibland när vi övertar fastigheter. Kontrakt ska skrivas med hyresgäster och en klar ansvarsfördelning ska uppgöras. Stiftelsen är inte rik och inte speciellt känd heller för den delen. Vi tar emot donationer och ansöker om medel från olika håll. För ändamålet har vi en person anställd på deltid i Korpoström.

–Initiativet till att göra småskolan i Rosala beboelig

Hanna Wuorio-Wilson. Foto Daniel Wilson

kom från Rosala byråd. Byn har kämpat med avfolkning och ett sjunkande elevunderlag. Bengt Backman tog tag i saken och styrelsen godkände idén. Kommunen sålde huset billigt men byggnaden behövde omvandlas till bostadshus. Affären gjordes 2020 varefter en ansökan skulle inlämnas till kommunen om rätten att förändra byggnadens ändamål från skola till bostadshus. När väl alla intyg och lov fått ett godkännande kunde ombyggnaden sätta i gång. Slutgranskning av huset blev klar i början av detta år.

–Det blev en dyr omställning. Ett nytt tak skulle läggas samt interiör med dusch och andra bekvämligheter. Jobbet blev klart 2021 varefter vår verksamhetsledare **Anna Franzen** gjorde reklam om huset för att uppmärksamma hugade barnfamiljer att intressera sig. När huset uppmärksammades i massmedier steg antalet förfrågningar. Trots det blev det svårt att komma till skott. Farhågorna samlades kring frågor som brist på utkomst, osäkerhet med driftskostnader såsom hyra och elektricitet. Genom att ingen tidigare bott i huset var det svårt för oss att ge svar på frågor såsom hur ofta septiktanken behöver tömmas. En relevant fråga med tanke på kostnader och besvär.

–Grannen Hanna Vuorio-Wilson får en eloge. Hon hjälpte bland annat med att se till huset och att gå husesyn med intresserade spekulanter. Flera har levt med romantiska drömmar om livet i skärgården men det praktiska kunnandet om hur verkligheten ser ut har fattats. När realiteten tränger på ökar tveksamheten. Vi är glada att det lyser i fönstren i gamla småskolan och att se barn som leker på gården.

Här vilar en liten paradox genom att folk har klagat i årtionden om att det råder bostadsbrist i skärgården. Med ett ökat utbud av bostäder följer automatiskt inte en inflyttning. Den mekanismen fungerar inte utan gnissel. Pensionärer och fritidsfolk hör gärna av sig och de har dessutom ekonomiska förutsättningar att både hyra och köpa. Skolan räddas inte med detta och inte är det heller Skärgårdsstiftelsens syfte att stöda fritidsboendet. Människan är ett flockdjur och vill inte avskiljas från flocken. Utan folk i skärgården finns inte heller någon flock att tillhöra.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Familje Enberg. Fr.v. Amanda, Mats, Ylva och Alexandra. Foto: Fredrik Öblom

Farmors Café i händerna av yngre väl meriterade damer

Högsåra har det välrenommerade kafét inte behövt brottats med epitetet generationsväxling eftersom någon växling är det egentligen inte frågan om. Snarare har processen varit i gång allt sedan gårdens två döttrar engagerade sig i kafét som i verkligheten är en gourmetrestaurang. Engagemanget inleddes redan i barnår och nu är damerna akademiskt utbildade och väl förtrogna med hur en restaurang ska drivas med framgång.

För att få pratstund med **Amanda** och **Alexandra Enberg** förlade jag mötet till sensommaren när den värsta rushen av restauranggäster redan var över. Efter studier vid Åbo Akademi har systrarna bott i Stockholm, Köpenhamn och Amanda även i Bryssel. Numera har Amanda flyttat hem till Högsåra och Alexandra jobbar på kulturcentret Hanaholmen i Esbo under vintern.

När Alexandra är upptagen i köket slår jag mig ned tillsammans med Amanda som är förvarnad och beredd på att jag kommer att uppta hennes dyrbara tid.

–Vår lilla familj det vill säga min sambo **Jonathan**, vår dotter **Sally** och jag flyttade hit 2020. Jag är magister i statsvetenskap och var **Nils Torvalds** (ledamot i EU parlamentet) medarbetare i Bryssel. När Sally föddes 2018 vistades jag mera här ute. Jonathan jobbade i Stockholm. När Covid-19 slog till jobbade alla hans kolleger på distans. Kontoret finns i Helsingfors och då passade det bra att flytta till Högsåra.

–Nej inte var det någon chock att byta ut Bryssel mot Högsåra. Här är jag född och här har jag vuxit upp.

Här uppskattar vi de äldres kunskap

Som det framgår av intervjun är Farmors Café ett familjeföretag som inledde sin verksamhet 1994 under rätt anspråkslösa former av föräldrarna **Ylva** och **Mats Enberg**. Farmor och farfar hjälpte till, morfar rökte fisk och mormor bakade berättar Amanda som är född 1989 och var med på sitt lilla vis när det hela inleddes.

–Jag uppskattar att vi umgås med de äldre på ett naturligt sätt här på kafét. De äldre sitter inne med en massa kunskap som överförs till oss yngre och det är vår styrka. Kunskapen om att fånga, hantera och tillreda olika råvaror såsom fisk sitter djupt hos de äldre.

–Den nära relationen mellan generationer gör att vi undviker tala om generationsväxling. Ordet växling låter väl dramatiskt för att kunna appliceras på oss. Av naturliga skäl har vi stegvis tagit över ansvar på oss systrar men där de äldre hela tiden är med i form av kunnande, stöd och arbetsinsatser.

–Impulser kommer även från våra anställda. Förutom finländare har vi haft danskar, italienare, spanjorer, holländare, ester och nyzeeländare på jobb. Språk och kultur möts och bildar en helhet som jag uppfattar är oss och våra gäster till gagn.

Javisst, skärgården är och har alltid varit internationell

Alexandra och Amanda

och det har präglat det vardagliga livet på olika sätt. Här i Högsåra har den mångkulturella personalen bidragit till att locka fram det bästa av det traditionella skärgårdsköket kryddat med internationella inslag.

Hetta och munskydd besvärlig kombination

–Alexandra som är ett par år yngre än jag har tillsammans med mig vuxit upp med restauranglivet. Det var aldrig frågan om ett val utan var en naturlig del av vårt familjeliv. Som barn hjälpte vi till med att duka, plocka disk, sköta servering och ha hand om husdjuren i hagen. Servering var något jag gillade och med tiden blev jag alltmer intresserad av att tillreda mat

–Min mor och mormor lärde mig kokkonsten och därtill bidrog de professionella kockarna som jobbade hos oss. Under min tid i Stockholm gick jag en kurs i kokkonst och samma upprepade jag i Köpenhamn. Det skandinaviska köket är något som flyter väl in i vår skärgårdsrestaurang.

–Alexandra är mer praktisk än jag och har koll på läget när vi har 500 matgäster per dag vilket händer ibland. Det gäller att vara stresstålig. Arbetsmiljön verkar idyllisk men verkligheten kan vara nog så påfrestande. I juli

var det hett värre under munskyddet. Ingen vidare kombination, det goda är att det har fungerat och att vi har hållit oss friska.

–Sommaren 2021 var exceptionell. På grund av pandemin uteblev de internationella gästerna nästan helt, däremot hade vi ett stort inflöde av inhemska gäster. Det gällde att klara av de fyra semesterveckorna när trycket var som högst. Vi hade 30 anställda nämnda sommar som visst var ett rekord om jag minns rätt.

–Som tur har vi vänner och bekanta som ställer upp. Det är guld värt att ha anställda som jobbat här i flera somrar. Förutom dem anställer vi nya som ska läras in varje sommar. Till vårt jobb hör även att anställa och att göra anställningsintervjuer. Under de två vintermånaderna håller jag paus från kaféjobbet.

Medan vi börjar bli klara med intervjun dyker Alexandra upp som har haft händerna fulla fastän högsäsongen är över. Nu har jag en chans att utbyta några ord med henne.

–Jag är magister i konstvetenskap vilket varit till hjälp att utveckla maträtter. Mitt jobb är att hålla i trådarna med att skicka ut matportioner till våra gäster. Vi har massor med tallrikar, glas och bestick men på somrarna råder det en ständig brist. Det brukar ordna sig och visst är det tryggt att jobba med sin familj.

Farmors Café är en skärgårdsrestaurang med lite extra. Med det senare avses vad som serveras på tallriken i kombination med den internationella atmosfären. Kombinationen att ha respekt och vara lyhörd för gammal kokkonst blandad med det internationella köket har varit lyckad. Mångspråkigheten på arbetsplatsen där germanska och latinska språk och kulturer möts ger mervärde när det är som bäst. Tursamt är de båda systerarna väl skickade att vara öppna för kulturell pluralism samtidigt som de respekterar traditionellt kunnande hos äldre generationer. Studier vid Åbo Akademi, vistelse utanför landets gränser och framför allt en uppväxt i skärgården präglar Farmors Café av idag som är populärare än någonsin.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Personporträtt: Amanda

Född: Högsåra
Bor: Högsåra
Familj: Sambo Jonathan och dotter Sally
Favoriträtt: Färsk fisk och nybakat bröd
Favoritdryck: Te med citron
Favoritläsning: Nyhetsreportage
Karaktärisera dig själv: Idérik, impulsiv och hjälpsam.

Personporträtt: Alexandra

Född: Högsåra
Bor: Helsingfors och Högsåra
Familj: Sambo Rasmus och Högsårafamiljen
Favoriträtt: Rostat rågbröd
Favoritdryck: Gott kaffe och Pet Nat
Favoritläsning: Historia
Karaktärisera dig själv: Strukturerad, kreativ och omtänksam.

Welcome to Källarvinden

Annonser och reklamskyltar dyker allt oftare upp på engelska. Av detta ska man ingalunda sluta sig till att arbetspråket i dessa restauranger eller butiker är engelskan. Avsikten är visst att skylta med en internationell prägel men verkligheten är oftast helt finsk och i vissa fall svensk. I det senare faller är språkvalet där för att inte stöta bort potentiella finska kunder, något som IKEA aldrig brytt sig om och med framgång. Källarvinden i Kasnäs passar inte in här, eftersom sommarrestaurangen inte låtsas utan är en restaurang där arbetspråket och personalen är engelsk.

Merparten av biltrafiken från landbacken stryker förbi avtaget till Kasnäs by där Källarvinden håller hus. Kasnäs har blivit ett centrum för skärgårdstrafik, restaurang, badhus, butik, gästhamn och fiskfabriken inte att förglömma. För dem som söker annorlunda matupplevelser kan vandra några hundra meter från gästhamnen längs landsvägen för att hitta Källarvinden. En kort promenad gör gott för gästgärdare som skumpat över böljorna med sina båtar. Här är det småskaliga som frodas ovanpå den gamla potatiskällaren som förvandlats till en vinkällare. Potatis och vin trivs bäst i källarens svala mörker. Ovanför källaren badar ljuset, personalen tillreder mat och där träffar jag Ellen Järvinen hemma från Kasnäs och är moder till restaurang Källarvinden.

–År 2015 öppnade jag Källarvinden som var ett sommarkafé, då var jag 19 år fyllda. Min önskan var att få jobba i Kasnäs under somrarna men att vara anställd lockade inte. Här i byn saknades kaféverksamhet och då satsade jag på att erbjuda bakverk, småsaltigt och kaffe. Familjen och vänner ställde upp med att hjälpa mig. Idag är vi en fullskalig sommarrestaurang som är både ett komplement och något helt annorlunda än den stora restaurangen vid fiskfabriken. Menyn är annorlunda och konceptet likaså, vi har inte hållit kvällsöppet men sommaren 2022 blir annorlunda, vi har öppet till kl. 20:30. Byggnaden sätter begränsningar genom att den inte är isolerad och kockarna har det trångt i det lilla köket.

Kokkonst högre i kurs än det akademiska

–Jag gick i skola i Dalsbruk och gymnasiet i Kimito. Vid Åbo Akademi studerade jag sociologi men studierna blev på hälft. Energin lade jag vid Åbolands nation som är en studentförening vid Akademin och där var jag värdinna, skattmästare och viceordförande. Det var i den rollen jag lärde mig att organisera, samla folk och att få servicen att fungera. Här väcktes idén att satsa på kundservice i framtiden.

–Jag avslutade mina studier i Åbo och åkte över till London där en kockutbildning väntade. Utbildningen pågick i ett intensivt år och där blev jag

undervisad i kokkonst, kännedom om viner, servering, kostnadsberäkning och planering av menyer. Där träffade jag min pojkvän som även han är kock. Efter studierna blev vi kvar i London ett tag innan vi drog till Bangkok för att jobba på en restaurang. Nu har vi varit tre vintrar i Helsingfors. Jag jobbar på restaurang Savoy som hör till eliten av restauranger i staden. Min uppgift är att servera, ta emot beställningar och nu är jag på väg att bli hovmästare. Min pojkvän jobbar som kock i en annan restaurang.

–Vi rekryterade en medarbetare i köket från England och då cementerades arbetsspråket till engelska. Vår meny däremot är i högsta grad lokal beträffande grönsaker, kött och fisk. Morfar här i byn förser oss med fisk, fiskare som han är. Köttet kommer från Vestlax Mellangård som uppföder Dexter kor och ungerska ullsvin. Grönsakerna kommer från Dragsfjärd, kalkonerna från Mathildedal och honung från grannbyn Kagsjöla. Det mesta tillreder vi själva inklusive bakning av bröd i det trånga köket.

–Vi brukar ha öppet fem dagar i veckan. Många sommargäster hittar hit, men även besättningar från gästande båtar och flera orsbor. Konceptet med Källarvinden går att förverkliga genom att vi avtalat med våra arbetsgivare i Helsingfors att vi får vara lediga från mitten av maj till september. Våra arbetsgivare tycker det är en lösning som passar dem. Coronaepidemin har vi inte märkt av här på Källarvinden. Vår utsökta vinlista som är omfattande har varit i flitig användning och gästerna har funnit sig till rätta i sommarvärmen.

Källarvinden är ett alternativ för dem som vill ha något annorlunda på tallriken i en lugn miljö. Det som började med ett kafé har blivit en gourmetrestaurang som har en nisch verkar det, eftersom restauranger med liknande idéer har dykt upp under åren. Var och en har sin egen profil och Källarvinden sticker ut med att i sin enkelhet vara en vind men som kan erbjuda ett smakäventyr av lokala ingredienser kryddat med kokkonst från metropolen London. Det geografiska och mentala avståndet kan synas långt men en titt i kastrullen avslöjar att avståndet minimerats med vispens kraft till en läcker sås á la Brexit utan att vara Kaxigt.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Personporträtt: Ellen

Född: 23.09.1994 i Kasnäs
Bor: Vallgård i Helsingfors och Kasnäs
Familj: Nästan alla i Kasnäs
Favoritträtt: Ostron mignonette
Favoritdryck: Svår fråga, har en förkärlek för Gamay, men senaste tiden har jag druckit mycket Vouvray
Favoritläsning: Min favorit(kok)bok är Edward Blom, Allting gott och alldeles för mycket, men läser mest svampböcker
Karaktärisera dig själv: Hedonist!

Personporträtt: William Brennan

Född: North London
Bor: Helsinki and Kasnäs
Familj: Two brothers, mother (who taught me to cook) and father
Favoritträtt: Bone marrow on toast
Favoritdryck: Negroni
Favoritläsning: Cookbook: Nose to Tail by Fergus Henderson, regular book: Any Human Heart by William Boyd
Karaktärisera dig själv: Everything is interesting, and I'll try anything once

På Bengtskär löses fysikaliska problem

När fyren uppfördes 1906 stötte man på en mängd problem som skulle lösas under karga förhållanden. Optiken i fyrlyuset var ett avancerat fysikaliskt verk från Paris som installerades med enkla redskap högst upp i tornet när vind och kyla piskade på. Behovet av avancerat kunnande för problemlösning på Bengtskär fortgår. Dessbättre lyser fyren nu upp med en ung fysiker som tagit ansvar för att få saker och ting att fungera i teori och praktik.

Frågan om generationsväxling kan vara nog så knepig i skärgården. Företagen är i regel små, vinstmarginalerna är blygsamma jämfört med finansnissarnas klipp på börsen, arbetskrävande är det vanliga, bäst att företaget står på flera ben för att klara sig, ett krav på kunnande och en läggning som anpassar sig i ett avskilt liv från urbana nöjen, inget utbud av offentliga tjänster och kommersiella frestelser. Sist men inte minst är att make/maka eller partner är med på noterna. Om nej, ja då blir det knappast något av generationsväxlingen.

En annan negativ omständighet anses vara akademisk utbildning som inte platsar i skärgården där det praktiska kunnandet är ett måste. De enda akademiska yrkena som traditionellt stått till buds är lärarens och prästens. Inte sagt att de heller är möjliga i en tid av mångårig våg av skolstängningar och centralisering av församlingar inklusive personalminskningar. Traditionellt har skärgården varit en arbetskraftsreserv som vi har behandlat

i denna tidning beträffande hembiträden (*RoHit* 2013). Sedan dess har det skett en rejäl avfolkning kombinerat med att utbildningsnivån fått en skjuts uppåt särskilt beträffande unga damer från skärgården. Nu kan man snarare tala om hjärnflykt än en arbetskraftsreserv som förut. Som alltid finns det avvikande fall och ett intressant sådant har jag hittat i Rosala, eller kanske hellre gäller det att kalibrera kursen till Bengtskär, även om mitt samtal sker med **Nora Wilson** vid hennes hem i Rosala.

Rosala skola gav färdigheter att bli doktorand i fysik

–Jag är född (1990) och uppvuxen här i Rosala. Här i lilla Rosala skola med 20 elever fick jag bra undervisning. Vi var fem på min klass vilket var lite speciellt när det vanligtvis var betydligt färre på en klass och ibland ingen alls.

–En liten skola fungerar utmärkt beträffande pedagogik och det sociala. Undervisningen behöver inte alls vara bättre i en stor skola särskilt inte beträffande lägstadiet. Högstadiet gick jag i Dalsbruk och där var mitt favoritämne biologi och matematik som jag ville fördjupa mig i. I Kimito gymnasium förbyttes mitt intresse till fysik. Vi hade en bra lärare där och jag satsade på fysik och matematik som jag hade lätt att förstå. Det var mest pojkar som satsade på fysik och matematik men det hindrade inte mig.

–Mitt intresse förde mig till Åbo Akademi där jag

började studera fysik med matematik som biämne. Vi var visst 14 som inledde studier i fysik och ungefär hälften droppade av efter ett år. En del av dem som hoppade av satsade på studier i medicin eller något annat. På den årskursen var vi endast två flickor.

–Efter det första året var vi bara sju kvar och jag var den enda kvinnliga studenten. Alla lärare var män men jag kände mig aldrig utanför. Magisterexamen fick jag 2016 men mitt intresse för fördjupad kunskap tog inte slut där. Här igen fick jag erfara att litenhet hade sina fördelar. Vi fick en personlig handledning, en bra undervisning och en god relation till lärarna.

–Jag blev rekryterad till ett projekt och den vägen kom jag in på forskarutbildning. I projektet jobbar vi med att utveckla organiska solceller. Min roll är att utveckla metoder för att studera hur väl dessa solceller fungerar. De flesta kommersiella solceller är kiselbaserade, vilka kräver en massa energi att producera. Organiska celler har potential att bli betydligt billigare och miljövänligare. I planen ingår förstås att jag ska bli doktor inom en snar framtid.

Barndom på Bengtskär

Vi har tagit del av berättelser från Bengtskär när fyrvaktare med sina familjer bodde ute på skäret. Barn växte upp där, lekte med varandra och med vad den karga naturen erbjöd. Javisst, det är en svunnen tid, men ändå inte eftersom ett barn från Rosala som periodvis med sina kompisar från fastlandet tillbringat alla sina somrar där ute.

–Från att jag var sex år har jag tillbringat alla mina somrar där ute på Bengtskär, det vill säga sedan turistverksamheten inleddes på skäret. Skepparen på turistbåten från Hangö hade två barn som brukade följa med och ibland stannade de över natten. Med dem lekte jag och hade skoj. Även med personalen kunde vi ha riktigt kul och långtråkigt blev det aldrig.

–Det var jätteskoj att hitta paddor och grodor på kvällarna. Rekordet var visst 144 paddor och grodor. Vi samlade på dem för att ha koll på att vi räknade rätt. Med håvar fiskade vi och i en liten pöl växte vass som vi byggde vassbåtar av.

–Som ganska liten började jag hjälpa till med sysslorna där ute. Vi hade en liten kiosk och där sålde jag glass och läsk. I jobbet ingick även att diska, duka och bädda. Sommarledigheterna i sin helhet var jag där ute förutom när jag gick i simskola i Rosala.

–Nu när jag är vuxen och mina föräldrar planerar trappa ned. Om ett tag ställs frågan hur det ska bli med Bengtskär? Min tanke är att bli klar med doktorsexamen och därefter stegvis överta ansvaret av Bengtskär under några år.

Jag trivs med jobbet och Bengtskär

–Mina bröder och jag samarbetar kring logistiken. Jag deltar i skötseln av Bengtskär, **Paul** ansvarar för Vikingacentret och **Daniel** för sjötrafiken. Upplägget innebär att jag i praktiken flyttar till Rosala och får min fasta adress här.

–Ute på Bengtskär finns det mycket att hålla reda på

i vardagen eftersom den ena turistgruppen efter den andra avlöser varandra under normala somrardagar på Bengtskär. Varor ska beställas i tid och logistiken är krävande, eftersom vi behöver transportera mat, ved, tvätt och försäljningsprodukter.

–Under högsäsong är vi mellan fem och sex medarbetare i personalen förutom vi familjemedlemmar. Vi varvar med två besättningar som jobbar drygt en vecka i taget. Jag jobbar i princip varje dag och med längre arbetspass då vi har brist på personal.

–Jag trivs med jobbet och framförallt med Bengtskär. Min man **Henrik Wilson** är utbildad fysiker och nu jobbar han heltid med kontorsarbetet där det ingår att betala räkningar, fakturera och sköta löneutbetalningar. På somrarna hjälper han även till med det praktiska ute på Bengtskär, själva kontoret finns i vårt bostadshus i Rosala.

–Under vår och höst har vi tid med underhållsarbete och det kan bli en hel del att göra. Vi är i en omställningsfas där fem dieselgeneratorer ska ersättas med eldrift. Två aggregat är inne i fyren och tre i ett uthus. Ett aggregat är kontinuerligt i bruk och spillvärmen tas tillvara. Bostadsdelen hålls varm under vintermånaderna för att hålla fukten stängd.

–Problemet är att det går åt ungefär 30 000 liter olja per år. Det är odrägligt och otympligt med tanke på höga oljepris, koldioxidutsläpp, besvärliga transporter och en ständig osäkerhet beträffande driftsäkerheten. Vi har vintertid en lampa i fönstret och när den lyser ser vi skenet till Rosala. Har den slocknat, ja då har elförsörjningen slocknat.

Nu är det klart att en elkabel ska dras till Bengtskär och med det görs fyren mer miljövänlig och tryggare under årets alla årstider. När Nora väl är klar med sina studier om organiska solceller öppnar det kanske en möjlighet att ytterligare höja miljötänkandet givet att det går an att applicera sådana system på ett välanpassat sätt. Som fysiker är hon utbildad i kritiskt tänkande och problemlösning, som här är en rejäl utmaning.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt: Nora

Född: 1990, Rosala

Bor: Bengtskär, Rosala och Åbo

Familj: Henrik

Favoritträtt: Plättar

Favoritdryck: Svart te

Favoritläsning: J.R.R. Tolkien

Karaktärisera dig själv: Nyfiken och blir lätt ivrig över saker

Familjen Mickelsson fr.v.
Dan, Elin, Jenny, Edwin och Ellinor

Rosala Skärgårdsservice

Martins Båthall finns inte mer, endast byggnaderna och en del av den gamla maskinparken finns kvar. Dessbättre har inte verksamheten vid båtslipen upphört. Alla i byn är överens om att en verkstad med båtservice är en nödvändighet. Nu är en sådan etablerad även om verksamheten har tagit sig något andra banor än vad föregångaren Martin Fagerholm sysslade med.

Det kändes något konstigt att titta in i verkstaden och sedan kliva in i bostaden där Martin bott med sin familj. Sådant händer att med ägarbyte följer både arbetsplats och bostad med på samma gång. Arbetet med båtar och skärgårdsservice låter sig inte göras på distans och inte är det heller lyckat att pendla till Rosala från landbacken för att utföra jobbet. Nej det enda vettiga är att bo bredvid sin arbetsplats som är den stora verkstadshallen.

Jenny Karlsson och **Dan Mickelsson** är de nya ägarna till forna Martins Båthall. Jenny är hemma från Ekenäs och Dan har sina rötter i Västanfjärd. Dan har kört långtradar i hela sitt vuxna liv medan Jenny gillar lastbilar även hon, men nu har andra intressen fått företräde.

–Vi träffades på en långtradarträff i Alahärmä. Power Truck show. Jag har lastbilskort och har sysslats med lite hobbykörande säger Jenny. Ett arbetsliv som är ombytligt passar mig. Gillar problemlösning. Dels har jag jobbat inom hemvården och på fabrik i Lappvik. Vid 20 års ålder flyttade jag till Västanfjärd där jag fick jobb inom vården.

–Jag var anställd av MHL Trans i Tenala och körde transporter ända upp till Rovaniemi samt till Norge och Sverige, säger Dan. Genom de långa transporträckorna var jag borta en vecka i sträck och sov det gjorde jag i bilen. Veckosluten var jag hemma men det fungerade illa när barnen kom till världen. Ett tag funderade jag på att starta ett eget åkeriföretag men det är en pressad bransch med små marginaler. Tanken om att bli egen företagare levde kvar även om branschen blev en annan än åkarens.

Båtar i stället för bilar

–Vi ville bo och arbeta nära vattnet. När vi hörde att Martin är på väg att sluta föddes idén om att flytta till Rosala och börja ett nytt liv och jobb här. Jag är van med att serva bilar och båtar. Metallarbeten har jag sysslats med och det man inte kan får man lära sig. Jenny gillar träarbeten och ett snickeri finns i verkstadens övre våning.

–För att få ekonomin gå ihop körde jag grus på dagarna och då åkte jag med färjan som går klockan sex på morgonen och kom hem med sista färjan. Efter arbetspasset med grustransport skulle båtar servas och sjösättas samtidigt som byggarbeten runt om i skärgården ökade. Det blev för mycket så jag slutade med åkandet i augusti 2020.

–Jag tvättar gärna och målar båtar säger Jenny. För det mesta ligger jag under båtarna eller står på huk med pensel och rulle. När den yngsta i barnskaran börjar på dagis, ja då ska jag satsa på snickeriarbeten. Det finns

en hel del beställningsjobb till båtredning och dylikt. Dessutom bränner jag in olika motiv i träbitar såsom fåglar och olika andra naturmotiv som hobby. Tanken är att producera olika träarbeten för försäljning när jag har tid vid sidan av barnskötsel.

–Vi har närmare ett femtiotal båtar att underhålla med att tvätta, serva, städa och måla. Man är sin egen chef här säger Dan. Jakt intresserar oss båda och vi är gästskyttar i jaktlaget på ön. Vi jagar det mesta som klövvilt, småvilt och fågel. Här i trakten finns jämnåriga och vi har kommit bra in i gemenskapen. Folk i byn har varit vänliga mot oss.

–Ute på kajen finns ett magasin som ska fräschas upp med tanke på uthyrning. I byggnaden finns kök, dusch och wc. Till stugservicen hör att städa, tvätta fönster och olja utemöbler för fritidsfolket. Det mesta sker ute på holmarna. Vi har även börjat med kajakuthyrning, skärgården här omkring är ypperlig för dem som ägnar sig åt paddling.

–Till arbetsuppgiften hör mindre och större byggnadsarbeten, bygga bryggor, altaner, fälla träd och klabba ved. I

princip all tjänst som önskas. Vi samarbetar med flera entreprenörer inom olika branscher så vi kan erbjuda ett helhetspaket direkt till kunden. Vi har en båt med ramp i fören som gör det möjligt att köra en fyrhjuling ombord. Båten lastar galant ett ton med varor. Det behövs när jag jobbar ihop med **Martin Holmström** på byggen.

–Båtservicen och fastighetsskötsel dominerar verksamheten. Vi har plats för 80 båtar av medelstorlek i hallarna. Vi ser gärna att fler båtar lämnas här för vinterförvaring. Tillsvidare gäller mångsyssleriet för att se vad som lönar sig.

Jenny sköter pappersjobbet förutom båtservice och har hand om alla tre barn. Fjärde är på kommande i början av juni. Ja skolan har fått ett behövligt tillskott av barn och byn har fått ett företagarpär som vågar satsa på framtiden. Visserligen är det ett risktagande men det är uppenbart att efterfrågan finns, nu gäller det att satsa rätt och att bygga upp ett förtroende som alla framgångsrika företag behöver.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Personporträtt: Jenny

Född: 1985
Bor: Rosala

Familj: Sambo och 3 barn. Väntar fjärde.
Favoritträtt: Min egen fisksoppa

Favoritdryck: Cola

Karaktärisera dig själv: Naturälskare, envig, kreativ

Personporträtt: Dan

Född: 1983
Bor: Rosala

Familj: Sambo, 3 barn. Snart 4
Favoritträtt: Stekt strömming med potatismos

Favoritdryck: Kall öl

Favoritläsning: 91:an

Karaktärisera dig själv: Arbeta, social

Hitis Marinservice

För några år sedan var vi på tidningen bekymrade över vad ska ske med de fina hallarna på Skata udde i Hitis. En viss pessimism låg i luften men saktakmak har saker och ting börjat hända. De tomma hallarna har fyllts med båtar och en reklamskylt har dykt upp längs väggkanten som gör gällande att här residerar Hitis Marinservice. Reklamen förpliktar och skärgårdstelegrafan gav besked om vad som är på gång.

Alla vi aktiva i Hitis Roddklubb har kunnat märka att där föreningens kyrkbåtar förut fått vila ensamma i hallarna har nu fått sällskap av båtar som hör till en annan kategori. Kyrkbåtarna har inte längre plats i hallarna utan de baxas nu ut från ett trångt skjul på området. Eller rättare sagt plats finns på somrarna men de är reserverade för företaget Marinservice. Vi roddare är nöjda med arrangemanget, huvudsaken att vi får träna två gånger i veckan såväl damer som herrar. Träningarna med sjösättning och båtupptagning två gånger i veckan ger inte bara inblick över skärgården med åran i hand utan även vad som rör sig på området där båtarna förvaras. Det är så **Peter Fihlman** kommer in i bilden, det är nämligen han i samarbete med sin farbror **Rune Fihlman** som sköter om det nyetablerade båtservice företaget som är ett samarbete mellan Hitis forell och Firma Peter Fihlman.

Efterfrågan är stor i trakten

–Hallarna är ursprungligen byggda för båtförvaring säger Peter. Hallarna ägs av min farbror Rune Fihlman. Det var hans idé att jag ska börja med båtupptagning och service. Marknaden är stor och det gäller att skapa förtroende till kunderna för att fylla hallarna med båtar. Kunderna betalar en räkning och Rune får hyran enligt den yta båten

tar och jag får betalt för jobbet. Mitt jobb är att sköta om upptagning, sjösättning, tvätt och service.

–Jag har inte sysslat med båtservice förut, förutom med våra egna båtar förstås. I nio år jobbade jag som lyftkransmontör för Konecranes på Koverhar i Lappvik, det var min andra farbror **Birger Fihlman** som tog mig med på det intressanta äventyret. Beträffande aktersnurror finns det en hel del att lära. Numera är motorerna utrustade med en hel del elektronik som kan krångla en hel del, där kommer min elektrikerutbildning väl till pass. Reservdelar är ett problem, alla märken har olika delar med små avvikelser för samma funktion. Vid beställning av delar ska man vara extra noggrann, det går lätt fel och det tar sin tid att få delarna utbytta. Verktyg har jag sedan tidigare och dem är jag van att hantera.

–Min plan var att ta emot utombordare med en maximal längd om sex meter. Inombordare tänkte jag att får vara men visst har jag sådana inne lika väl. Till och med en träroddbåt finns här som ska få en översyn. Ungefär femtio båtar ryms här beroende förstås på storlek och hur tätt de skall stivas. Jag försöker lägga ungefär två dagar i veckan av min tid på detta men under höst och vår blir det betydligt mer.

–Avsikten är att företaget växer i takt med vad jag hinner. Inom samma område finns en varm hall och där förvarar jag batterier och små båtmotorer. Frun min sköter en del av pappersjobbet. Det här min tredje säsong, första året hade jag tolv båtar inne, följande år 24 och nu 35. De allra flesta tillhör fritidsfolk här i trakten.

Hitis allt i allo

–Förutom detta med båtservice är jag församlingsmästare här i Hitis sedan 2009. Till jobbet hör att underhålla kapellförsamlingens fastigheter, sköta kyrkogården,

medverka vid förrättningar och att sköta om klockringning. Kyrkklockorna ringer in helgen varje lördag kl. 18 och det får jag inte heller missa. Församlingsmästarjobbet är på deltid. Därtill är jag fastighetsskötare på en del fritidshus som behöver tillsyn.

-Många sommargäster behöver lite hjälp beträffande det praktiska. Till mina uppdrag hör att reparera motorsågar, gräsklippare och rörarbeten för att nämna några, samt förbereda elinstallationer. Därtill sköter jag om fastigheten på Solglimten och visst händer det även att jag vikarierar min far med att köra hans taxibil här på orten.

Javisst, en taxibil kan snurra på ungefär 2000km på en månad trots att sträckan från yttersta ändan av Hitis till dito i Rosala är inte mer än tio kilometer. Men skolbarn som förs och hämtas till och från skola och färja samt andra transporter blir det en hel del att färdas längs vägar där hjortarna fullständigt saknar trafikvett. Detta endast som ett exempel på vad en allt i allo behövs till. Under vårt samtal ringer telefonen och Peters hjälp behövs om inte beträffande problem med att få båtmotorn att starta till att reparera fönster, tak eller något rör som sprungit läck. Vi ska inte heller glömma att det är Peter, som är kårchef, har varit delaktig i att få branddepån byggd och har en kår av frivilliga där han medverkar i att rädda liv genom kårens första respons verksamhet. Det slår mig hur det är möjligt att hinna och kunna vara behjälplig på bokstavligen allt mellan himmel och jord?

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Personporträtt: Peter

Född: En kall andra februari natt i Hitis skola under vår Herres år 1978
Bor: På Skata Windkulla i Hitis N59'53,525 E22'31,450, i fall någon vill komma på besök!
Familj: Frun som jag är gift med samt Bobo och en Elvira, två hundar, mamma pappa och två systrar och deras tre hundar och katt. Jag kallar dem inte för familj direkt men sen har vi en skock får och några honor därtill i ladugården
Favoritträtt: Köttbullar ordentligt stekta i (laktosfritt) smör.
Favoritdryck: Kall laktosfri mjölkdryck med en russinbulla bakad med kärlek (ska det vara en alkoholdryck så kar vissa Rom gälla eller gott kyrkvin i mindre mängder)
Favoritläsning: För den här dyslektikern räcker det med Svenska YLE och ÅU
Karaktärisera dig själv: En brandkårst och mångsysslande föreningsaktiv skärgårdsbo

Kemisten som inte räds praktiskt arbete

Flera av ungdomarna hemma i vår skärgård har skaffat sig en akademisk examen. Det hindrar dem ändå inte från att jobba med praktiskt arbete ute i skärgården om det bara är möjligt under högsäsongen. Kontaktytorna till det man lärt sig på

universitet kan kännas avlägsna men för en kemist är den kemiska närvaron alltid där oberoende av vad man gör eller befinner sig. Frågan är vad göra med den kunskap som förvärvats och vad har skärgården att erbjuda en nyexaminerad?

Under flera somrar har **Viola Wilson** från Rosala jobbat i Kasnäs som glassförsäljare och i Kasnäs boden samt i butiken på TB-Marin som ligger i Rosala gästhamnen. Butiken i dess ursprungliga form är stängd men gästande båtägare söker sig till Rosala gästhamnen som förut. Det är försommar och båtarna är nyligen sjösatta medan jag kämpar med vinkelslipmaskin, borrmaskin och diverse verktyg för att få Glada Laxen i sjödugligt skick. Under långa arbetsdagar vid gästhamnen avleds min uppmärksamhet ibland från båt till folk som flanerar förbi i olika ärenden. Inget speciellt fångar min uppmärksamhet innan jag får syn på Viola i färd med att städa gästhamnens toaletter. Hon är utrustad med diverse flaskor av rengöringsmedel som består av en mångfald kemiska föreningar. Tanken slog mig omedelbart att här har vi en sakkunnig som minsann vet vad innehållet i flaskorna är till för och vilka belastningar de kan förorsaka miljön. Henne vill jag absolut tala med för knappast är det många arbetsgivare som har tillgång till lika kompetent arbetskraft. Vi kom överens om en träff och det gjorde vi ett par månader senare på Vikingacentret.

Denna gång slår vi oss ned på gården där Vikingacentret ligger mitt i Rosala. Viola är klädd som en riktig viking och hon har jobbat hela dagen med att guida olika grupper. Nu när arbetsdagen lider mot sitt slut har hon tid med mig och vårt samtal.

-Jag började sommarjobba på TB-Marin när jag var fyllda femton år. Mitt jobb var att stå i butiken och i kaféet. Till arbetsuppgiften hörde att sköta försäljning vid kassan, plocka varor på hyllorna, servera i kaféet samt sköta om glassförsäljningen i lösvikt. Därtill städade jag i butiken, kaféet och i toaletterna. I princip gör jag samma jobb här på Vikingacentret förutom att jag tillreder mat och guidar våra gäster.

-Vi har haft en massa familjer som övernattar i hövdingahallen. Därtill har vi korttidsbesökare som gör strandhugg här med lunch innan färden med Wilson Charter fortsätter till Bengtskär. Guidandet sköter jag på svenska och engelska. Det här min tredje sommar här, före det var jag inhoppare. För att klara av guidandet har jag fått lov att läsa in mig ordentligt om vikingarnas historia och deras färder i österled.

-Under vår och höst samlas många lägerskolor här. Barnen tycker det är spännande att övernatta på skinnfällar i hövdingahallen. De klär sig till vikingar och dagarna är fyllda med program. Där ingår yxkastning och bågsytte, dessutom får de bekanta sig med arkeologiska utgrävningar och fynd som gjorts här i trakten. Barnen sprudlar av intresse och frågor av mest olika slag försöker jag besvara. Samtidigt ska jag hålla koll på dem och laga mat mellan guidandet.

Fröet till det vetenskapliga lades i Rosala skola

-Jag är född och uppvuxen här i byn. I skolan var vi visst fem elever i klassen och det var alldeles utmärkt att gå i en liten skola. Här gavs det en massa möjligheter att utvecklas som inte andra i stora skolor har. Då tänker jag främst på sådant som anknyter till miljö och natur. Vi var mycket ute i skog och mark där vi fick utveckla vår fantasi och nyfikenhet. Lektionerna i kemi gick ut på att göra experiment framom att läsa teori. Här gavs det

utrymme till självständigt tänkande och fröet var lagt till att fördjupa mig i naturvetenskaper.

-I skolan var vi kompisar med alla jämnåriga barn i byn, åldersskillnad var sällan ett hinder för umgänge. Mobbing var närapå ett okänt fenomen eftersom något sådant inte går att dölja i en liten gemenskap. Dessutom var det tillåtet att vara barn väldigt länge. Inte tog vi heller stress över hur vi var klädda eller vilka prylar vi hade eller var utan. Vi reste inte särskilt mycket och om det hände åkte vi till Hangö med familjen där min mamma är hemma, annars åkte vi till Dalsbruk i olika ärenden.

-Efter högstadiet i Dalsbruk valde jag gymnasiet i Hangö framom Kimito. Resorna mellan Kasnäs och Hangö var problematiska och därför bodde jag med min syster i en lägenhet. Gymnasieklasserna var små i Hangö och det var lätt att få kompisar. I skolan koncentrerade jag mig på naturvetenskaper och jag var den enda i klassen som skrev examen i kemi.

-Intresset för kemi förde mig till Åbo Akademi där jag inledde studier i cell- och molekylärbiologi. Snart övergick jag till att studera organisk kemi och efter det analytisk kemi. Min magisteruppsats blev till i Schweiz som jag besökte i två repriser. Först var jag på utbyte i huvudstaden Bern och sedan engagerades jag till ett forskningsinstitut nära Basel.

-Nu när jag är klar med mina studier har jag siktat inställt på att skriva en doktorsavhandling. I januari började jag jobba som radiokemist vid Akademiska sjukhuset i Uppsala. Forskarstudier med sikte på doktorsexamen är relaterad till mitt arbete och den påbörjas i januari 2023. Troligtvis är det min sista sommar här. Jag skulle väldigt gärna bo kvar här ute men det finns knappast någon framtid med den utbildning jag har, däremot är det en självklarhet för mig att tillbringa somrarna här med min framtida familj.

Det anrika Akademiska sjukhuset har fått en begåvning man har haft förstånd och resurser att ta hand om och därtill finns där skarpa hjärnor som kan ge bästa möjliga handledning. Däremot är det svårt att sja hur framtiden ser ut för den lilla skolan i Rosala. Här lurar något av en paradox. Den lilla skolan ger de bästa förutsättningarna till en hög bildningsnivå men samtidigt är det svårt och ibland omöjligt att återgälda det man fått till byn genom arbete och familjeliv. Om utflyttningen fortsätter är skolans saga all och då är den inte längre en plantskola för självständigt tänkande unga förmågor.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Personporträtt: Viola

Född: åttonde januari 1996
Bor: Uppsala
Familj: Särbo
Favoritträtt: Mammans och mommas mat
Favoritdryck: H2O
Favoritläsning: Populärvetenskapliga tidskrifter och romaner
Karaktärisera dig själv: Positiv person som är öppen för nya möjligheter

Yrkesval som lämpar sig i glesbygd

För att bosätta sig i skärgården gäller det att vara målmedveten. Yrkesvalet spelar här en avgörande roll särskilt om ambitionen är att få en akademisk utbildning. Kombinationen akademisk utbildning och tillgång till arbete i glesbygd kan stöta på begränsningar, men går att övervinna ifall motivationen är hög.

Detta med akademisk utbildning betyder ingalunda att alla examina avlagda vid universitet och högskolor saknar yrkesbehörighet. I själva verket är flera av examina yrkesinriktade såsom juristens, läkarens, veterinärens, tandläkarens, lärarens, prästens, ingenjörrens och farmaceutens för att nämna några. Även om examen ger behörighet är det inte självklart att det råkar finnas efterfrågan där man slår sig ned och att arbetsresorna kan bli besvärliga till den tätort där arbetsplatsen råkar finnas. Dessbättre är efterfrågan stor på många av de yrken som här räknades upp i glesbygden. Vi har återkommande fått höra hur svårt kommuner har att rekrytera vårdpersonal. Utbudet av tjänster är inte många i ett litet samhälle men bristen på behörig personal är desto större. Av detta kan man sluta sig till att glesbygd inte är särskilt populär för folk med akademisk utbildning. Undantag finns och då passar jag på att vika in till farmaceut **Anette Granlund** som bor på Norr-på-land i Rosala, det vill säga vid Norrlandsvägen som slingrar sig en bit upp på land där

Norrfjärden glimtar till i bakgrunden.

Varför farmaceut?

–Jag är uppvuxen på Kullas gård i Rosendal mitt på Kimitoön. Under somrarna var jag en hel del här ute i skärgården med mina vänner. På högstadiet i Dalsbruk råkade ingen skärgårdsbo gå på min klass, vilket var lite ovanligt. Gymnasiet gick jag i Kimito och därifrån bar vägen till Åbo Akademi för att studera marinbiologi. Snart gick det upp för mig att biologi inte var det rätta eftersom jag målmedvetet ville bosätta mig på landsbygden och få en utkomst där.

–På det tredje året bytte jag om till farmaci. Mina studier i biologi och kemi kunde jag räkna till godo. Praktiken som varade i ett halvt år avverkade jag på Central apoteket i Mariehamn. Valet att utbilda mig till farmaceut styrdes av mitt intresse för hälsa och att det råder en brist på farmaceuter. Jag hade hela tiden klart för mig att jag vill flytta tillbaka till Kimitoön och jobba ute på landsbygden

–Efter examen prövade jag vingarna och åkte över till norska västlandet. Där jobbade jag först på ett apotek i ett litet samhälle som heter Sykkylven inte långt från Ålesund. Senare jobbade jag på ett apotek i ett stort köpcentrum i Ålesund. Jag trivdes bra med att jobba i Norge och kom bra in i arbetsgemenskapen. Arbetet var utmanande och

tidvis hektiskt. Dialekten i Sykkylven var speciell men jag hade egentligen inga problem alls med nynorsk och den lokala dialektala varianten. Däremot förvånade det mig att personalen på apoteket i Ålesund hade problem och rådfrågade mig vad kunder från Sykkylven avsåg. Sammanlagt jobbade jag sex månader i Norge varav tre månader på respektive apotek. Våren 2012, efter sejouren i Norge fick jag anställning på Apoteket i Dalsbruk, där jag tidigare sommarjobbat. Samma år flyttade jag till Rosala.

Besvärligt att bygga hus i Rosala

–Flyttet till Rosala föranleddes av att jag ville bo ihop med min blivande man **Jan Granlund**. Han är sjöbevakare och jobbade då på stationen i Hitis. Numera är han kock på kustbevakningens fartyg Tursas och han följer ett arbetsschema om tio dagar jobb och tio dagar ledigt. Jag är van att bo i glesbygd och jag upplever det inte ensamt att bo här även när Jan är på arbete. Här är vi mera sociala än annanstans.

–Jan ägde en tomt där vi kunde bygga vårt gemensamma hus. Ansökan om undantagslov och byggnadslov gjordes i god tid och under tiden bodde vi spartanskt i bastun som vi trodde skulle vara en kort sejour. Men ack nej, en granne som vistas här sporadiskt inkom med besvär och den processen pågick i två år. Vi fick fortsätta bo i bastun medan besvärsprocessen pågick. Oj vilket besvär att få ett hem till vår lilla familj som slutligen stod klart hösten 2014.

–Visst går det att pendla från Rosala till Dalsbruk men dessvärre matchade inte färjans tidtabeller och apotekets öppethållningstider. För att få mer flexibilitet i pendlandet köpte jag en liten snurrebåt med vilken jag korsade Norrfjärden och landade hos svärföräldrarna i Kasnäs. Därifrån fortsatte färden med bil. Båten var mitt färdmedel från maj till september. I mörker vill jag inte köra men i övrigt blev jag mera skärgårdsbo tack vare mina båt färder. Jag blev mammaledig i januari 2020 och när sonen **Sander** föddes var det slut på åkandet. Efter att jag blev mamma har arbetstiderna justerats och är nu bättre anpassade till färjans tidtabell och familjens behov.

Kostrådgivning och mediciner

–Det är liv och rörelse i apoteket speciellt under sommaren. Skärgårdsborna och Bruksarna är våra trogna kunder. Apoteket i Dalsbruk är ett litet apotek, men vi jobbar för att urvalet skall vara så heltäckande som möjligt. Folk har koll på sina mediciner och ser till att de vid behov blir beställda på förhand. Elektroniska recept fungerar vare sig det är utskrivna i Helsingfors eller i Åbo, vilket gör arbetet mycket smidigare än tidigare. Stadsborna har ett annat köpmönster än ortsborna beträffande icke receptbelagda mediciner och artiklar. Vi försöker hänga med så gott vi kan. Folk är förvånansvärt öppna och berättar gärna om sina åkommor och besvär. Den öppna dialogen och förtroendet som kommer med jobbet ger ett stort mervärde även för oss som jobbar. Vi vill verkligen hjälpa alla så gott vi kan.

–Centraliseringen av hälsocentralen och den kommunala

verksamheten har lett till ett minskat kundunderlag. Fritidsfolket har å andra sidan ökat i antal vilket delvis kompenserar bortfallet. Inget tyder på att apoteket läggs ned och som bäst är vi tre anställda. Pandemin har ställt nya krav och utmaningar för apoteken och vi har varit extra försiktiga. Under min mammaledighet passade jag på att studera och är nu också certifierad kostrådgivare. Kosten är en viktig del av vår hälsa. Jag anser att apoteken via sin nära kundkontakt kunde vara en smidig plats att erbjuda kostrådgivning. Hälsa är så mycket mer än bara mediciner. Den långsiktiga planen är att jag i framtiden kunde erbjuda kostrådgivnings tjänster inte bara via mitt jobb utan också självständigt som en bisyssla.

Ute på gården framför huset finns en trädgård med ett litet växthus. Odlandet finns i generna och tips om hur få fröna att växa och frodas får hon av föräldrarna. Nu har Anette fött sitt andra barn vilket ger ett hopp om en framtid i skärgården. Det börjar bli tunnsått med par där bådars yrkesval och preferenser sammanfaller skärgården till fromma. Även om allt detta är på sin plats kan allt fallera med besvärliga besvär som egentligen inte har något med verkliga förhållanden att göra. Parets hus och hem smälter nämligen väl in i omkringliggande skärgårdsmiljö.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt: Anette

Född: 2.5.1988

Bor: Norr på land, Rosala

Familj: Jan och våra killar Sander och Seth, hunden Bamse och katten Rune

Favoritträtt: Stekt abborrfilé

Favoritdryck: Bubbel i glaset, oftast vatten

Favoritläsning: Med två små barn finns det inte så mycket tid att sätta sig ner och läsa, men när tillfället ges läser jag gärna en bra deckare.

Karaktärisera dig själv: Nyfiken, målmedveten och envis. Tycker om att prova på små ”projekt”, det är alltid spännande.

Brändö ett välmående samhälle

Många är de skärgårdsbor som har studerat, jobbar eller har jobbat på Åland. Av särskilt intresse är de skärgårdsbor som varit verksamma i åländska skärgårdskommuner. Varför? Därför för att det ger perspektiv om hur ett skärgårdssamhälle kan organiseras. Att enbart jämföra skärgårdssamhällets tillstånd med en annan i en centraliserad kommunorganisation lär vi oss inte mycket, däremot kan samarbete vara nyttigt.

Vid Nötholmen i Rosala bor **Lars Nylund** periodvis. Han har rötter i Rosala, bosatt i Dalsbruk och Rosala och däremellan har han jobbupdrag på Brändö. Ett rörligt liv inte minst därför för att jobbet är rörligt.

–Jag jobbar på färjan Doppingen som trafikerar mellan Åva och Jurmo på Brändö. Färden räcker tio minuter och vi gör mellan tolv och femton turer per dag. Landskapet, det självstyrda Ålands regering äger färjan, en privat aktör driver själva trafiken. Numer bor det endast 25 personer på Jurmo som förut hade en skola där vi båda anställda per arbetspass bor. Jurmo turism äger skolan och har sett till att vi kan bo i övre våningen, i nedre våningen driver föreningen ett vandrarhem.

–Många Jurmobor är bosatta i Sverige men kommer till sina hemtrakter under ferierna. Trafiken till och från Jurmo tilltar då rejält inklusive alla turister som vill bekanta sig med ön. Folk behövs för att gynna köpkraften i sommarbutiken och restaurang Kvarnen. När sommarsäsongen är över transporterar vi ett skolbarn och

två lärare till Åva. Brändö skola består av låg-, mellan- och högstadium. I anslutning till skolan finns en bollhall med gym. Efter avslutad skolgång får ungdomarna ta sig till Mariehamn för fortsatt skolgång på gymnasialnivå. Många föräldrar föredrar att skaffa bostad i Mariehamn av denna orsak.

Fungerande lokalsamhälle

–I princip brottas man här med samma problem som i andra skärgårdssamhällen. Ålandsbanken finns inte kvar här längre men Andelsbanken betjänar kunder som förut. Brändö Andelshandel har ett utmärkt utbud av varor allt från byggnadsmaterial till ost och korv. Fritidsboende med eget fritidshus är inte särskilt många men däremot florerar turismen genom att folk från Finland hyr stugor som finns för uthyrning. Turismen är en viktig näringsgren särskilt när ansträngningar har gjorts för att förlänga säsongen bland annat genom att arrangera fisketävlingar.

–Det sker en viss inflyttning till Brändö, största arbetsgivaren är Brändö Lax. Många pendlar till sina jobb från Brändö men en pendlingstrafik sker även i motsatt riktning. Många är dåliga i svenska men med arbetsgivaren får de lov att skärpa sig. Jobb på sjön är traditionellt något man alltid varit upptagen med. En stor taxibil transporterar passagerare mellan färjan på Åva och 20 kilometer söderut till färjefästet på Torsholma. Kommunen bjuder på trafiken som inte kostar passagerarna något. Taxin följer en tidtabell enligt färjornas turer. Brändö är

ett välmående samhälle.

–Jag trivs bra med mitt jobb och med folk på Brändö. Skepparen är från Kumlinge och vi bor i varsitt rum uppe i den gamla skolbyggnaden. Vi jobbar en vecka och håller en vecka ledigt. Mina lediga stunder är jag ute i Rosala. Innan jag fick jobb på Åland körde jag långtradare med järn, betong och fisk i lasten. Bättre att jobba till sjöss. Mitt uppdrag är att sköta maskin och däck ombord. Vi kan lasta 60 ton eller tolv bilar per gång. Det är sällan vi är fullastade eftersom vi kör flera turer per dag. Som en kuriositet kan jag nämna att vi kör en extra tur på juldagen för att folk ska kunna delta i julottan, det kallar jag service.

Undra på att folk på Jurmo är nöjda med besättningen på färjan som väljer att avbryta morgonsömnen och köra folk över sundet till julottan. Till saken hör att det finns en särskild förståelse skärgårdsbor emellan oberoende av om i vilken region eller land man kommer ifrån. Det som sticker ut beträffande Hitis och Brändö är att båda har en historia av att vara levande kommuner. Hitis är inte det längre och förlusten i termer av lokal tjänsteproduktion är omfattande, vilket Brändö kommun förskonats från trots

ett sviktande befolkningstal. Den ekvationen återkommer vi till i denna tidning.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt: Lars Nylund

Född: 07.11.1959.

Bor: Rosala

Familj: Frun Anne-Marie och sönerna Matias och Tobias

Favoritträtt: Stekt Abborrfile

Favoritdryck: En kall öl är aldrig fel

Favoritläsning: Dagstidningar och skärgårdshistoria

Karaktärisera dig själv: Livsnjutare som trivs i skärgården med jakt och fiske

En liten kommun bättre än ingen alls

I Åbolands skärgård har fem små kommuner utan fast vägförbindelse uppgått i en stor kommun. Först ut var Hitis kommun som uppgick i en större 1968, Nagu, Korpo, Houtskär och Iniö följde efter 2009. Frågan är hur klokt var det sett ur ett skärgårdsperspektiv att ge upp sin kommun och flytta över beslutsfattande med administration upp på landbacken? Hitis som förlorade sin kommun för över femtio år sedan har något att berätta de fyra åboländska nykomlingarna i de avpolletterade kommuners klubb.

För att kunna berätta något av värde behöver vi en eller flera kommuner att jämföra med som liknade Hitis kommun 1968, men som fortfarande har behållit sin kommun intakt. Med lika avses storlek beträffande befolkning, avsaknad av fast vägförbindelse samt liknande näringsstruktur bestående ursprungligen av fiske och sjöfart. Därtill är det en fördel om sådana kommuner befinner sig geografiskt nära Åboland, vilket ytterligare stärker likhet beträffande klimat, väder och olägenheter beträffande isförhållanden, tillgång till fisk i vattnen och möjligheter att odla den karga jorden. Osökt hamnar vi då i Ålands östra skärgård där kommunerna Brändö och Kökar gränsar till Åboland. Till väster om dem finns skärgårdskommunerna Kumlinge, Sottunga, Vårdö och Föglö. Skillnader förekommer även till Åbolands skärgård till fördel eftersom de åländska skärgårdskommunerna får inget statligt skärgårdstillägg som för Kimitoöns räkning rör sig kring tre miljoner euro per år. En annan skillnad är att fritidsboendet är betydligt mer begränsat i den åländska skärgården jämfört med den åboländska. Hembygdsrätten hindrar folk från Finland och annorstädes att köpa mark och bygga på åländsk mark, vilket betyder att tomtpriserna och prisen på fritidshus är klart lägre än i Åboland. Markägare i den åboländska

skärgården har därigenom betydligt bättre förspant att samla kapital genom försäljning av tomer, holmar och skär till stadsbor. Av detta följer även att service beträffande byggnation och underhåll av båtar är mer utbredd i Åboland än på Åland där man i stället satsar på turism i dess olika former. Turismen är likaså en stor näring i den åboländska skärgården. Kort sagt, likheter överväger även om skärgården till synes ligger bättre till i Åboland beträffande kapital och servicenäringar, frågan är vem har klarat sig bättre, de åländska skärgårdskommunerna eller den avpolletterade åboländska?

Befolkningsminskningen är gemensam för alla

Skärgården har drabbats av befolkningsminskning oberoende av variskärgården vi befinner oss. Hitis kommun hade 1910-talet en befolkning som uppgick nästan till 2000 personer. Kring 1960 var befolkningsmängden halverad och sedan dess har ytterligare en halvering skett och mer än så då knappt 400 återstår. Enligt *Atlas över skärgårds-Finland* från 1961 var en lång räkka med holmar bebodda vid sekelskiftet 1900 och som vart efter har avfolkats och koncentrerats till de större öarna. En liknande trend har drabbat bebodda holmar i de åländska skärgårdskommunerna. Befolkningen växte rejält under senare delen av 1700-talet och in på 1800-talet. Enligt Ålands statistik och utredningsbyrå (ÅSUB) hade Brändö en befolkning på drygt 1100 personer 1910 och år 2021 återstår 449. Kökar hade 879 invånare 1910 och 2021 hade invånartalet sjunkit till 224. Kumlinge som i tiderna var en socken med tillhörande Brändö hade en befolkning som uppgick till 917 personer 1910 och år 2021 återstod 313 personer.

Denna exercis i siffror och tal säger mer än många ord att avfolkningen har varit genomgripande och att

skärgårdskommunerna inte varit bättre på att hejda utvecklingen än vad Dragsfjärd och senare Kimitoön kommun kunnat göra för Hitis. Trots detta kvarstår de som självständiga kommuner. Hur kan detta vara möjligt särskilt som den ena konsultuppdraget efter det andra har predikat centraliseringens välsignelse. Beslutsfattarna har hörsammat de välbetalda konsultbyråerna och med ekonomiska argument har små kommuner försvunnit som olönsamma nostalgiska fornminnen från kartan. Statsmakten och partier i riksdag och regering har unisont med olika förklaringar gett sitt stöd för att påskynda processen. Även på Åland har konsulterna varit framme och med stort allvar förkunnat den ohållbara situationen med sexton kommuner som kunde sammanläggas till en, alternativt tre eller fyra.

Åland jubilerar i år med hundra år av egensinne. Något av det senare har onekligen genomsyrat den politiska dragkampen i lagtinget som har suverän rätt att lagstifta om landskapets kommuner. Diskussioner i lagtinget varvades med utredningar men till skott kom man inte. Valet 2019 fick avgöra och där gick ivrarna för en centralisering på en nit och förespråkarna för de små kommunerna i skärgården drog det längsta strået. En ny regering tillträdde och kommunerna fortsätter sitt småskaliga liv till motståndarnas förtret.

Kommunen är för stor och för liten

Små kommuner vore en ohållbar lösning om inte en betydande utgiftspost överförts från kommuner till landskapet. Kommunen är nämligen samtidigt för stor och för liten. För stor för att ta alla kommundelar med särbehov i beaktande och för liten för att sköta dyra uppdrag såsom hälsa och trafik. Hälsovården är inte en kommunal angelägenhet på Åland, ansvaret ligger hos landskapsregeringen och samma gäller gymnasial utbildning för yrkesutbildning och för det allmänbildande, det vill säga vad vi avser i Finland. Lilla Sottunga med kring 100 invånare skulle aldrig klara av en ekonomisk smäll som ett dygn av intensivvård kostar. Dessbättre står landskapet för räkningen. I motsats till våra nyetablerade regioner är omsorgen en kommunal angelägenhet som ofta sköts i samarbete med grannkommuner. Omsorg och socialvård är något som ska ske i närheten, och inte vara centraliserad förutom i svåra fall där det behövs specialkunskap och distans från närmiljön.

Det paradoxala i detta är att den omfattande reformen av social- och hälsovård i Finland gynnar beståndet av små kommuner. En omfattande kaka av kommunens budget överförs till välfärdsregionerna som skall ta sitt fulla ansvar för vård och omsorg. För kommuner återstår att sköta om byggnation, utbildning, miljö, information och kommuninvånarnas välbefinnande genom kultur och idrott. En liten skärgårdskommun skulle kunna vara väl sickad att med lokalkännedom sköta om dylika sysslor. Sociologen Erik Allardt skrev på uppdrag av Befolkningsförbundet en rapport på basis vad skärgårdsbor ansåg om utvecklingsmöjligheterna i deras hembygd. Förbundet utlyste en manuskripttävling över ämnet *Skärgårdens avfolkning och hur den kan motarbetas*. En av slutsatserna i rapporten är bilda nya kommuner som kan ha effekt genom att åsidosätta

intressen skulle bättre bli beaktade vid beslutsfattandet. En intressant iakttagelse eftersom kommunernas antal då (1947) var 547 jämfört med dagens 309.

Byalag eller liten skärgårdskommun?

I gamla Hitis kommun är det nu ett antal byalag som bevakar den egna byns angelägenheter. En del är aktiva, andra är mindre aktiva men överlag är föreningslivet livligt. Problemet är bristen på folk och att samma människor sitter i flera föreningar samtidigt. Beträffande det senare behöver det inte vara ett problem eftersom flera engagemang vidgar vyerna till en viss del, däremot kan engagemanget leda till att det blir ett gap mellan dem som tar ansvar och dem som inte gör det. Små föreningar är ytterst utsatta för bortfall av aktiva medlemmar. Hitis Tinget fungerar som ett paraply för samtliga byföreningar när frågor av gemensamt intresse ska bevakas. Under senare år har möten varit glesa.

Från gamla Hitis kommun finns invalda i Kimitoöns fullmäktige, kommunstyrelse och i nämnder. En särskild skärgårdsnämnd finns i kommunen som i sin helhet är representerad av skärgårdsbor nominerade av Hitis Tinget. All offentlig verksamhet kräver att ärenden bereds och verkställs av tjänstemän. Svagheten med byalag är att allt ska ske med frivilliga krafter och oftast fallerar det när beslut ska verkställas. Den kommunala administrationen kan decentraliseras i en storkommun men beträffande skärgården finns inget av detta. Dalsbruk var avsedd att vara kommunens hjärta och hjärna vid kommunsammanslagningen 2009, det räckte inte länge innan flyttlasset gick upp till Kimito. Nu har hälsocentralen och ämbetshuset i Dalsbruk rivits och betongen pulveriserats i den grad att det blir näst omöjligt för arkeologer i framtiden att finna några som helst fynd som påminner om en forntida stolt kommunal administration på orten.

I jämförelse med gamla Hitis blir skillnaden uppenbar vad den kommunala administrationen kan åstadkomma även när den är liten. I Brändö kommun jobbar 43 hel- och deltidsanställda varav 37 var kvinnor. I Kumlinge var de kommunalt anställda 35 samma år och på Kökar var de anställda i offentlig tjänst 44 år 2018. Skolbyggnaderna är påkostade och i Kumlinge kan man utöva sport av olika slag i gymnastiksalen och därtill finns det ett gym i huset. Brändö kan stoltsera med en bollhall för olika bollspel, socialt umgänge och ett gym. Till detta hör att i kommunerna finns tillgång till post och bank. Det är kommunen som är den centrala aktören i den åländska skärgården och som tar sig an utvecklingsprojekt. Exempelvis utbyggnaden av fibernät i glest bebyggda Brändö intresserar inte en kommersiell operatör eftersom lönsamhet saknas. Inom det kommunala resonerar man annorlunda och utan en fungerande kommun som pådrivare skulle skärgården bli utan.

Akta er för konsulter

Frågan är om ett byalag kan mäta sig med vad en kommun kan åstadkomma? I konsultuppdragen ingår aldrig en jämförelse mellan byalag och kommun utan kalkylerna baserar på sig vissa utvalda ekonomiska

faktorer som inte gynnar glesbygd inklusive skärgård. Frågan är om konsulterna har kommunen eller kommunens invånare i åtanke vid utredningsarbetet? Inom den kyrkliga administrationen resonerar man i liknande banor som diskuteras i denna tidning. De åländska skärgårdskommunerna räknas inte till kategorin kriskommuner även om ekonomin kan vara ansträngd och omsorgsamt skola per person är klart högre än i enheter med många klienter och elever. Samtidigt står den offentliga sektorn som arbetsgivare för en större andel än i stora kommuner. Det är uppenbart att landskapsregeringen valt att satsa på skärgården. Det kan även våra storkommuner om de vill, men en decentralisering av administrationen till vissa delar ut till skärgården lär inte ske hur än blicken riktas mot framtiden.

Skolorna i de tre nämnda kommunerna är kompletta grundskolor med klasser ett till nio. Hösten 2020 gick 26 elever i Brändö skola, 16 i Kumlinge och 10 i Kökar. Varken en kommun eller ett byalag kan producera skolbarn. För att detta ska vara möjligt bör det finnas arbete och bostad till unga familjer. Även om Åboland har en fördel i att utbudet av arbete inom byggnation samt underhåll av båtar och fritidshus är bättre är den skev, eftersom näringarna främst sysselsätter män. I de åländska kommunerna är de offentligt anställda främst kvinnor. Något motsvarande kan inte det offentliga bjuda på i vår del av skärgården. En öppen fråga är hur man väljer att navigera i Pargas stad beträffande decentralisering av offentlig administration samt hur ser region Egentliga Finland på detta?

Med detta presenterade jag en alternativ syn på hur skärgården kan överleva. I gamla Hitis kommun finns en skola kvar med några elever som man med olika medel försöker hålla flytande. Mer om detta i denna tidning. Skolan har även ett symbolvärde eftersom skolan är den sista offentliga myndigheten kvar på orten, allt det övriga är borta. En konsultbyrå med samma uppdrag skulle givetvis komma till en helt annan konklusion där centralisering och storskalighet är förutbestämda slutsatser och konsultarvodet faktureras i hundratalsentals euro om inte uppdragsgivaren är påpasslig med skattebetalarnas pengar. Frågan är om kommunen är till för människan eller är människan till för kommunen? Små skärgårdssamhällen är lika ömtåliga som skärgårdsnaturen, offentliga insatser

behövs och kommunen är här en viktig aktör för hur framtiden ska gestalta sig. Eller snarare ligger en hel del ansvar på den nya regionen som förvaltar vården. Frågan är vad denna centralisering för med sig, vad står i tur att pulveriseras eller investeras? Fråga är om skärgården har något att vinna på denna mastodonta reform? Skärgården behöver en kommun att lita på, en liten kommun med sina anställda är i en nyckelställning, de sitter inne med kunskap om de lokala särbehoven och administrationen är en oerhört viktig lokal arbetsgivare.

Text: Jan Sundberg

Referenser:

- Allardt, Erik (1948), *Skärgårdens avfolkning*. Helsingfors: Svenska bildningsförbundet i Finland r.f. publikation, N: o 9
- Atlas över Skärgårds-Finland*. Helsingfors: Nordenskiöld-Samfundet i Finland 1960
- Brändö kommun*. Bokslut och verksamhetsberättelse 2020/Hemsida
- Henriksson, Mia (2021), Skärgården har alla möjligheter till en livskraftig framtid. *Tidskriften Skärgård* nr 3 Årgång 44
- Kumlinge kommun*. Balansräkning och verksamhetsberättelse för år 2020/Hemsida
- Kökar kommun*. Vår bobarhet. Hållbar utveckling i Kökar 2020-2030.
- Kökar kommun*. Hemsida
- RoHit Tidning för Hitis skärgård*: årgångar 2003-2022
- Sandberg, Siv (2021), "Allt men inte lika ofta". Förvaltning och politik i de åländska skärgårdskommunerna. *Tidskriften Skärgård* nr 3 Årgång 44
- Sundberg, Jan (1989), *Lokala partiorganisationer i kommunala och nationella val*. Helsingfors: Finska Vetenskaps-Societeten
- Sundberg, Jan & Sjöblom, Stefan (2021), *Det åländska självstyrets kvaliteter. Demokrati, resurser och kompetens*. Helsingfors/Stockholm: Svenska litteratursällskapet i Finland/Appell förlag
- ÅSUB. *Ålands Statistik och Utredningsbyrå*. Befolkning ÅSUB. *Statistisk årsbok för Åland 2021*

Antalet mantalsskrivna personer i byarna i Hitis kommun 30.09.1949

Bergö	18	57	Örö	10	33
Biskopsö	38	91	Hitis kyrkby	67	197
Bolax	18	40	Subbnäs	5	11
Kagsjöla	32	66	Böle	24	74
Vänoxa	18	46	Rosala	91	272
Kasnäs	26	69	Vänö	16	43
Högsåra	43	116	Tunnhamn	3	11
Holma	13	51		422 hushåll	1177 personer

Källa: Folkförsörjningsnämnden i Hitis kommun, september 1949

Posten hopar och ror samtidigt

Posten som är ett statligt affärsverk vet inte vilken fot den ska stå på. Å ena sidan är man ute efter vinst och å andra sidan är man skyldig att sköta reguljär postutdelning. Den senare skyldigheten har man på olika sätt försökt tumma på genom att avskeda anställda, sänka löner och låta skärgården vara utan post sex dagar i veckan. Åtgärderna har inte gått obemärkt förbi och postens ledning har vid flera tillfällen fått ångra sina tilltag.

Vid ett möte i Kasnäs arrangerat av Hitis Tinget 2019 var postens områdeschef i Åbo **Hannu Riihimäki** och postens sekretessansvarig **Päivi Rokkanen** på plats. De redogjorde för postens beslut att inskränka postutdelningen för 650 hushåll i skärgården. På initiativ av **Sipiläs** regering där minister **Anne Berner** var ansvarig för trafik och kommunikation ändrades postlagen så att posten fick fria händer att inskränka utdelningen i perifera och glest bebyggda trakter. Vid diskussionen framkom det att posten visst kan sköta om postförsändelser till avlägsna trakter givet att det går bilväg fram. Däremot ställer ett färgpass om några minuter oöverstigliga hinder i vägen men inte timmar längs skogsvägar i det perifera norra Finland. Ställda inför denna fråga blev postens områdeschef med sin juridiska sakkunnige mållösa även om de förkunnade med en mun att de har juridisk rätt till detta. Frågan kvarstod på vilket sätt gör ett färgpass skärgården till det mest perifera man kan tänka sig? Det visade sig småningom att Hitis Tinget inte agerade ogjort väder och att posten fick sig en bakläxa.

Frågan är hur klokt var det att göra posten till ett affärsverk. Posten hör väl till de grundläggande samhällstjänsterna låt vara att brevöversändelserna har minskat medan paketen ökat rejält i antal. I kapitalismens förlovade land USA sköts posten av det federala US Mail och inte av någon finansniss i ledningen för ett företag. Där skötte hästdiligensen posten över de oändliga prärierna och det gör posten än i dag även om hästen har ersatts med snabbare fortskaffningsmedel.

Hur ser postutdelningen ut i Hitis och Rosala i dag? För att ta reda på detta har jag talat med **Pipsa Toukola** som var den sista att ha hand om den lokala ombudsposten. Efter det har vissa förändringar skett genom att Holmströms lanthandel har tagit hand om postförsändelser. Vi återkommer till detta.

Bort med ombudsposten, eller inte?

För att ta reda på svängarna kring postkontor och postutdelning i Hitis och Rosala tog jag kontakt med Pipsa Toukola som hade hand om postkontoret i Hitis tills det lades ned. Efter det flyttades verksamheten till Kasnäs men nu blåser det igen andra vindar. Men vi låter först Pipsa få ordet.

–Jag jobbade tillsammans med **Eivor Gustafsson** som hade hand om Hitis postkontor för att lära mig jobbet. Kontoret här var en ombudspost. Då fanns postkontoret kvar i Rosala. **Kerstin Sundqvist** i Rosala var anställd av posten medan jag grundade ett företag som var postens ombud på orten. Till mitt jobb hörde att dela ut post i Hitis

och Stubbås. Postförsändelserna kom över med färjan där jag avhämtade såväl brev som paket. Distributionen skötte jag med bil.

–Hyran för postkontoret var av den storleken att det blev inget över till mig och företaget. Jag föreslog att verksamheten överförs till Holmströms lanthandel. Det tog flera veckor innan jag fick svar från postverket tills de meddelade att verksamheterna läggs ned både i Hitis och Rosala. Kerstin jobbade fram till 2016 och jag vikarierade henne ett tag efter det.

–Ombudsposten flyttade till Kasnäs och paket som skickas och avhämtas ombesörjs där. Folk blev sura och inledningsvis distribuerades paketen hem men det slutade man med inom kort. Brevförsändelserna minskade för varje år medan antalet paket ökade. Utdelningen av post skildes från ombudsposten. Nu sköts distributionen av en företagare från landbacken. Förut fanns det två brevlådor, en i Hitis och en i Rosala, nu finns en kvar mitt mellan byarna på Moan.

Nu har det igen skett en förändring och denna gång till det bättre. **Birgitta Holmström** i Holmströms lanthandel har i vår lyckats övertala posten att ha hand om paketservice. Det betyder i praktiken att både avhämtning och utskick av paket sker i butiken. Penningrörelsen sköter hon inte utan det ska kunden göra elektroniskt från sin hemdator.

Pipsa blev inte utan jobb

–Tillika med jobbet med ombudspost började jag på Vikingacentret i Rosala. Där jobbar jag fortfarande och har hand om bokningar, faktureringar och bokföring. Det passar mig väl för att jag är utbildad tradeonom i ekonomiförvaltning i Åbo. Tradeonomexamen motsvarar ungefär en lägre högskoleexamen i ekonomi och utbildningen sker i yrkeshögskolor. Förra sommaren var

ett rekordår för oss på Vikingacentret. Vi var fullt upptagna med arbete redan i maj och arbetsbördan påminde om den som brukar vara under högsommar.

–Jag är hemma från Hyvinge som ligger norr om Helsingfors vid järnvägen. Mina planer var att utbilda mig till kock vilket jag gjorde i Helsingfors. En kille i skolan hade lovat komma till Backom café i Hitis på jobb men av någon anledning backade han. Då passade han på att fråga mig om jag kunde tänka mig ett sommarjobb i skärgården.

–Sommaren 2004 kom jag till Hitis på jobb. En av stamkunderna var **Martin Holmström** som bodde ett stenkast från kafé. Tycke uppstod och vi flyttade till Pargas där Martin utbildade sig i byggnadsteknik och jag började med tradeonomstudierna i Åbo. Efter studierna flyttade vi tillbaka till Hitis.

–Jag kunde skolsvenska så pass mycket att läsandet var okej, värre var det att förstå vad folk säger. Nu är svenskan inget problem och jag längtar inte tillbaka till Hyvinge. Något av det finska sitter tydligen kvar i mig eftersom jag gillar skog medan Martin är en riktig vän av sjöliv.

Postens många svängar har nu vänts till Hitisbornas fördel, förhoppningsvis även för butiken där verksamheten är koncentrerad. Det gäller att streta emot, ibland lyckas det ibland inte. Att kämpa mot myndigheter på landbacken är som att sparka en boll upp för en tvär sluttning. Bollen flyger i väg med fart men rullar snabbt tillbaka och längre än så om man inte reagerar snabbt och resolut med att stoppa nedfarten och ger bollen i flykt en rejäl spark för vad allt den förtjänar.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Fiskestugan på Morgonland ingen vill vara utan

Den som har besökt Hitis och därmed Åbolands Yttersta skär i öster, ja nästan i famnen på Hangö, har kunnat glädjas över en välbyggd jakt- och fiskestuga som välkomnar ärliga sjöfarare. Bygget ska vara stabilt för att kunna värnas mot värme och kyla, storm och regn, snö och slask. Huset hade knappast klarat påfrestningarna förutom att muraren gjort sitt jobb med omsorg.

För att återkalla en redaktionsresa till Morgonland för ett antal år sedan (*RoHit* 2007) var det dags att styra Glada Laxen till det mytomspunna skäret. Denna gång gick färden från Rosala mot Klovaskär som rundades och därefter bar kursen raka spåret mot Morgonland. Som vi redan tidigare påpekat i denna tidning har namnet Morgonland inget med morgon att göra utan namnet anknyter till ung vikarsäl som kallades *moring* i gammal dialektal form. Den tolkningen har vår mångåriga medarbetare och ortnamnsforskare **Kurt Zilliacus** förmedlat till mig.

Säljakten har fört jägare ända från Kökar till Morgonland och från Hitis och Bromarv har folk bedrivit fiske här ute. Vi talar om en svunnen tid men jakt och fiske som hobbyverksamhet lever i allra högsta grad här ute. Jaktstugan som är skärets överlägsen största byggnad ägs och förvaltas av Hangöudds skärgårdsjaktförening (HUSJF). Avståndet till Hangö är kortare än till Hitis men fiskevattnen tillhör Hitis fiskelag. Något fiske att tala om sysslar inte fiskelaget här ute med, men däremot inkasseras arrendeavgifter för de vattenområden som

HUSJF arrenderar.

Även om avståndet är kortare till Hangö är det ändå tillräckligt långt för att det finns ett behov att övernatta och tillreda mat i ett skyddat utrymme. Väderleken kan plötsligt slå om och den enda skyddade hamnplatsen på skärets södra sida gör en färd ut från den trånga viken omöjlig när sydliga vindar pressar på. Då finns det ingen annan råd än att vänta ut stormen som inte rör på den stabila jaktstugan. Då är det skäl att ägna **Eric Malmlund** en tanke som murat stugan tillsammans med andra frivilligarbetare från jaktföreningen. Honom träffar jag i Rosala där han bor med sin fru men själva bygget och engagemanget för jaktföreningen kommer från Hangö där han bodde i många år.

Sjömannen blev murare

–Jag är hemma från Hummersö på Föglö och redan som fjortonåring tog jag hyra på en av **Gustaf Eriksons** lastfartyg som trafikerade ett flertal hamnar runt om i Europa. Hangö hamn hörde till våra återkommande destinationer och det var där jag träffade min blivande fru med rötter i Rosala.

–Redan 1961 mönstrade jag av och sökte jobb på land och bosatte mig Norrtälje. Där fick jag jobb på ett gjuteri och en av cheferna hette **Gylphe** och var hemma från Rosala. Genom kontakter blev jag erbjuden jobb på gjuteriet i Koverhar på Hangö udd.

–När vi väl flyttat till Hangö 1963 blev det inte något jobb på gjuteriet som planerat. I stället började jag med

byggnadsjobb. Det var då jag fattade intresse för murandet och har man intresse brukar man lära sig och på den vägen blev det. På byggen blev jag med tiden en erkänd murare och mycket anlitad. Intresset för jakt fanns där hela tiden. Redan som sexåring var jag med på fågeljakt utanför Föglö och där sköt jag min första fågel.

–Något år efter att jag blivit Hangöbo blev jag medlem i HUSJF. Vi var ofta till Morgonland på fågeljakt under våarna. Sik fanns det gott om och fiske sysslade vi även med. Sjöbevakarna hade en koja där ute som vi fick låna. Vi var väl fyra eller fem gubbar som rymdes in i kojans, resten fick övernatta i båtarna.

–Där den nuvarande stugan står fanns förut en fiskekoja som användes av fiskare från Hitis och Bromarv. Därtill fanns den så kallade Jugi kojans nära stranden som nu är nyrenoverad och tillhör jaktlaget. Där finns plats för några jaktgubbar. Den kojans är inte öppen för allmänheten.

”Det som inte muraren vet är inte värt att veta”

–Vi var många medlemmar i föreningen och bristen på övernattningsplatser var ett återkommande problem. Planeringen inleddes redan 1982 varefter vi satte i gång. Företaget Visko i Lappvik donerade huset som bestod av element. Huset stod vid Visko Teepaks fabrik som tillverkar konstgjorda korvsinn. Hyresgästerna som jobbade i fabriken trivdes inte med lukten under fritiden och huset stod snart tomt på folk.

–När donationen var klar åkte vi till Lappvik där huset plockades ned bit för bit. Därifrån forslades elementen till Östra hamnen i Hangö och vidare därifrån med försvarets båt till Morgonland. Färden gick med en landstigningsbåt som hade en klaff i fören. Tunga material som tegel, murbruk och timmer gick rätt behändigt att få i land med landstigningsbåten.

–Mitt jobb var att ha ansvaret för murandet. Teglen var stora och tunga och ibland hade jag tillgång till en hantlangare som bar tegel och blandade murbruk. Vi hade tillgång till en generator som producerade elektricitet och det underlättade arbetet. Utsikten var magnifik när jag stod där och murade. Den murade spisen inne i huset är även mitt hantverk.

–Det tog inte mer än sju till åtta månader innan huset stod klart. Vi var i regel ungefär ett halvt dussin gubbar på jobb samtidigt. Veckosluten gick åt till byggandet som vi alla gjorde på talko. Många var vana byggnadsarbetare och det var förstas en fördel. En hel del av byggnadsmaterialet

fick vi som donation. Eftersom jag var murare var jag nästan alltid på plats tillsammans med byggmästare **Christian Jensen**.

Uttrycket ”det som inte muraren vet är inte värt att veta” har jag hört i Österbotten och med det avsågs att muraren har hört och sett en hel del under olika uppdrag i när och fjärran. Med den kunskapen kunde muraren hysa respekt där han anlätades. Uppenbarligen skedde detsamma ute på Morgonland annars hade stugan inte stått där. Ett annat uttryck jag lärt mig av en murare vid samma tider när jag var plåtslagare på byggen den sommaren var att ”ögonmått lär man sig inte i skolan”. Det underlättar en hel del i yrket om man har det rätta ögonmättet som sedan preciseras med måttband.

Muraren blev kock på Morgonland

–Jakten i juni blev en tradition där folk från jägarnas centralförbund var våra gäster. Som mest kunde vi vara drygt 20 jägare på plats. Den nya stugan hade 12 kojplatser när den stod klar. Samma centralförbund ordnade en gång ett nordiskt jägarmöte. Vi var 35 personer samlade på Morgonland och vi fick lov att köra ut jägarna till kobbar här omkring där de spejade efter sjöfågel.

–Under min tid på sjön hade jag lärt mig tillreda mat. Ute på Morgonland blev det följaktligen min uppgift att sköta om kockandet. Under den traditionella första junijakten stod jag för sjöfågelmenn. Oftast var det ejder som bryntes i grytan. Under det nordiska mötet bjöd jag på sjöfågel som jägarna skjutit. Våra nordiska gäster var stormförtjusta.

–Gudingar får man skjuta tills vidare och av dem finns det massor ute i skärgården. Ådorna däremot har minskat drastiskt i antal. Havsörnen som har förökats kraftigt tar ådornas ungar och ägg. Även kråkan är en äggmarodör. Ingendera av dem får man jaga. Gästjakten har upphört och endast medlemmar får jaga vid samlingen i juni.

–År 2004 blev jag utnämnd till hedersmedlem av föreningen för att jag murat huset och tillrett mat åt jägarna. Det är länge sedan jag varit ut till Morgonland. Min insats där är inte längre aktuell. Numera jagar jag här i Rosala och då är det fråga om hjort som finns i överflöd till folks förtret här ute. Årets skörd blev 111 fällda hjortar. Fågelskådarna brukar vara ute på Morgonland ett par veckor under vår och höst. De transporterar ut med taxibåt från Hangö. Fågelskådarna har ett avtal med HUSJF som i sin tur arrenderar mark av Forststyrelsen på

50 år. Till jaktföreningens sysslor hör även att lägga upp och tömma fågelholkar på höstarna.

För att fylla på med aktuell information om HUSJF kontaktade jag ordförande **Ari Collanus** i Hangö som berättade att huset på Morgonland står delvis på en grund från det gamla huset och samma gäller bastun. Timret till bastun fördes med gränsbevakningens helikopter till skäret. Även den byggnaden var en donation och kom ända från Kuusamo. Dessvärre måste föreningen överlåta bastun till Forststyrelsen i samband med förnyande av arrende som minskade det område vi får förfoga över.

–Föreningen har lagt upp hundratals knipholkar ute i skärgården som ombesörjs av föreningens viltskötare. Några finns på Morgonland och resten på kobbar och skär runt Hangö udd som föreningen arrenderar av Hangö stad. Till viltvården hör även att jaga mink som är en invasiv art i skärgården och är en riktig marodör och som är tar kål på massor med fågellägg och ungar. Särskilt ådorna med sina kullar är utsatta. HUSJF har drygt 200 medlemmar och av dem finns det en kärna av aktiva som sköter om jakt och viltvård.

Huset står fortfarande stolt kvar på Morgonland och murandet har inte varit förgäves. Varken storm, snö eller is har rubbat huset. Däremot har doften av korvskinn sedan länge blåst ut från väggar och golv när dörren har öppnats. En bättre plats än Morgonland går knappast att hitta här i trakten för att vädra ut obekväma odörer. Samtidigt har jaktföreningen ändrat karaktär och anpassat sin verksamhet enligt förändrade tänkesätt om miljö och hållbarhet. Frågan är hur få ådorna tillbaka? Sjöfåglar hör skärgården till även om man inte sysslar med att skjuta och äta upp dem.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt: Eric

Född: Femte maj 1940

Bor: Rosala

Familj: Fru tre barn och sex barnbarn

Favoritträtt: Sjöfågel

Favoritdryck: Rödvin

Favoritläsning: Jaktlitteratur

Karaktärisera dig själv: Jakt och fiske

Entré i musikens värld sedan barnsben

Musiken kan fånga en människa redan under de första levnadsåren och följa med under hela det vuxna livet. Gehöret är inte alla förunnade men det stora flertalet vill gärna låta sig underhållas av välspelad och melodisk musik. I skärgården har musikalisk underhållning med lokala krafter alltid varit uppskattad särskilt när gästande artister har dragit sig för att färdas över böljande vatten. Omvänt har det inte varit problematiskt när en artist från Hitis tagit steget ut till den musikaliska världen både i detta land och i vårt västra grannland.

Redan för något år sedan blev jag ombedd av **Maj-Britt Wallgrens** syster att intervjua henne. Det tog sin tid innan det blev dags och en sommardag tuffade båten från Rosala till Maj-Britts hemgård som ligger vackert i sluttningen vid Kyrkfjärden. Båten förtöjer jag nere vid båtuset som står intakt vid stranden. Gårdstunet i det nyklippta gräset sträcker sig upp längs sluttningen mot bostadshuset där Maj-Britt bor under den varma årstiden. Under vinterhalvåret håller hon hus i Trollhättan. Utsikten från huset i Hitis är enastående, något som inte bostaden i Sverige kan erbjuda. Inte konstigt att hembygden och hemgården är något hon på inga villkor vill släppa ifrån sig.

–Här i huset är jag född 1939 och växte upp med min syster. Pappa var yrkesfiskare och han lärde mig köra båt. Wickström motorn skulle ha supen som drogs in i motorn och sedan var det dags att ta i veven med ett krafttag.

Om supen var väl dimensionerad tackade motorn med ett välbekant tuffande och en mer pålitlig maskin fick man leta efter. Efter skolgången i Hitis fortsatte jag och min syster skolgången i Hangö där vi bodde inackorderade. Pappa körde oss i ur och skur till Hangö i hans öppna fiskebåt. Vi blev blöta och i dimma fick vi akta oss för alla knallar som det fanns gott om vid sidan av den stora farleden.

–Under vintrarna åkte vi med kustförsvarets båt till Hangö. Vi åkte först med häst och släde till Rosala och där inväntade vi båten från Örö på iskanten. Beväringarna ombord granskade oss ingående med sina blickar och kommenterade oss blyga flickor i den trånga kajutan. Kjoltyg var en bristvara ute på Örö och perioderna mellan permissionerna kunde ta flera veckor.

–Efter avklarad mellanskola (fem klasser i lyceet) sökte jag till lärarinneseminariet i Ekenäs. Jag ville utbildas till lärare men under antagningsproven ändrade jag min uppfattning. Till min besvikelse blev jag antagen. När väl studierna inleddes fann jag mig till rätta och stortrivdes och mitt yrkesval har jag aldrig ångrat. Jag blev klasskompis med **Gunilla Segerstam** som var syster till den kände dirigenten **Leif Segerstam**. Hon var otroligt musikalisk och duktig körledare. Vi sjöng tillsammans och uppträdde med låtar av olika slag.

Orgeln därhemma triggade till de första tonerna

–Min musikaliska bana inleddes med en orgel som min

På vintern spelade vi ibland på Regatta och på någon segelförening. Vi var fem personer i orkestern och jag var ensam bland idel herrar. Det var nästan alltid fullt hus under våra spelningar. Därutöver spelade vi på olika privata tillställningar.

Trollhättan blev ett lyckokast

–Det var stor brist på lärare i Sverige 1970. Av en händelse landade vi i Smedjebacken mitt i Dalarna. Där blev jag tilldelad en klass med 23 elever, varav fem var svenska och resten var finnar som inte kunde ett ord svenska. Där fick jag användning för mina finska kunskaper. Undervisningen tog all tid och musicerandet fick vara. Efter ett år i Smedjebacken flyttade vi till Örebro och där var jag aktiv medlem i kammarkören.

–År 1977 bar flyttlasset till Trollhättan där jag fortfarande bor. Lärarjobbet där var utmanande då närmare hälften av barnen var utlandsfödda, endast enstaka finska barn var mina elever. Även där deltog jag i kammarkörens verksamhet. Trollhättan blev ett lyckokast genom att jag blev rekryterad till den lokala revyn där min uppgift var pianistens. Revyorkestern växte till sig och vi hade mellan 50 och 60 föreställningar varje vinter. Musikteatern om **Evert Taube** blev en succé. Vi hade föreställningar i Stockholm, Göteborg och i Trollhättan. Under en två veckors period spelade vi tolv gånger i Göteborg. Avståndet mellan Trollhättan och Göteborg är sju mil. Det blev mycket resande och långa kvällar, däremellan skötte jag mitt lärarjobb. ”På Arendorffs tid” var en annan musikteater som vi uppträdde med och den handlade om Stockholms utslagna. Det blev en succé och jag stod för 17 av sammanlagt 30 tonsättningar ur **Victor Arendorffs** dikter.

–När revyperioden var över i mitten av 1990-talet blev jag kontaktad av **Gösta Taube** som var **Evert Taubes** lillebror och han uppträdde med Taube visor. Han ville ha mig att ackompanjera sina sånger. Han uppträdde med Vikingakören under villkor att jag åtog mig uppdraget. Jag blev engagerad i Vikingakörens fyrmanna orkester där min roll var att spela dragspel, keyboard och lite piano. Repertoaren bestod av revylåtar, operetter, musikaler, schlager, jazz och visor. Vi var på turné 2005 till Hitis, Ekenäs, Åland samt Estland. Mest höll vi till i västra Sverige.

–Somrarna var jag alltid i Hitis och här musicerade jag på sommarfester och vikarierade som kantor i kyrkan. Jag blev änka 2006 från mitt andra äktenskap och då var jag sommarkantor här i Hitis. Dessutom hade jag ansvaret för julkonserten här tills Covid-19 slog till. ”Musik i sommarkvällen” har jag även haft ansvaret för i kyrkan. Det som nu återstår är att jag i augusti spelar en timme efter helgmålsringningen i kyrkan och det gör jag för mitt nöjes skull. Hitis församling köpte ett piano strax innan Kimito församling tog hand om ekonomin, det har jag och mina trogna lyssnare haft nöje av.

Knappast är det någon i Hitis som har missat tonerna

mamma fått av sin far. Hon var medlem i spelmannslaget i Hitis när de kom samman och i kyrkan kunde hon sätta sig vid orgeln för att spela psalmer. Jag började ta ut toner på mammas orgel redan som treåring. Nästippen räckte inte till tangenterna när jag trampade luft i bälgen. Snart lärde jag mig spela schlagermelodier som jag hört i radion. Noter visste jag intet om. Många flickkompisar kom till oss, jag spelade och de sjöng. Vid fyllda sex år uppträdde jag första gången och det var här på Furutorp, flickkompisarna sjöng Svinnsta skär och jag ackompanjerade.

–I Hangö lärde jag mig spela dragspel, sonen i huset hade ett dragspel som han gärna lånade. Min morbror som var sjökaptan köpte ett dragspel åt mig under en av sina många färder till italienska hamnar. Under skoltiden i Hangö hade jag möjlighet att ta lektioner i pianospel med noter. I skolans festsal trakterade jag gärna skolans flygel. Morgonsamlingarna började med psalmsång som jag ibland ackompanjerade. Varje eftermiddag efter skoldagens slut fick jag med rektorns tillåtelse sitta vid flygeln och spela tills det mörknade ute.

–Här i Hitis stod Stomta Jalle (**Jarl Eriksson**) och jag för musiken på danserna. Jalle spelade gitarr och jag dragspel efter det officiella programmet på sommarfesterna. Även i Hangö stod jag för dansmusiken när vi hade konventdans.

Där var pianot mitt instrument. I seminariet hade vi en kör i vår klass som uppträdde med populärmusik medan jag ackompanjerade på piano. Givetvis var jag aktiv medlem i seminariekören. Även klassisk musik hörde till vår utbildning på seminariet. Det som jag lärt mig genom noter har jag glömt men allt som jag lärt genom gehör sitter kvar. Än i denna dag spelar jag helst på gehör. **Sigurd Snåre** var vår musiklärare i Ekenäs och han var en underbar pedagog i pianospel och därtill ledde han vår kör. Han undervisade i accordanalys som gjorde spelandet efter noter betydligt lättare.

–När jag fick min lärarexamen erbjöds jag jobb i Hangö och där blev centralskolan och Hangöbyskolan mina arbetsplatser. Min man var också lärare och dansbandsmusiker. På somrarna kom vi med båt från Hitis för att spela på segelföreningen HUS och HSF.

från Maj-Britts instrument. Inte lär det vara många heller i Trollhättan eller åhörare på andra ställen i Sverige och Finland som har undgått hennes musicerande. Allt började med mammas orgel och där står den än i dag i kammaren. Tänk vilken inspirationskälla ett instrument kan skänka när talang och tangent möts och blir samspelat. Toner formas med känsliga fingrar och tangenterna följer trofast sin mästares melodiska färd. Den färden har fört Maj-Britt högt och långt men likaväl har hon alltid landat mjukt tillbaka i Hitis där hon alltid hör hemma.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt: Maj-Britt

Född: 11 maj 1939

Bor: Trollhättan och Hitis

Familj: Sambo, 3 barn och 4 barnbarn

Favoritträtt: Fisk i alla former

Favoritdryck: Vatten och vin

Favoritläsning: Skönlitteratur

Karaktärisera dig själv: Positiv, harmonisk och envis

Familjen Örtendahl. Fr.v.Patrik, Janina, Rurik, Amanda och Emma

Det förflutna släpper inte greppet

Drunkningsolyckor är en ofta förekommande tragedi som drabbar skärgårdsbor. Olyckan drabbar både barn och vuxna som gått genom svaga isar eller hamnat i vådliga vatten. De som förolyckats är borta för evigt men offrens anhöriga lever vidare och får bära den tunga bördan. En olycka som skedde för ungefär femtio år sedan har inte upphört att skicka svallvågor fram till denna dag. Ja i själva verket ska vi berätta om ett spädbarn som förlorat sina föräldrar och fått lov att förvalta sitt liv i skuggan av det förgångna.

Vid flera tillfällen har jag varit färdig att styra båten mot Vänoxa för att träffa **Janina** och **Patrik Örtendahl** som bor på den stora grannön till Vänoxa det vill säga Ängesön. Av olika orsaker har träffen skjutits fram och när jag äntligen får grönt ljus tvekar jag inte att hoppa i båten för att göra intervjun jag velat göra redan för flera år sedan. Färden till Vänoxa är välbekant men till grannön tar man sig genom ett ytterst smalt sund som därtill vid utloppet är förgyllt med ett präktigt stenblock. När väl farorna är forcerade är det tryggt att åka in till bryggan där Janina och Patrik bor. Viken är skyddad från

är bostadsytan hela 360m². Huset stod tomt i trettio år innan vi flyttade in. Tandborstarna stod kvar där mina föräldrar lämnat dem när jag återsåg huset. En praktisk rododendronbuske står här på backen som blommar nästan varje år trots att den knappt fått någon omvårdnad. Mina föräldrar planterade den när jag föddes.

–Efter skolgången i Dalsbruk ville jag bort från orten och flyttade till Helsingfors där jag fick bo hos min faster. I Helsingfors studerade jag till merkonom och det var i huvudstaden jag träffade en turkisk man, som jag gifte mig med och vi flyttade till Marmaris i Turkiet. I Marmaris drev vi en guldsmedsaffär men efter några år skilde jag mig och flyttade tillbaka till Helsingfors. I Turkiet fick jag behövt avstånd till Vänoxa, som jag knappt besökte på den tiden. På sätt och vis hade jag lätt att anpassa mig i Turkiet, jämfört med Helsingfors eller Stockholm där jag även bodde ett tag. Flytten till Vänoxa var det svåraste, då kom det förflutna emot mig som jag på något vis måste hantera.

–Väl tillbaka i Helsingfors fick jag anställning på check-in vid Nordic Jet Line som trafikerade med en snabbgående båt mellan Helsingfors och Tallinn. Jag sökte in till Helsingfors universitet för att studera nordisk litteratur och blev antagen år 2000. Efter två år av litteraturstudier fortsatte jag med studier i Stockholm. Dessvärre fick jag aldrig en examen men känslan för språket finns där. Min faster läste mycket och hon uppmanade mig att köpa och läsa böcker.

–Efter tre vintrar i Stockholm var det dags att flytta till Östergård som sakta höll på att förfalla. Då var jag gift med Patrik som jag träffade på Vänoxa där han hemma från Sverige hade släktingar. På sätt och vis har jag uppskattat tomheten tills Covid 19 kom, då blev det för mycket av tomhet.

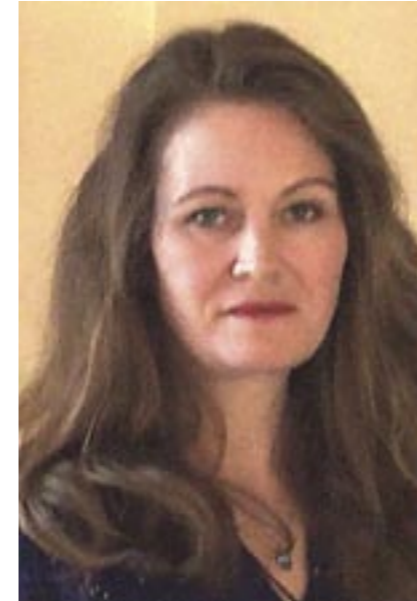
–Som tur är min man Patrik praktisk. Han renoverade de två hyresstugor som mina föräldrar byggt för att få en biinkomst. Vi bodde i min fasters hus här intill medan gårdens bostadshus renoverades. Alla golvräbber var murkna på grund av fukt under huset. Golvet revs och nya golv anlades av virke som avverkats och sågats här på gården. På gårdstunet finns flera byggnader och arbetet med att renovera och förnya verkar aldrig ta slut.

–Min litterära ådra väcktes efter en fyrtioårskris när alla tre barn redan lämnat spädbarnsåldern. Författarskapet lockar vid sidan av renoveringsjobbet och övriga sysslor på gården. Det litterära kommer jag att fortsätta med på ett eller annat vis.

Det slår mig att poeten och psykiatern **Clas Andersson** visst sade att skrivandet är en fattigmans terapi. På sätt och vis för man en dialog med sig själv och i den processen utkristalliseras i ord och uttryck det man innerst vill ha sagt som ett slags förlösande avbräck i tankar som snurrar återkommande. Janina har vandrat en lång väg för att återkomma till där allt hade sin början. Den enklaste vägen är att fly, de tuffaste är att konfronteras och det har hon gjort med att slå sig ned på Östergård. Hon har en story att berätta: Låt inte pennan vila!

Text: Jan Sundberg

Foto: Ur Janina Örtendahls fotoarkiv

Personporträtt: Janina

Född: Vänoxa Östergård
Bor: Vänoxa, Ängesön
Familj: Patrik, Rurik, Amanda och Emma samt Kisse och vår nya kattunge Maggan
Favoritträtt: Rostbiff av hjort med sherrysås och potatiskroketter samt haricots verts
Favoritdryck: Rött vin
Favoritläsning: Jamaica Kincaids Lucy, Orhan Pamuks Istanbul, P.O. Enquists Nemos bibliotek, alla tre har tydliga självbiografiska inslag
Karakterisera dig själv: En blomsterälskande och inredningsintresserad kvinna med fötterna på jorden och huvudet bland molnen. En som alltid ser det goda som kommer med det onda.

Östergård - Några slumpvis tagna ögonblicksbilder

Idetta nu ska en kort historik om ett skärgårdshemman träda fram och förhoppningsvis förgylla läsarens vardag. Var börjar en berättelse och vad ska den innehålla, det frågar sig varje skildrare. Vid ett av mina första besök finner jag lämpligt. Jag var kanske fem år gammal.

Ett stort långsträckt hus i samma grådaskiga nyans som övervintrade grankottar med vita knutar och fönsterfoder. Till färgsättningen var det otidsenligt och dramatiskt dystert. Liksom en märklig passande bild för tiden ur led låg det där inbäddat i böljande grönska. En gård där allt liv försvunnit på en natt med allt vad det innebär i vittnesmål, särskilt inomhus. Ett gulnat *Hufvudstadsbladet* från tidigt 70-tal ligger hopvikt på det stora köksbordet iklätt behändig gulblommig plastduk. Kryddor i glasburkar med mossgröna plastkorkar bland diverse köksredskap framställda på brun inplastad arbetsbänk. I badrummet med instängd unken luft ligger den vita tandkrämstuben med röd text på det gula handfatet. Ett citrongul badskum i en tilltalande mjukt formad räfflad glasbehållare med en likaså rund räfflad kork. Där stod det redo på den ljusgula moderna badkarskanten för att närsomhelst lyftas av en elegant smal hand. Doften var liljelik.

Så minns jag det, men minnet är bedrägligt. Den som verkligen fått känna på vad det innebär att leva utvecklar en alldeles särskild känsla för detaljer - och gärna en rejäl dos fantasi.

Badskummet skulle inte komma att lyftas förrän många år senare av mig själv, och då för att städas undan. Bland med en mängd annat som vittnade om ett abrupt avslutad episod i gårdens historia, hamnade det med burk och allt på en förr praktisk skärgårdsmässig sophög knappt i skymundan bakom huset. Jag var 18 år gammal och skulle nu ta över efter mina föräldrar. Ingen aning hade jag vid den tiden om vad allt skulle skjuta upp nästa steg i den riktningen.

Som hjälpreda i städningen som även den skedde i

episoder hade jag min fina barndomsväninna **Lena Gunnarsson**. Var skulle jag vara utan min alltid lika oändligt stöttande och godhjärtade vän från Sverige idag? Det vill jag inte tänka på.

Hur kom det sig att jag visste att handen som skulle sträckas fram var elegant. Eller ens något alls om livet innan på gården? Jo, det fick jag berättat för mig av min faster **Judith** på en bergsklack på Biskopsö, med utsikt mot Vänoxa. Jag var fem år gammal då, det minns jag nu alldeles säkert. Somligt minns man, annat ej. Man minns väldigt intensivt när man från en sekund till nästa plötsligt åldras med ljusets hastighet, och då man lika fort inser att man inte är som alla andra.

Det var även tillsammans med min faster Judith Westerlund som jag runt sex år senare stod i samma hus på andra våningen och tittade på en kort svart damkappa av krimskinn. I ett rum som ännu inte blivit klart renoverat låg den vida eleganta kappan pryddligt nedlagd över en flyttkartong. Hon lyfte upp den och och slätade ut den för att visa en minst halvmeter lång reva i det svartlockiga persianpälsverket, och sade i neutral ton:

“Den här kappan hade din mor på sig när man draggade efter henne”.

Hon överförde helt enkelt information och en krass verklighet som är alltför bekant för alldeles för många: En sinnebild för livet nära havet. Jag var knappt fyllda tio år gammal, men det fanns inget obehagligt i situationen.

Verkligheter kan skilja sig åt mycket från människa till människa, och var och en i livet har olika förutsättningar. Vi väljer inte vad vi föds till. Av den enkla orsaken är fördomar meningslösa. Och just den tematiken intresserar mig mycket som skribent.

Ett tithål in i det förflutna

Min mor hade en walk-in-closet i anslutning till ett av de första badrummen på ett så gudsförgäta ställe. Dess

vindar och stormar och därmed en utmärkt hamnplats för båtar av inte alltför stora mått om avsikten är att passera det omtalade sundet. Från stranden bär en väg uppåt land och snart träder ett kulturlandskap fram med byggnader av olika slag och samtliga är av äldre datum.

Inne i den stora huvudbyggnaden träffar jag Janina och Patrik. Köket är nyrenoverat och efter en stund sätter vi oss vid en nybyggd glasveranda för att diskutera. Efter en trevande start finner vi snart en gemensam melodi där vi öppet kan diskutera nutid och förgången tid. Vi är sedan tidigare bekanta med Janinas litterära alster som är delvis en självbiografi och delvis en fiktiv berättelse, det vill säga boken *Under glittrande yta*.

–Jag var drygt fem månader den sista januari 1974 när mina föräldrar omkom. De var på väg hem från Dalsbruk i mörkret med sin snöskoter. De körde över isen men märkte inte att de kommit något ur kurs och hamnade i en råk. Båda drogs ned i vattnet, de drucknade och jag blev föräldralös. Det här var mitt föräldrahem och jag togs omhand av släktingar i Dalsbruk där jag växte upp och gick i skola. Somrarna var jag här ute hos min faster som bodde här intill var vi nu befinner oss. Det var här ute i Hitis skärgård jag fick veta att mina föräldrar inte var de jag trodde, då var jag inte mer än fem eller sex år. Det var en chock och småningom rullades det förflutna upp för mig.

–Min släkt kommer från Västergård i tretton generationer. En av bröderna övertog Västergård och en bror köpte Östergård där vi nu befinner oss. Min farfar var sjökaptan och min far var maskinmästare. Min mor var hemma från Mågsholmen i Västanfjärd. Min far var född 1912 och var betydligt äldre än min mor. Ja, han var sextiotvå år när jag föddes, min mor var drygt tjugo år. Det var en stor åldersskillnad mellan dem och släktingarna räknade inte med att ungarlen skulle gifta sig på gamla dagar med en ung vacker dam och därtill bli far till ett litet flickebarn.

Återkomst till Östergård

–Östergård var en av de största gårdarna i Hitis kommun med odlad åkermark. På gården blandades rederinäring samt befälsuppdrag på sjön med boskapsskötsel och spannmålsodling. Om detta vittnar en stor ladugård, spannmålsmagasin, kvarn och smedja. Bostadshuset flyttades till sin nuvarande plats 1856 och efter renovering

Juritha Isabella Westerlund

fönster ramar in ett fint hönshus från tidigt 1900-tal i storlek med en mindre sommarstuga. Och kläderna! De anstår en i sanning vacker dam med ett gudalikt utseende och en sällsynt grace, som är drabbande ännu ett halv sekel sedan fotografierna togs. Hennes ankomst på gården sågs inte till en början med nådiga ögon av alla, om ens någon. Avundsjukan är ett bittert gift. Men kläderna! Paljetter, tufft, blommigt, enfärgat med raffinerade detaljer, kjoldräkter, byxdräkter, cocktailklänningar i elegant eller typisk modern 70-tals stil, sjömansstil, kort, långt, stiligt, mer avslappnat men alltid i utsökt smak. De var allt annat än typiskt skärgårdsmässiga.

Tillsammans med min barndomsväninna Lena och hennes syster Malin var ett besök till Jurithas garderob alltid ett lyft i vardagen. Av utrymmesskäl städade jag undan den för sju år sedan. Det var berörande, särskilt när jag inte visste vad jag skulle göra med ett par yllevantar som låg lite på sidan om de andra kläderna i garderobsrummet. Jag har dem kvar någonstans, men har glömt hur de ser ut. Somligt vill minnet inte bära på. Det var just ett par hemstickade yllevantar som möjliggjorde att man fort kunde hitta min mor. Om det skildrar jag i min dramatiska berättelse om det förflutna. Min far Erik tog längre tid att hitta, men man lyckades vid ett sista försök har jag fått berättat för mig. Min far har alltid känts mer avlägsen än min mor. Men mest känns det hela som ett konstigt tomrum - och det behöver fyllas.

Hönshuset återstår ännu att renovera, där skulle de

välbevarade kläderna passa fint att hänga upp för att njutas av - ett tithåll in i det förflutna. Min mor hade en kort tid då hon blommade upp. Min faster Judith berättade att min mor Juritha hade sagt till henne att hon kände på sig att hon skulle dö ung. Min far Erik lyfte fram min mor Juritha Isabella Westerlund under hennes korta tid på scenen.

Men tillbaka till huset - mycket konstigt, människorna var borta och de hade lämnat ett tomrum omöjligt att fylla efter sig. De hade dött - för att aldrig komma tillbaka i annan form än som fotografier och muntliga berättelser. Det förra klart flertalet än det senare, de senare dock mer livfyllda. Det är så berättelser fungerar, det är så jag hoppas denna ska förgylla och gärna också beröra läsarens vardag. De ger liv där det finns ett tomrum. Tomrum bär vi alla på, och det är upp till oss att välja vad vi fyller dem med.

Med envishet kommer man långt

En ungdomens fantasi - den dag då gården stått i 150 år på sin nuvarande plats skulle jag odla mängder av färggranna blommor. I ett stort mönster i den siffran skulle det vara läsbart högt från ovan. År 2015 skulle det ske, var och en kan själv räkna ut när gården flyttats dit där den nu står i ett lite väl fuktigt läge mellan två bergsknallar. Den har klarat sig, och drömmen berättar att viljan att den skulle göra det alltid har funnits där. Och det lyckades! Som det lyckades, för i huset bor och lever tre härligt smarta och skojfriska tonåringar, de ska snart ut och prova sina vingar i världen - äkta Östergårds barn,

Erik Westerlund

bästa sorten! Blommorna kommer att få sin tid, för allt har sin tid som någon klok sagt en gång.

Inget av detta skulle ha blivit av om jag inte hade hittat en man som var beredd att viga sitt liv åt denna gård. Och därmed till ett leverne på sidan om, kan man lugnt tillägga. En som i sitt anletes svett och en hel del blod plus otaliga svordomar den ena kraftigare än den andra, oförtrutet har fortsatt arbeta. En oändligt ihärdig och på flera sätt stark man som byggt upp ett fint om än dock av naturliga skäl ännu halvfärdigt hem åt sin familj, för som min kloke fosterbror en gång sade: det där är inte ett jobb för *en* man. Likväl har denna man försökt om och om igen hantera allt med en mans ork och kraft, och oförtrutet fortsatt då alla andra med säkerhet hade gett vika. Dessutom har han genom åren hunnit med att renovera min mors födelsehemman, plus bygga ut en och renovera två andra stugor. "*A match made in heaven*", som jag sagt förut, för han kan både snickra och inreda. Och snyggt blir det också. Men taket såg jag innan hans tid åtminstone till att kom dit, ett finfint valsat grått plåttak som inte hunnit med att bli målat under drygt tjugo år på plats.

Men allt har sin tid och nu har den kommit tillbaka till ursprunget. Här bodde innan min far och mors tid min farfar sjökaptan Anton Westerlund f. 1873 med fru Fanny, f. Wirkunen år 1877. Hur och när gården kom i deras ägo framgår i den korta historiska sammanfattningen. I denna mer utsmyckade version kan jag berätta att de hade sex stycken barn, plus att det fanns ett sjunde utomäktenskapligt som Fanny var tvungen att ge upp innan giftermålet. Sin yngsta son tillsammans med Anton förlorade hon senare, så priset för kärleken blev högt om man vill se det så. Den äldste inom äktenskapet födda sonen Erik Westerlund, fick sedan mig som förstfött barn och dotter 7.8 1973.

En liten anekdot vill jag ännu bjuda på. I Turkiet kände jag mig märkligt nog från första stund hemma. Först i år då jag äntligen läste Orhan Pamuks fina skildring av Istanbul lärde jag mig att den känslan kom sig ur ett begrepp som kallas "hüzün". Det är ett alldeles speciellt slags vemod som Turkiets och särskilt Istanbuls befolkning har väldigt klart för sig. Det är en sorgsen känsla över något stort för alltid förlorat förflutet som uttrycks i deras kultur i

Vänoxa Östergård - kort historisk sammanfattning

Ålder: Gården finns jämte gårdarna Vänoxa Västergård och Mellangård, upptagen i kyrkböcker uppförda i slutet av 1600-talet. Östergård finns även utmärkt på en kopia av en karta daterad från 1700-talet som finns på Vänoxa Västergård.

Ursprunglig plats: Vänoxa by, bredvid Vänoxa Mellangård, flyttad till Vänoxa Ångesön år 1856.

Ägarskap: Skeppare Erik Johan Westerlund inköpte 8.4.1868 på auktion efter sin kusin Erik Johan Eriksson Vänoxa Västergård för 6.100 mk, och 1888 Vänoxa Östergård av skeppsbyggmästare Erik Blomqvists

sång, musik och genom annan ordlös kommunikation. Av givna orsaker kände jag mig hemma i det.

Så var sluta? På klassiskt manér med "slutet gott, allting gott". Jag har en fantastiskt livskraftig familj och fina släktingar, både genom och utan ingifte. Där det finns liv, där finns det alltid hopp. Soptippen, som nämns i början av berättelsen, fick jag lov att städa undan till annan plats när vi byggde ut gården för två år sedan. Min man har avverkat virke, sågat upp och själv tillverkat fönster till en glasveranda familjen trivs särskilt fint i. Och soptippen kom i vägen. Utanför verandafönstren finns åkrarna som mirakulöst nog inte vuxit igen, som ett minne från en annan tid där förfäderna kämpade på då de inte red ut orkaner i segelfartyg. Det var en kamp redan då, men med ousinlig envishet kommer man långt. Den nya sophögen tar jag itu med när inget annat på gården återstår att göra. Men det finns ett ordspråk som säger att när huset är klart är livet slut.

En oväntad skatt

Ännu en sista anekdot. Sommaren 2019 hittade min dotter Amanda en flärdfull och teatralisk äkta guldring med en verkliga stor facetterad genomskinlig ädelsten, troligtvis av bergskristall. Fyndplatsen var alldeles invid den gamla sophögen. Krimskinnskappan har även den alla gånger hamnat i den sophögen. Tänka sig så märkligt livet kan bli.

Av givna orsaker är det inte så mycket jag vet om Östergårds historia före min tid. Av diverse orsaker var det inte i nuläget dags att utforska mer, men jag ska ta Jan Sundbergs råd i akt och inte låta "pennan" vila. Jag avslutar med ett passande citat av Tchaikovsky. Högst antagligen är det felciterat, för citat och framförallt ordspråk brukar jag få om bakfoten. Det har jag gemensamt med min goda vän Lena, och det är något som har gett upphov till återkommande skämt i min familj.

"Människor skapar konst för att världen inte är fullkomlig."

Tchaikovsky

Janina Örtendahl

Verksamhet: I gårdens ägo har funnits flertalet torp och här har bedrivits jordbruk och boskapsskötsel, samt även rederiverksamhet för segelfartyg åren 1850-90. Gårdens tidigare ägare Janinas farfarsfar Erik Johan och farfar Anton Westerlund har som befälhavare på skonertarna Gustava, Hedwig, Johannes, Olga och barkskeppet Anna, rest till vitt skilda destinationer. I hemmanet finns loggböcker med resmål såsom bl.a. Sverige, Riga, Reval, Valencia, Jamaica, Barbados, Charlestown och Hamburg bokförda. Erik Johan seglade med skonerten Gustava även till Nord-Amerika och fick rida ut många orkaner. Dessutom gjorde han resor till Vita havet, till Arkangelsk. Skeppet Gustava som lät byggas av Erik Johan och som finns avbildat på en tavla av Uno Rosenberg, stötte på ett rev i Kristiansfjorden då det ”var i stenkolslast”. Det sjönk på åtta meters djup varvid styrmannen och kocken omkom.

Fartygen kunde vara till sjöss i årtal och då åstod det husfruarna att ha fullt ansvar för både jordbruk, boskapsskötsel, skogsbruk, tjänstefolk samt

affärstransaktioner av olika slag angående gårdens skötsel och flertalet torp. Om det sist nämnda vittnar brev skrivna från farfar Anton Westerlund till farmor Fanny, som uttrycker mycket kärlek och längtan. En sjutal epitet är utskrivna flera gånger innan Anton kommer fram till fruns namn Fanny, oftast avslutas de med ”min maka och bästa vän”, och ordet ”söt nos” förekom bevisligen redan i slutet av 1800-talet. Breven finns i säkert förvar hemma på gården. Fanny kom att dö på sin 49:e födelsedag, möjligen av hjärtproblem eller av utmattning förorsakad av den stora press som livsstilen och ansvaret för gården medförde (enl. hörsägen). Hon fick dessutom sju barn.

Källmaterial:

Släkten från VÄNOXA VÄSTERGÅRD I HITIS, Gust.-Ad. Holmberg, Åbo 1980

Anteckningar gjorda av Judith Gustava Elisabeth Westerlund, f. 1905, d. 1987

Brevväxling mellan makarna Anton och Fanny Westerlund

Bolax krigssommaren 1941

Årets bidrag från Bolax är resultatet av en djupdykning i några av de många lådor med brev som jag tog till vara då jag lät renovera kaptensvillan Nykulla på Bolax. I köpet ingick fyra generationers lösöre inklusive hundratals brev av vilka de äldsta är från slutet av 1800-talet. **Sigrid Ekman**, f. **Joelsson** från Bolax Östergård, flyttade in i den nybyggda villan med sin man kapten **Karl Ekman** 1928. Både Karl och Sigrid, hennes mor **Ines Höckerstedt** samt senare dottern **Juritha**, Rita kallad, var alla mycket flitiga brevskrivare. Därför hittade vi, förutom i alla skänkar och skåp, också brev på vinden, i ladugården, bastun och instoppade mellan stockarna här och där. Det finns material till vad som helst i dessa brev, men jag valde på grund av det pågående kriget i Ukraina, att plocka ut några brev från krigssommaren 1941. Fienden, sorgen och rädslan är densamma men omständigheterna annorlunda.

Ines Höckerstedt
1871-1951

Bolax befästes

Efter vinterkriget då Finland tvangs överlåta Hangö till Sovjetunionen påbörjades fortifikationsarbeten på flera öar, bland dem Bolax. Hit fördes två kanoner, man byggde kasematter och sprängde in ett minförråd i berget. Utöver dessa byggdes tretton inkvarterings- och lagerbaracker och ett stall för ett tiotal hästar. Under detta byggnadsarbete bodde Bolaxborna ännu hemma hos sig, men under försommaren 1941 drog det ihop sig till krig

igen och Bolax med omkringliggande öar bemannades av drygt 200 man. Nu ansåg militärledningen att civilbefolkningen skulle evakueras. Bolaxborna flyttade till den obebodda Appelön där deras kor gick på bete. Efter sex veckor bland kor och horder av myggor fick de evakuerade flytta till Västanfjärd där de inkvarterades i olika gårdar.

Evakuering till Appelön

Bland de evakuerade fanns den sjuttioåriga Ines

Höckerstedt, änka efter **Amandus Joelsson** från Bolax Östergård. Efter hans död återtog hon sitt flicknamn Höckerstedt, vilket också hennes tre söner tog. Ines flyttade ut till Appelön med dottern **Sigrid Ekman** och dotterdottern Rita. Ines andra dotter **Signe** hade elva år tidigare emigrerat till Vancouver i Canada. Det finns många brev bevarade av Signe, men också ett som Ines skrev till Signe i vilket hon beskrev tillvaron på Appelön och senare på Finsjö gård. Då hade Ines inte hört något av Signe på ett år, på grund av den osäkra postgången under kriget.

”Min egen oförlömda Signe. Moderslängtan och tankar går till dig över haven. Lever du ännu, och hur har du det med dina barn. Är Fred ännu kvar eller är du enka i ett fremmat land.

Ja, om du viste hur alting nu är annårlunda. Vi är evakuerade till Västanfjärd och bor på Finsjö Gård, Sigrid, Juritha och jag. Pojkarna är ut i fränt. Mot den grymma ryssen som nu för andra gången har överfallit Finland. Ja Guds godhet är det som har jålpt oss, om nu bara vi en gång skulle få honom så långt borta ifrån våra gränser, att vi skulle få leva i fred som ett fritt falk. Kan nu omtala att Mina Eriksson är död, hon behöfde inte flytta ifrån Bolax med livet. Vi andra är som fåglarna under himmelen, den ena hit den andra dit kring värden och fått lämna allt vad vi eger i fremmande människars händer. Det kan inte med ord beskrivas hurudana kval man har fått genomgå, att vad man i hela sitt liv arbetat för, nu är man utan och som bäst vräkt. Men än finns en tid än är ej alt förbi om vi en gång ännu slipper hem till mitt eget Rönnebo, hur lycklig ska jag då vara.

Först då vi måste skyndsamt flytta, for vi alla till Appelön, allas korna var ju där, och slog upp tält i skogen med segel och hade dom kamouflerade. Der bodde vi i 6 veckor, levde med mjölk och fisk. Sen lagade Ekman en bakugn på släta berge, vi hade nemligen lite mjöl att vi fick baka bröd. Där bodde vi och där skulle inte ha varit illa, men den grymma onda anden, Målåtäff kasta arter ner ifrån luften och gjorde död och förgengelse bland oskyldiga människor. Erik Dahlberg blev träffad av en mördande kula, så att lilla Maj-Britt är utan pappa.

Du skrev att du skulle kamma hem och hemta mig, men den sagan är nog all. Jag har hört så mycket att jag är aldeles nere, sen har jag nu på sensåmmaren arbetat så mycket för att kunna leva, att mina ben värker alla dagar.

Finland som aldrig har jort illa, utan tvärt om betalatt våra skulder, har orett blivit behandlat, av England att dom håller med vår fiende ryssen och vill börja krig mot ett stackars litet falk vars söner ren har stupat på ärans slagfält och med Guds hjälp ska det till slut segra. Aldrig ska dom tvinga oss under en jevulsk barbar som Målåtäff är. I dag medan jag skriver dånar krigets åska ifrån Hangöfränten. Bed Gud Signe för ditt federneland.

Får avsluta med många varma kära helsingar av alla egna till Fred, Lois och Stanløj samt min egen lilla Signe”.

Dödsskjutningen av **Erik Dahlberg** från Bolax Södergård den 8 juli 1941 var en förlust som drabbade bolaxborna hårt. Han råkade vara hemma på permission och rodde

En av många papplådor som hittades i Nykulla.

från Appelön till Norrön med sin gravida hustru och sin far **Evert Dahlberg** för att proviantera, när de råkade ut för ett anfall av två ryska jaktplan som besköt dem med maskingevär. Erik träffades och dog omedelbart, hans far fick ett skottsår i bröstkorgen. Gravida **Karin** klarade sig oskadd. Man kan fråga sig vad tre civila i en roddbåt kunde utgöra för fara för ryssen, lika litet som civila på en tågstation i Ukraina.

Sönerna på Örö

Postgången fungerade ut till Appelön, drygt tre veckor efter Erik Dahlbergs död fick Ines Höckerstedt brev av sin svärdotter **Lydia**, gift med hennes son **Jarl**.

Enholmen den 31 juli 1941

Snälla Tant!

Vill nu setta mig ned och besvara brevet som jag fick.

...

Jag tror nog att pojkarna är på Örö ännu. Dom har det nog bra om dom sku få vara där att de inte blir skickade på någon annan kläbb.

Det var ledsamt för vår lilla Signe som mista sin Harald på Bengtskärr. Han blev dit skickad på lördagen å på söndagen fick han sin död där. Det är så synd om henne, hon har hemskt ledsamt men vad kan man göra. Det går nog flere ännu förrän allt detta är slut, men vi kan ju ingenting göra bara vänta att det ska bli bättre, men nog blev det underliga tider i alla fall.

Vacker och fin sommar har det eljest varit fast man vet inte mycket av det när det är så här. Det blir dåligt med kobete i torkan det växer ju ingenting till och inga hö har det blivit heller.

Ja det var hemskt ledsamt att det gick så där med Erik också man vågar inte tänka på allt. Det är så rysligt att de ska måsta vara så här.

Mäste sluta för denna gång. Med de hjärtligaste helsingar av Lydia.

Det var knappt om livsmedel och Ines anhöll om och fick militärunderstöd för att hon var medellös och inte kunde försörja sig själv när hon var evakuerad och sönerna var inkallade. Pensionssystemet var inte påfunnet då ännu, utan var och en var tvungen att jobba till sin död. Ines tvillingsöner **Elis** och **Jarl** var båda stationerade på Örö,

Person- och understödskort för evakuerade

N:o 723 Västmanland
708 Utgivet 23/9 1941
Lina Selma
Vårdledare för de evakuerade

Höckerstedt Tio
Stads- och församls
Yrke eller befattning: *auksman*
Född 6/10 1871 Helsingfors
Hustru: Född år
Barn:
Var kyrkoskriven: *Hitis*

Västmanland Finsjö
Närvarande fullt adress
Ines Höckerstedt
Kortet bör uppehållas och vid lyftandet av understöd ovillkorligen uppläsa.
S. V. 5046

Ines beviljades understöd för evakeringstiden.

medan äldsta brodern **Fritjof** var för gammal för att bli inkallad. Av sönerna på Öro var Jarl den som oftast skrev hem, han till och med kallade sin mor för morsan.

Bästa mor,

Det är roligt att få höra hem ifrån någon gång. Jaså, ni är ännu på Appelön. Hur klarar ni er där utan någon kar eller är Paul där hemma? Ja, jag kan nog förstå att det är dåligt med kreatursbete med en sådan tårka som det har varit i sommar, allt blir väl bort tårkat där hemma på Bolax.

Det var bra att morsan har sköt om potatisland, men det är väl så att när den blir färdig så försvinner väl allt.

Det är bra att arbetaren ännu är där kvar hos mej så är det någon som sir efter, eljess skulle dom stjäla bort allt som fins. Men dom har väl snart färdit med sit arbete, och då blir allt vind för våg.

Ja, tänk att Erik också blev träffad. Det är nog många som har gått den vägen, de sista dygnen. På Bängskär är ett tretiotal som har fått sätta livet till. Få se hur länge detta krig ska var, fören det blir fred.

Jaså, att dom har tagit Fritjofs motorbåt. I Hitis har dom nog tagit allas motorbåtar som fyljer en längd av 25 fot. Elis har nog sin båt i gott förvar här på holmmen, tillsvidare. Det blir väl inte ännu att komma hem på permission.

Varma hälsningar till er alla, önskar svar. Vänligen, Jarl
adr: K.P.K. 4. 7906.

Beslaget virke och bombardemang

Oron för de egna var naturligtvis stor, men bolaxborna som tvingats upplåta sina hem till militären var bekymrade för hur det skulle gå med deras byggnader och lösöre. Ines dotter Sigrid var lycklig ägare till det vackra Nykulla där de moderna möblerna importerats ända från England. Undra inte på att hon var orolig. I ett brev till sin man Karl Ekman, kapten på bogserbåten Rauma, berättar hon om en räddningsexpedition.

Kära lilla Pappsen!

Hälsningar och tack för ditt senaste brev.

...

ja nu har jag varit hem till Bolax tre gånger och det har varit så roligt att fick jag låv att vara där så for jag ännu ikväll. Men vet du vad de nu har hittat på. För ett par dar så ringde Harry hit till mig och berättade at Westergren tenker taga köket av oss och så gick det trots våra protester. Ja nu kokar de åt 10 personer och äter i salen. När jag fick höra det så for Rita och jag med mjölkbåten och vi hade inte varit tio minuter inne så kom där en piga skulle börja koka men blev med stora ögon när vi hade komma. Men hade det inte lyckats så hade de flyttat inn och börjat begagna våra saker. Men vi tog allt bort ändast diskbänken och hyllan blev kvar.

Ingenting annat har blivit stulet från vårt änn virket som var under golvet. Westergren frågade mig hur mycket det var som var bårta. Skriv du en duktig räkning eller två.

Hej hej, fem pussar lika många som när du nyser, din egen Sissi.

Den noggranna Karl Ekman visste exakt hur mycket bräder han hade haft under ladugårdsgolvet. I december 1941 skickade han en räkning på 561:75 till Herr Löjtnant Västergren på Bolax Fort för det hyvlade virket som försvunnit eller tagits för försvarsmaktens behov.

Ryssarna lämnar Hangö

Den 28 november 1941 skriver Rita brev till sin far, Karl Ekman, från Finsjö gård. Nu gick det redan rykten om att ryssarna var på väg bort från Hangö.

Kära lilla pappa!

...

Lindströms bor nu i köket. Inte är det precis roligt, men man måste tuga och lida, för dom har minsann inte haft det för roligt i år. Dom har legat ute till för ett par veckor sedan. Fy, jag ryser när jag tänker på det. Vi har många gånger tyckt att det har varit kallt inomhus. Ja, vem kunde väl för ett par, tre år sen ana att det sku gå så här. Kanske vi ändå snart slipper tillbaka hem. Kapten Essen har berättat att ryssarna håller på och evakuerar från stan, fästningen utanför lär redan vara tom. Men skjuter gör dom fortfarande. Senaste lördag och söndag var det särskilt hett. På lördagen kom det åtminstone 22 projektiler och alla på land, men ingen särskild skada uppstod, men på söndag morron blev det fullträff på Dahlbergs. Till all lycka var det en projektil av liten kaliber och den hade träffat taket där taket och väggen mötas. I taket hade blivit ett 2x2 meters hål, och översta

stocken knäckt. Projektilen hade träffat i en kammare bredvid köket och tant Selma och farbror Ivar var hemma och låg nära spisen när det hände. Nog måste man säga att dom var nära döden.

På lördagen hade dom suttit i tant Annis farstu under hela rambambulat. En projektil hade slagit ned c:a 2 meter från tant Minas, en vid Norrgårds stallet och en nedanför Kilen. Hittills har vårt hus gått fritt. Inte ens ett enda fönster har blivit spräckt. Men peppar, peppar. Man kan aldrig veta var haren sin gång och kriget är inte slut ännu.

Pussar och kramar från mamma och Rita. Mommo hälsar!

Kriget tog inte slut, men ryssarna lämnade Hangö och Fort Bolax avvecklades småningom. Bolaxborna kom hem till byggnader som stank vedervärdigt, var i stor oreda, vissa sönderbrutna och många invaderade av vägglöss. Marken var sargad av bombgropar och träden fulla av granatsplitter vilket gjorde att det inte på länge gick att sälja timmer från Bolaxarkipelagen.

Ines Höckerstedt gjorde ett djupt intryck på mig. Hon var en värdig representant för skärgårdskvinnorna, trots att hon var född i Helsingfors. Senare under kriget fiskade hon strömming och vassbuk åt fastlandsbor som skickade ut ämbar och glasburkar åt henne att fylla. Hon kardade och spann ullgarn som hon sålde och fortsatte med sin omfattande korrespondens. Det brev som berörde mest var i vilket hon, den 8 april 1951 med darrig handstil 79 år gammal, beskriver hur cancerbölderna har spridit sig på nytt i hela kroppen. Hon ber om att få komma till Strålbehandlingsavdelningen på Helsingfors Allmänna sjukhus så fort vädret tillåter.

”...Jag kan inte uthärda att ha dem längre. Jag skulle ha anmält dem tidigare men Wi har varit en ända snö öken. Dett har varit omöjligt att komma härifrån endast på skidor och det årkar jag inte. Ännu är här flertals meter snö att det kan reka ännu flere wekår innan jag slipper till Dalsbruk ok till Helsingfors.”

Ines kom inte iväg. Hon dog den 15 maj 1951.

Text och foto: Carina Wolff-Brandt

Biskopsö i Hitis socken

Nu får också Biskopsö sin egen hembygdsbok. Biskopsö byalag tog initiativ till boken när Landskapsmuseet år 2012 publicerade sin inventering av gamla gårdar och torp i den åboländska skärgården. Byalaget vill bevara och öka kunskapen från gångna tider och bidra till intresset för en levande skärgård. Boken är sammanställd av Sixten Granroth.

Boken består av två delar. Den första är en historisk tillbakablick, istiden, vikingatiden, medeltiden och kyrkan, krig, epidemier och naturkatastrofer. En professionellt utförd naturinventering ger mycket för den som vill veta mer om den unika skärgårdsnaturen.

Den andra delen berättar om gårdar och torp äldre än 60 år och deras invånare. För efterkommande eller nya ägare till byggnaderna finns rikligt med uppgifter om föregångarna och deras levnadsvillkor. Boken är rikt illustrerad. De gamla fotona är försedda med uppgifter om vad och vem man ser på dem.

Livet i skärgården på naturens villkor var ofta hårt men sammanhållningen människor emellan stark. Föreningsliv och firande av högtider beskrivs på ett levande sätt. Skolan på Biskopsö spelade en viktig roll och vi får ta del av personliga minnen från den. Näringslivet med fiske, skeppsbyggnad och sjöfart omfattade rentav stenbrytning i industriell skala.

För hembygdsintresserade ortsbör och semesterfolk som vill veta mera om sitt fritidsviste är boken en utmärkt källa.

Några minnesbilder från slutet av 1940-talets Hitis

Prosten och författaren **Elis Selin** beskriver vintern i skärgården i en artikel i Åbo Underrättelser i april 1947 på följande sätt: ”Just nu är ett härligt vinterlandskap av renhet och bländande vithet över fjärdarna. Fladornas sommarbruna kobbar och skär finnas ej till. Holmarnas berghymplar och hållar är överdragna av en vit snöslöja, hållarna och klackarna bär på sina flata ryggar tyngder av is och snö. Skogsholmarnas barrskogar bryter av den vita färgen och bildar en mörk, nästan dystert inramning. Hitis – just nu är ett landskap i vitt och svart, framför allt en oändlig snö-öken, en i is fjättrad, bunden arkipelag.” Så här upplevde också jag nästan alla vintrar under min barndom.

Besvärliga och kostsamma förbindelser vintertid

I början av januari 1947 isbelades snabbt både fjärdar och sund, vilket var till stor glädje för skärgårdsbefolkningen. Menförestiden var den här gången kortvarig men lång blev glädjen inte. Statens isbrytare gick upp rännor i olika riktningar i kommunen och förbindelserna blev avbrutna. Kommunstyrelsens dåvarande ordförande, **Thure Liljeqvist** kontaktade, redan föregående år, Landshövdingen med en anhållan om att staten skulle överta de kommunala vintervägarna i Hitis. Då skulle kommunen befrias från att underhålla bryggorna över vinterängarnas rännor. Man tyckte att anhållan var både billig och skäligen för landsvägarna hölls också vintertid öppna för trafik. Dessutom inkasserade staten isbrytaravgifter av sjöfarten. Någon brist på pengar torde det inte heller ha varit men ansökan ledde inte till något resultat. Men helt bortglömt blev Hitis med flera andra orter inte. Telefonavgifterna höjdes med 100 procent och det bidrog till att isoleringen blev ännu fullständigare. Ingen hade numera råd att använda sin telefon än vid

verkligt nödläge.

Genom att skärgården tidvis under vintern var avstängd från omvärlden var det svårt att upprätthålla postgången. Det var ett tungt arbete för postiljonerna. Det gällde ibland att bara gå till fots och bära all post på ryggen. Vintern 1947 var det fem brevbärare, som kämpade hårt, en per postlinje, Hitis kyrkby, Bolax, Högsåra, Holma och Vänö med Tunnhamn. I mars samma år fick Rosala också en egen brevbärare. Dessa vandrande och åkande budbärare bidrog till att livet i skärgården blev betydligt trevligare.

Fisket, bygdens främsta inkomstkälla

Det sägs att till vintern levde skärgårdsbon upp. Då blev han sin egen. På sommaren var han på något sätt bunden av sommargäster- förutom att han alltid var fiskare. Den bästa tiden för fiske inföll på hösten. Då skulle alla vara med, både män och kvinnor även unga och gamla. Då hann man inte med någonting annat. Man har räknat med att tre av fyra Hitisbor hade sin huvudsakliga inkomst genom fiske i slutet av 1940-talet. (Befolkningstalet den 9 september 1949 var 1 190 personer) Strömming och vassbuk fiskades med skötar medan så kallad fjällfisk fångades med nät. Vid den här tiden blev det populärt att fånga gäddor på drag och krok och vintertid med saxar. Tidigare var gäddfiske med ryssjor det vanligaste sättet. Befolkningens föda bestod också av fisk, främst abborrar tillsammans med hårt bröd och surmjölk. Matsedeln var lika enkel som enformig.

Redan på 1930-talet hade fiskare i Hitisområdet anslutit sig till Hitis fiskargille. Det visade sig att verksamhetsområdet var för vidsträckt och därför beslöt man år 1947 att fiskargillet skulle delas. Då bildades Hitis östra fiskargille med 115 medlemmar och Hitis västra

fiskargille med ett åttiotal fiskare. Tack vare uppdelningen kunde man nu bättre än förr tillvarata yrkesfiskarnas intressen. Man hoppades bland annat på att få prima garn att lappa sina bragder med. På önskelistan stod naturligtvis också högre pris för fisken och att motorbränslet skulle bli billigare. Med tanke på ett livskraftigt fiskbestånd och en fiskevårdande åtgärd betonade man att *fisk som lekte inte skulle få ofredas*. År 1945 grundades i Rosala en socialdemokratisk Fiskare- och Småbrukarförening till vilken 24 personer genast anslöt sig. Styrelsen bestod främst av Rosalabor men även ett par Hitisbor fick säte och stämma i styrelsen. Den nybildade föreningen skulle också föra yrkesfiskarnas talan och påtalade bland annat bristen på nya fiskebragder. Man framhöll att yrkesfiskaren hade gjort och gjorde alljämt sitt bästa för försörjningen i landet under dessa matbristens tider. Hade man fått någon uppmuntran från statsmaktens sida för det? Det enkla svaret var knappast. Denna arbetarförening verkar ha levt ett kort liv eftersom den omnämns inte ett par år senare i Finlandssvenska arbetarförbunds historik (red. Anmärkning, se Bondestam och Helsing 1978).

Livlig aktivitet inom föreningarna

Då vintern lagt lock på den stora fisksumpen, Hitis vattenområde, levde föreningslivet upp. I Högsåra, Hitis och Rosala byar fanns det kulturella ungdomsföreningar där man hade sångköror, teatergrupper och någon gång ett folkdanslag. Man arbetade med studiecirklar, höll regelbundna månadsmöten och programafnär. Föreningen i kyrkbyn hade till och med en stråkorkester med instrument som fiol, cello och harmonium. Marthaföreningar fanns i flera byar och de arbetade vid den här tiden intensivt för folkhygien och barnavård. Församlingens fem kyrkliga föreningar levde under vintern. De kom samman till sina möten i kyrkbyn, Rosala, Högsåra, Kasnäs och på prästgården i Stubbnäs. Tre av dem arbetade för sjömansmissionens väl och de två övriga för hednamissionen. För ungdomar ordnade församlingen regelbundet träffar av olika slag. Det hölls söndagsskolor i flera byar med ett stort antal deltagande barn. Kyrkoherden gav ut en tryckt skrift, ”Söndagshälsning”, som i huvudsak gav information om verksamheten i församlingen. Det var liv och stor aktivitet på den kulturella och kyrkliga fronten under den kallaste vintertiden. Men vintern inbjöd också till skidtävlingar, som i regel ordnades varje år. Kortspel var den här tiden en populär fritidssysselsättning främst för unga vuxna personer. Det som kanske mest spelades var marriage (”marjas”), ett klassiskt svenskt kortspel, ”bondtolva” av tyskt ursprung.

Minskande folkmängd, stort antal älgar och dyrt att lyssna på radio

Förutom de nästan årligen återkommande diskussionerna om förbindelserna vintertid oroade man sig också över bortflyttningen från skärgården. För Hitis del hade man åren 1946-1948 till och med haft ett litet födelseöverskott men när de gamla gick bort var flera unga ovilliga att ta emot arvet efter dem. Gårdarna började stå tomma. Ytterligare kan man nästan tala om en invasion av Hitis-

ungdomar till lärdomsskolor i Åbo, Hangö, Ekenäs och Helsingfors. Läsåret 1949 – 1950 gick omkring tjugo elever i skola på annan ort. Det fanns också annat att oroa sig över. Älgbeståndet hade snabbt ökat på våra holmar och de som odlade sin jord gick miste om skörden. ”Medan skärgårdsbefolkningens egna husdjur svältande drev omkring på torra bergiga skogsbeten frossade dessa skogens högdjur i flockar, på två till fem, i de små sädesåkrarna.” Det var i synnerhet på Hitislandet som det fanns många älgar och därför ansåg man att de var en första rangens landsplåga. Därför tyckte man att man på statligt håll åtminstone kunde tillåta att skärgårdsbefolkningen, utan kostnader, skulle få fälla älgar på sådana områden där de inte hörde hemma. På fastlandet kunde man mer än väl skydda och bevara älgstammen tyckte man. En liten, men ändå viktig trivselsfråga, var möjligheten att lyssna på radio. Det blev dyrt när det inte fanns tillgång till elektricitet. Man frågade Rundradion (i dag Yle) om man där kände till vad en högtalarapparat med batterier och ackumulatorer, utom årslicensen, blev att kosta för skärgårdsbon? För att spara på kostnaderna ledde det här till ett selektivt lyssnande, viktigast ansågs den svenska väderrapporten (Motala-sändaren) vara men också nyheterna i Finlands rundradio (Lahtis-radiostation) lyssnade man till. Det var inte i alla skärgårdshem man hade råd att hålla sig med radio och med allt som hörde ihop med den.

Läraren **Karl Liljeqvist**, Thures äldsta bror, var den här tidens ”allt i allo” i kommunen. Han förde många slag av underhandlingar med statliga instanser angående bland annat vintervägar, menförestrafiken, kommunikationerna i allmänhet och senare framför allt elektrifieringen i skärgården. Många gånger mötte också han ringa förstärkelse för kommunens berättigade önskemål. I en insändare i Åbo Underrättelser i januari 1947 kommer det tydligt fram hur besviken brodern Thure var när det gällde statsmaktens inställning till att hjälpa skärgårdsborna: ”Visst har herrarna i riksdag och regering stora svårigheter att övervinna. Men en oskattbar förmån har de dock i att för försummad omtanke för och rättvisa mot skärgårdsbefolkningen oroar samvetet dem synbarligen inte.”

I början av 1950-talet tog staten hand om finansieringen av vintervägarna. Ungefär samtidigt elektrifierades största delen av Hitis skärgård. Man hade förhoppningar om att när el-ljuset kommer skulle livet bli ett paradisliv av ljus och ljud och trevnad. Förbättringar i den båtburna vintertrafiken har vi upplevt från 1950-talets början ända fram till mitten av 1990-talet. Det som framför allt idag alljämt oroar är den negativa befolkningsutvecklingen inom gruppen ”fast bosatta skärgårdsbor”.

Text: Johan-Gustav Knuts

Källor:

Arbetsbladet 12.09.1945, 27.03.1946
Bondestam, Anna och Helsing Alf-Erik (1978), *Som en Stubbe i en stubbåker. Finlands Svenska Arbetarförbund 1899-1974*. Vasa
Hufvudstadsbladet 09.09.1949
Åbo Underrättelser 11.12.1943, 25.01.1947, 06.04.1947
Egna minnen och upplevelser

Kapten
Johannes Volter Boström

Kaptenskan
Alma Xenia Boström

Till minnet av Kapten och Kaptenskan

Det är en tidig augustimorgon. Det bultar på dörren.
- ”Är Kapten hemma? Vi borde komma ut till Örö så fort som möjligt”.

Fyra unga soldatpojkar står på trappan och trampar.
- ”Kan Kapten föra ut oss? Vi är sena. Vi missade motorbåten som avgick i morse.”

Kapten är ledig idag, men klär på sig. I sängarna i köket sover fyra små lugnt och tryggt. Han stannar i köksdörren och låter blicken glida över deras ansikten och möter kaptenskans blick. Hon nickar.

- ”Det blåser”, säger hon.

Hon ställer sig i fönstret och ser efter dem när de vandrar mot Klobbviken där den lilla segelbåten ligger förtöjd – maken som seglat på större hav och de unga pojkarna som försenat sig.

Under förmiddagen går kaptenskan oroligt gång på gång upp på Näsebergen för att spana efter den lilla segelbåten. Men ingen båt syns vid Sommarön eller på Brännskärsfjärden.

- ”Är Kapten hemma?” Två främmande män står på trappan denna stormiga tidiga eftermiddag i augusti.

- ”Nej, han förde soldater till Örö i morse”, säger kaptenskan och håller upp dörren i vinden.

- ”De har inte kommit fram”, säger den ena mannen tyst. De vet alla vad det betyder.

Kaptenskan stänger långsamt dörren och går in i köket där hennes mor **Erica** tillreder mat och de fyra barnen leker och sysslar. Vinden viner och med ens blir stugan mörk. Allt är förändrat men allt måste fortsätta. Ved, vatten, mat, dag efter dag, natt efter natt.

Onsdagen den 23 augusti 1922 rapporterar Åbo Underrättelser om olyckan, som de anhöriga insåg var ett faktum redan på måndag eftermiddag. **Johannes Boström** – kapten på ångbåten Santahamina, som gick mellan Örö och Hangö – samt fyra andra unga män har omkommit under färden från Rosala till Örö.

Den 24 augusti bekräftar Åbo Underrättelser att olyckan mellan Örö och Rosala är ett faktum. Det stormiga vädret bidrog till att det tog tid innan man kunnat leta efter de försvunna, men under dagarna efter olyckan deltog flera tiotal mindre båtar i spaningsarbetet, utan framgång. Endast en rorpinne av den lilla 18 fots centerbordsekan.

”Den av kapten Boström förda båten var en ny centerbordsbåt, vilken helt nyligen kommit i kapten Boströms ägo. Kapten Boström är känd som synnerligen god sjöman och måste det sålunda vara hans obekantskap med båten som i den starka stormen förorsakade olyckan.” (ÅU 24.8.1922)

Birgitta: Hela min barndom levde jag med vetskapen om den tragiska augustidagen. Jag brukar ligga på sängen i sommarköket och fantisera om Kaptenen som aldrig kom hem den dagen – hur han såg ut, hur han talade, hur han lekte med sina barn, om han skrattade mycket, om han var snäll, hur Helios hans stora fartyg såg ut och hur den lilla segelbåten som sjönk så brutalt kämpade mot vågorna. Kapten Johannes, min morfar var alltid närvarande och Kaptenskan Alma, min mormor talade ofta om honom – i ögonvrån tyckte jag att jag ofta såg honom sittandes i gungstolen eller komma gående nerför backen med sjösäcken över axeln. Min mamma och hennes syskon talade inte ofta om sin far, det var en outtalad sorg och längtan, som präglar skärgårdsbarn som förlorat någon på havet, som ger styrka.

”Man har sökt fastställa den ungefärliga platsen för olyckan, dels med tillhjälp av den tunna rorpinnen, dels med ledning av de uppgifter man erhållit från Sommaröarna, varefter farkosten sågs, innan den för alltid försvann i regntjockan. Under detta arbete har den hypotesen allt säkrare kristalliserat ut sig att här icke föreligger en kullsegling. Enligt vad som erfarits, var båten nämligen tungt barlastad med stenar samt bottenrevad: det kan därför inte gärna antagas, att den skulle ha stjälpt. Däremot kan man antaga, att en hög våg slagit in i farkosten, som på grund av barlasten låg djupt, eller ock att båten i rådande dis kört på något undervattensgrund, varpå dessa vatten äro synnerligen rika. I det förra liksom i det senare fallet måste man antaga, att båten inom ett ögonblick fyllts med vatten och sjunkit.” (ÅU 27.8.1922)

”Senaste måndag fortsattes letningarna efter de förolyckade i större skala än tidigare. Denna dag voro i verksamhet icke mindre än ett 40-tal båtar, därav ett 10-tal motorbåtar. I letningarna deltog utom militären utsända från hela Hitis socken. Draggningarna verkställdes metodiskt, enligt på kort uppdragna linjer och med enkom för denna bottenterräng tillverkade långrevar och draggar. Alla ansträngningar blevo dock allt fortfarande utan resultat. Man har vid letningarna kommit underfund med, att bottnen på denna plats är i högsta grad gropig och ojämn, fylld av allehanda klyftor och kläv. Denna omständighet ger skäl för förmodan att de omkomna måhända förts in i någon dylik klyfta, där de icke kunnat nås av dragningsverktygen. Huru som helst skola letningarna varje dag, då sådant möjligt, fortsättas.” (ÅU 1.9.1922)

Heidi: Kanske är det lättare att berätta om en del saker för sina barnbarn än sina barn. Jag kommer ihåg hur min mormor **Borghild Boström**, kaptenens dotter och en

Alma Boström

god berättare, talade om den där dagen; hur när de lekte under köksbordet och männen från staben på Örö kom. Hur hon förstod att något hemskt hade hänt. Hur de gick upp på Näsebergen och såg de draggande båtarna under de kommande veckorna. Hur hon tänkte att det inte var på riktigt, att han när som helst skulle komma hem. Som sjöman hade han ju varit borta i perioder, för att sedan komma hem.

”Draggningarna efter kapten Boströms och övriga omkomnas lik ha fortgått med stor iver, men ständigt utan resultat. Man torde emellertid nu enligt vad det uppges vara betänkt på att upphöra med draggningarna, då de av allt att döma ej löna sig. Så som tidigare nämnts hade man hittat en rorkult, som antogs vara från kapten Boströms båt, men misstänker man nu den ej vara från denna farkost.” (ÅU 7.9.1922)

Den lilla segelbåten hittades aldrig – pumpen och rorpinnen som det rapporterats om, tillhörde trots allt inte den lilla ekan. Kaptenen hittades aldrig, detsamma gäller en av de unga männen. En av dem lär ha hittats under senare draggning och **Röhölm** fick två i nät (enligt Borghild Boström). Då och då under årtionden påstod någon att man hittat Kaptenens knappar i flundrenäten utanför Sommarön – runda svarta små blåglänsande knappar som en hälsning från djupet.

Text: Birgitta Snickars von Wright, kaptenens barnbarn och Heidi von Wright kaptenens barnbarns barn.
Foto: Ur Birgitta Snickars von Wrights fotoarkiv

Källor:
Nationalbibliotekets digitala samlingar, Åbo Underrättelser.

Stort om det förgångna i litet museum

Med stigande ålder får gamla ting allt viktigare betydelse. Jag stiger in i Uppbyggars lilla gårdsmuseum, där många gamla föremål finns bevarade. Mina tankar går till min mor **Else-May** och skänker henne min tacksamhet för att allt detta finns kvar.

Else-May föddes 1928 och växte upp på gården Uppbyggars i Rosala. Som enda barnet till **Helmi** och **Sergej Eriksson** hade hon troligtvis en lycklig barndom, trots att tiderna var knappa. Sergei fiskade och på gården fanns kor, gris, får och hönor och potatis odlade man, så brist på mat var det inte för den lilla familjen. Helmi var dessutom en duktig sömmerska, så kläder tillverkades billigt.

Som 7-åring kom Helmi som fosterbarn till **Volter** och **Olga Gustavsson** i Sandviken. De hade förlorat sin enda dotter och Helmi, som kom från en stor familj, fick bo hos dem. Då Else-May föddes var det henne Volter och Olga tog till sina hjärtan. Hon vistades mycket hos mommo Olga och moffa Volter, som under den tiden också inhyste **Maj** från Bengtskär under skolåret och Maj blev mammas bästa vän. Else-May fick arva Sandviken, hon var den som stod dem närmast och också skötte dem så länge de levde.

1946 anställdes till Rosala folkskola en nyutexaminerad åländsk lärare **Tryggve Holmström**. Kärlek uppstod och 1948 gifte sig mina föräldrar. Else-May bosatte sig därefter i lärarbostaden i skolbyggnaden. 1950 föddes min syster **Gun-Britt** och fem år senare kom jag till världen.

Skolan användes under den här tiden som byns samlingsplats. Här ordnades det fester, gudstjänster, förrättningar och möten och lärarparet antogs alltid ställa upp.

I lärarbostaden fanns ett rum vi kallade kontoret och där övernattade ofta besökande gäster i byn.

Else-May och Tryggve

Else-May

Else-May en evig samlare

Else-May skötte söndagsskolan och var delvis handarbetslärare i skolan. Intresse för sömnad hade hon ärvt av sin mor. Alla våra kläder sydde hon. Att väva gillade hon också, ännu sliter vi på hennes vackra trasmattor.

Men att spara på allt tänkbart var hennes stora passion. Ingenting skulle kastas, då fanns ingen second-hand mentalitet, utan allt kunde man själv behöva. Gamla kläder blev mattor eller sparade i lådor.

Mina föräldrar övertog gården Uppbyggars i början av 70-talet, då föregående generation gått bort. Här fanns utrymme på vindar och i uthus att förvara. Som enda barnet fick alla saker vara kvar på gården.

Då det gamla huset i Sandviken revs på 80-talet, började

en ny era i mammas samlande. Där fanns många gamla bruksföremål, som hon tog till vara.

En dröm om ett gårdsmuseum fick sin början. Kohuset stod tomt sedan länge och pappa Tryggve hjälpte till med att iståndsätta det lilla museet.

Här fixade de tillsammans och alla gamla saker fick plats och små etiketter berättade vad föremålen använts som. Pappa Tryggve berättade gärna för besökare vad alla sakerna använts till, men idag kan inte jag påstå att jag vet det.

Vävstol med årtal 1629 på blocken, spinnrockar, tvinnrock, skrubbstol, kardor, härvel, symaskiner finns här bevarade. Hushållsföremål som kaffepannor, kaffekvarn, strykjärn och kärl ser man på hyllorna. Nätstickor med bomärken från byns gårdar har mamma placerat på locket till en gammal kista. Fiskeredskap och verktyg hittar man i farstun.

Här hittade jag också morfar Sergejs minnesbok med Örovalsen från 1923, vilket jag skrev om i fjolårets RoHit. Mamma gick bort våren 2005 och jag är tacksam för att hon sparat dessa saker för eftervärlden. De ger en bild av hur äldre generationer levde. Det känns också bra att hålla gamla bruksföremål i sin hand och tänka, att detta redskap tillverkade min morfar eller använde min mormor.

Tyvärr kommer alla föremål inte till sin rätt i det trånga kohuset. Ett större utrymme där de kunde bevaras för allmänhetens beskådande fanns redan i mina föräldrars tankar. Jag tror det är viktigt att lära nya generationer hur skärgårdsborna har levt, arbetat och livnärt sig. En gemensam bygdegård, där byns gamla föremål kunde ställas ut, skulle vara en välkommen attraktion för bybor och turister.

Text och foto: Anki Holmgård

Vart tog alla fiskare vägen?

Fisket och fiskhanteringen under den svenska tiden

Fram till första delen av 1600-talet kunde fiskarna fritt sälja sina fångster i städerna, bland dem Stockholm som fick sina stadsprivilegier 1436. Stockholms status som Sveriges huvudstad stadfästes formellt i 1634 års regeringsform.

Fisket och fiskhanteringen har i alla tider väckt myndigheternas intresse och därmed också påverkat fisket och handeln med fisk samt hur fisket har utvecklats. Allt sedan de svenska kungarna bosatte sig i Stockholm och började styra och ställa över sitt dåtida Sverige, dit även den östra rikshalvan Finland hörde, har myndigheterna reglerat fisket och handeln med fisk. Ända fram till andra halvan av 1800-talet styrde den svenska lagstiftningen hur handeln med fisk skulle skötas. Fiskköparnas gamla skråordning utfärdades 1684 genom ett kungligt brev som fastställde ämbetets privilegier. Syftet med fiskuppköparnas skråordning var att säkerställa tillgången på matfisk i huvudstaden till rimligt pris, se *RoHit* 2015.

Skärgårdsfisket från mitten av 1800-talet till våra dagar

Skärgårdsfisket och handeln med fisk som näringsgren förändrades från och med mitten av 1800-talet när fiskköparämbetet avskaffades 1846. Marknaden för både saltad och levande fisk ändrades och fiskarna fick tillgång till nya fångstmetoder. Avskaffandet av den urgamla skråordningen gav skärgårdsbefolkningen möjlighet att själva handla med levande fisk och leverera till den marknad som passade dem bäst. Under andra

hälften av 1800-talet tog de åländska och åboländska sumpskepparna mer eller mindre över handeln med levande fisk.

Från gammalt hade strömmingsfiske varit dominerande. Den svenska marknaden, Stockholm, fanns fortfarande kvar för de åländska och åboländska fiskarna trots kriget 1808-1809 och förlusten av den östra rikshalvan. Men när den ryska marknaden efter kriget öppnades och gav de finländska fiskarna ett nytt stort marknadsområde som förblev den stängd för de svenska fiskarna.

När tillgången på strömmingen vid kusterna och i närheten av fasta Åland blev sämre i slutet av 1800-talet blev fiskets betydelse över lag mindre för socknarna på fasta Åland och för de kustnära socknarna i den åboländska skärgården medan fiskets betydelse för utskärsocknarna förblev viktig.

En liknande regionspecifik förändring av fiskets betydelse kan man se i både den åboländska och åländska kust- och skärgårdssocknarna när jordbrukets utveckling och industrialiseringens konsekvenser började göra sig gällande i slutet av 1800-talet.

De obesuttnas rätt att fiska på byarnas enskilda vatten ändrades när skicket att fiska med ”krokskötar” kom i bruk, vilket möjliggjorde fiske på nya platser. Detta ledde till konflikter med de gamla notlagen till den milda grad att man gick till senaten för att lösa konflikterna. Konflikten löste sig automatiskt genom att vattenägarna/fiskarbönderna själva tog krokskötarna i användning.

När de stora vinternotarna togs i bruk förändrades också organisationen. Noten var ett dyrbart och arbetskrävande

redskap vilket medfört att man tvingades organisera fisket i notlag med många delägare som köpte och underhöll noten. Fångsten började säljas i större partier och delägarnas arbete började ersättas i pengar och ägandet övergick ofta i olika bolags strukturer. Efter sekelskiftet fram till första världskriget fångades 10-15% av landets strömming i kustnära socknar. Men tekniken med notfiske på vintern var inte framgångsrik längre ut i skärgårdshavet. I Hitis ökade strömmingsfångsterna under denna period högst måttligt.

Under 1900-talets första årtionden började fiskarna organiseras i fiskargillen, föreningar och centralförbund. Finlandssvenskarna motsatte dock sig den tilltänkta modellen med centralförbund eftersom det finskspråkiga inflytandet växte. 1907 försökte nygrundade Svenska folkpartiet (SFP) komma fram till en fiskepolitisk lösning ”Om utvidgande af den obesuttna fiskarbefolkningens rätt till fiske”.

Sammanfattningsvis kan sägas att perioden medförde en social skiktning och klassbildning samt att en fiskarkår växte fram. I de kustnära regionerna blev en del fiskarbönder mer inriktade på lantbruk och andra mer specialiserade på fiske, medan i den yttre skärgården där förutsättningarna för jordbruk var sämre, satsade ”bondfiskarbefolkningen” på att allt intensivare utnyttja fiskeresurserna. Denna utveckling medförde även att det växte fram ett skikt av lokala fiskhandlare och sumpägare.

En strukturell förändring av fiskemarknaden skedde i och med första världskriget när fiskarna tappade tillträde till den ryska marknaden. Det är svårt att avgöra hur förlusten drabbade de kustnära fisket. Men däremot drabbades den yttre skärgårdens fiskarbefolkning svårt. Stora mängder av saltströmming hade sålts på den ryska marknaden och skärgårdsbornas handel, fisk mot spannmål och mjöl tog helt slut.

Krisen förvärrades av den fiskeritekniska utvecklingen, storryssjan utvecklades redan på slutet av 1800-talet och började användas i större skala som strömmingsryssja. Vilket ledde till dumpning av priset på vår-strömming och motsättningar mellan den kustnära- och utskärsocknarnas fiskare. Dessutom blev billig import av salt sill från Norge ett hot mot saltströmmingsfisket i Finland.

Organiseringen av fiskarkåren i Finland misslyckades av flera olika orsaker. Jämfört med Sverige där fiskarbefolkningen lyckades få till stånd en lagstiftning om fiskehandel som gynnade fiskarnas egen Kooperation. Den första lagen trädde i kraft 1934 och utvidgades till att gälla strömmingsfisket 1937.

1930-talet, gäddfiskets (fjällfiske) och motorfisksumparnas guldålder främst på Stockholm medförde en radikal strukturomvandling i fiskenäringen, från saltströmming till färsk fjällfisk, som syns tydligt i den nationella fiskeristatistiken. Åbolands fiskeriförbund bokförde år 1934 över 200 ton gädda och 200 ton abborre. 1927 var exporten av fjällfisk till Sverige 6,5 Mmk, medan saltströmmings-exporten som efter första världskriget hade sjunkit till ½ Mmk per år nu låg på endast 1 Mmk.

För den nyländska och öståboländska fiskarbefolkningen var Helsingfors lika attraktiv som Stockholm för den åländska och väståboländska fiskarbefolkningen. Varje sump kunde ta mellan 1500 och 5000 kg levande fisk per resa och enligt Helsingfors statistik infördes 1938 ca 250 ton gädda och 90 ton abborre från den nyländska kusten.

Fiskeflottans motorisering

Den viktigaste tekniska förnyelsen var motoriseringen av fiskeflottan. Först i tur att motoriseras var sumparna, 1915-1920, vilket bidrog till snabbare och säkrare resor med levande fisk och därefter motoriserades fiskebåtarna under 1920-1930 -talet. På 1930-talet förnyades en del av fiskeflottan samt att Finland fick tillgång till nordsjöfiske med en sillfiskeflotta, vilket i förlängningen bidrog till att landet 1931 blev en nettoexportör av fiskprodukter.

Under det självständiga Finlands första årtionden utvecklades strömmingsfisket genom en industriell rökning av strömming, det vill säga till böckling, vilket kan exemplifieras av fiskrökeriet på Vedaholmen i Hitis som finns att läsa i *RoHit* 2004. Under andra världskriget spelade fisket i Finland en central roll i folkförsörjningen, vilket ledde till att fiskarbefolkningen var talrikare vid slutet av kriget än under 1930-talet.

Fiskerikrisen under 1950 – 1970-talet, medförde att fiskebyarna förlorade sin fiskekaraktär, vilket ledde till en anpassnings- och avvecklingsprocess, enligt en fallstudie i Rosala - Böle byar.

- en fiskeriavveckling – industrialiseringsprocess (ex. en del fiskare började bygga sommarstugor medan andra flyttade till en tätort efter arbete, många ända till Sverige.)
- en fiskeriavveckling – jordbruksspecialiseringsprocess (ex. specialodlingar i Brändö kommun)

”Fiskerinäringens grundproblem utgörs av en rådande ordningen inom fiskhandeln”. De starka österbottniska fiskeandelslagen stödde en lagstiftningslinje medan den svagt organiserade sydkusten förordade den privata fiskhandeln, eftersom fiskarna där var mer beroende av de privata handlarna i storstäderna. En samstämmighet

del av den finska fiskerieringen. Fiskodlingens metoder har effektiviserats och blivit alltmer teknisk och odlingen har utvidgats från traditionella bassänger i land till anläggningar till havs.

Det ökade utbudet av odlad fisk ledde till en utvidgning av den inhemska fiskförädlingsindustrin och fiskhandeln. Fiskodlingsnäringens tillväxt förstärktes också genom tekniska framsteg som exempelvis bruket av fabriksstillverkat torrfoder, *RoHit* 2010. Efterfrågan på odlade laxfiskar ökade i hemlandet, och utvecklingen har sedan dess fortgått i Finland, Norden, Europa och hela världen.

Antalet fiskodlingsföretag har minskat betydligt sedan 1980-talet, huvudsakligen på grund av att skärpta miljötillståndskrav och ökade produktionsbegränsningar har försämrat företagens lönsamhet. Företagen växte i storlek när man tog i bruk nya produktionsanläggningar och köpte upp verksamma mindre företag. Konkurrensen inom branschen växte och myndigheternas krav och bestämmelser gjorde det svårt för små företag att klara sig.

I Finland verkar idag cirka 170 företag som sysslar med fiskodling samt cirka 200 naturdamsodlingsföretagare. De flesta av dem är småföretagare. Branschen sysselsätter ungefär 500 personer. För många är fiskodlingen ett andra yrke eller en bisyssla.

En finländare äter i genomsnitt 15 kg fisk om året men av detta är endast 4 kg inhemska fisk. Av all konsumerad fisk utgör den inhemska odlade fiskens andel endast cirka 1 kg per person per år. Den inhemska produktionen av odlad fisk har inte varit möjlig att växa i takt med den ökade efterfrågan på grund av att den strikta regleringen av fiskodlingar.

Text: Kjell Wennström

Foto: Ur Rosala Byråds arkiv

Litteratur

- Eklund, Erland: Kustfiske och kustfiskare i Finland under den industriella epoken. Studier i en yrkesgrupps yttre villkor, sociala skiktning och organisation 1860-1970. Helsingfors 1994.
- Jerling, Lenn & Nordin, Urban: Bland skötar, kobbar och kor. Stockholms skärgård – uppkomst och utveckling. Forskningsrådet Formas 2007.
- Kuvaja, Christer & Hårdstedt, Martin & Hakala, Pertti: Det åländska folkets historia IV: Från finska kriget till Ålandsrörelsen 1808-1920. Mariehamn 2008.
- Salmi Juhani, Mäkinen Timo, Salmi Pekka, Seppänen Eila: Kustfiske och fiskodling i Finlands sydvästra skärgård. Helsingfors 2004.
- Soldéus Lars: Fiskköpare, sumpsköpare och deras seglande sumpar. Stockholm 2013
- Sundberg Jan, Örså Bernt: *RoHit* 2003, 2004, 2005, 2008, 2009, 2013, 2015

Att rätta sig efter vinden. Femton år sedan vindmöllorna på Högsåra restes: erfarenheter, utmaningar och möjligheter

År 1997 ansöktes det om bygglov för tre vindmöller på Högsåra och knappa tio år senare, år 2007, invigdes Frej, Ilo och Flora, döpta efter byns gamla arbetshästar - dåtidens hästkrafter blev nutidens. De tre möllorna kan tillsammans producera energi motsvarande 8000 hästkrafter och ger i praktiken direkt ström till Högsåra, Kasnäs och Dalsbruk - och då möllorna inte snurrar upprätthåller de indirekt elnätverket. Tack vare vindmöllornas förnyades elnätet till både Högsåra och Kasnäs och sedan de installerades har strömavbrotten varit färre även då möllorna står stilla – en positiv biverkning.

Idén till vindmöllorna föddes av ett ostadigt elnätverk och en hel del strömavbrott. Tanken om att Högsåra skulle kunna producera sin egen förnybara energi blev en självklar lösning för initiativtagarna till projektet, vars målsättning var att många små producerande enheter tillsammans kunde vara en del av samhällets omställning till mer klimatneutrala energilösningar. Samtidigt skulle skärgården inte längre vara en börda för energinfrastrukturen utan en bidragande aktör att räkna med på marknaden.

I Finland har vi förutsättningarna för att utveckla andelen förnybar energi. Vi har teknik, innovation och kunskap som skulle kunna leda till nationell energisjälvförsörjning och konkurrenskraftig teknisk innovation på den nordiska och internationella marknaden. Varför har vi då inte haft en större tillväxt av småskalig energiproduktion i skärgården och på landsbygden i Finland, och varför är det nu främst större och ofta internationella investeringsbolag som etablerat sig på marknaden?

Det finns några bakomliggande faktorer som kan hjälpa till att förstå utvecklingen av småskalig energiproduktion

i Finland. Om man jämför med våra nordiska grannländer har man i en större grad uppmuntrat småskalig energiproduktion i exempelvis Danmark.

Varför små vindkraftverk

För det första - små förnybara enheter som Högsåras möllor producerar energi och kan sälja överloppsenergin. En bidragande faktor som möjliggjorde utbyggnad av småskalig decentraliserad energiproduktion i Danmark var att producenter av vindenergi erbjöds uppkoppling till elnätet. Småföretagare och jordbrukare fick tillgång till det nationella eldistributionsnätet till en rimlig kostnad samtidigt som man kunde använda den egna energin. Blev det ström över fick man sälja den vidare via elnätet. Kort sagt, i Danmark fick man både använda den egna produktionen och sälja överskottsenergin förmånligt då producenten inte själv behöver betala för eldistribution eller relaterade kostnader. I Finland är det däremot energiproducenten som står för alla kostnader gällande linjeanskaffning och planering av elnät. Dessa ovannämnda kostnader blir förhållandevis stora för små producenter av energi och leder till att det främst är större etablerade bolag som har haft kapacitet till att investera i små och medelstora projekt.

En annan sak som också påverkat utvecklingen av vindenergin i Finland är tillståndsförfarandet. Utbygganden styrs av landskapsplaner, generalplaner och detaljplaner. För större projekt skall det göras en miljökonsekvensbedömning, men i praktiken har detta också krävts för mindre och enstaka möllor. Projektet står för alla planeringskostnader samt alla eventuella kostnader för besvär och utredningar under tillståndprocessen,

nåddes först i början av 1950-talet när merparten av fiskarkåren stödde lagförslaget om en auktoriserad fiskhandel. Men de nödvändiga politiska besluten som gav fiskarbefolkningen ett lagstadgat inflytande över prisbildning och fiskförsäljning uteblev. De privata fiskhandlarna motsatte sig att fiskeandelslagen skulle få monopol på fiskhandeln och fick stöd av de stora lantbruks- och konsumentkooperativen mot en reglerad förstahandsomsättning av fisk med hänvisning till näringsfrihetsprincipen och monopolvaran.

Det kustnära fisket fick ett temporärt uppsving när småtrålarerna kom i bruk under 1960-talet, *RoHit* 2003, 2005, 2009. Men i konkurrensen med havsfisket och svikande fångster av såväl strömming som torsk har det inneburit att skärgårdens fiskare inte längre kan leva på denna näring, *RoHit* 2013.

De sista lokala fiskuppköparna höll visserligen ut till en bit in på 1980-talet, men det var få yrkesfiskare som kunde leva enbart på kustnära fiske, *RoHit* 2008. När naturfiskfångsterna minskade, försökte sig många fiskare på att specialisera sig exempelvis med laxfiske, en del såg att framtiden låg i odlad fisk.

Kustnära fiske blev fiskodling

De första finska fiskodlingarna grundades redan strax efter mitten av 1800-talet. Vid kanterna till kända laxälvar byggdes yngelanläggningar där det odlades fiskyngel som kläckts ur befruktad rom från vildfångade moderfiskar. Fiskynglen planterades som nykläckta ut i vattendragen för att återuppliva fiskbestånden.

Den kommersiella finska fiskodlingen inleddes i slutet av 1950-talet med sättfiskproduktion och med naturdamm odling av laxfisk. Fiskodlingens kraftigaste utvecklingsfas skedde på 1960-talet då den industriella matfiskproduktionen av regnbåge inleddes, *RoHit* 2009.

Under de senaste fyra årtiondena har den finska fiskodlingen genomgått en stor förändring. Den ursprungliga binäringen har utvecklats till en betydande

vilket är ett åtagande som kan medföra risker för små energiproducenter. I Danmark styrs placeringen av vindkraft centralt och danska kommuner kan i sin planläggning reservera markområden för vindenergi. I Finland har tillståndsförfaranden varit komplicerade och ofta utdragna processer. Detta är något som har hämmat utvecklingen av vindenergiprojekt. I Finland finns företag som specialiserat sig på tillståndsförfarande och att göra ansökningar. Tjänsterna säljs till vindenergi-entreprenören.

I Danmark fanns en politisk vilja att gynna småskalig och förnybar energiproduktion. Under 1980-talet, då både miljöpolitik och energipolitik fick ökad aktualitet, var nödvändigheten att utveckla förnybara energiformer mindre aktuell i Finland än i Danmark. I motsats till Danmark fanns vattenkraft att tillgå. Beträffande den totala energiproduktionen i dag ligger länderna relativt nära varandra i andelen förnybar energi. I stället finns en skillnad i hur man utvecklar energistrategin i de respektive land.

I enlighet med våra klimatmål och EU:s direktiv så har man under det senaste decenniet stött olika former av förnybar energi. Vindenergin har tilldelats en form av förhöjd inmatningstaxa som stimulerat utvecklingen. Stödet började betalas ut 2011 för vindkraftsproducerad energi men inmatningstaxorna för nya projekt upphörde redan i slutet av 2017. Målsättningen är att vi ska vara klimatneutrala 2035 och i takt med att utsläppsmålen blivit allt ambitiösare konkurreras ut förnybar el under slutet av 2018 i enlighet med den nya lagen om stöd till produktion av el från förnybara energikällor. I samband med detta stöddes sju olika vindprojekt enligt principen ”betala enligt bud”, det vill säga att under en tolv års period får entreprenören premien enligt den offerten de givit.

Vingarna snurrar utan subventioner

En myt gällande förnybar energi har länge varit att för att förnybart skall klara sig på marknaden måste den stödas. Fossil energi har i Finland stötts direkt och indirekt mer än tre gånger så mycket som den förnybara energin. Energimarknaden kan i många fall vara snedvriden och oförutsägbar – i dessa fall har inmatningstaxor och ”betala enligt bud” gynnat utvecklandet av vindenergin. Vinden är gratis, tekniken har utvecklats mycket de senaste åren och har blivit alltmer lönsam och konkurrenskraftig - även utan stöd. År 2012 ändrades fastighetsskatten för vindenergi, och energienheter som producerar mer än 10MW skall nu betala en cirka två gånger större fastighetsskatt än tidigare. Intresset för att utveckla vindkraften har genklang i kommunerna. Det finns också ett större intresse och vilja att investera i och satsa på miljövänligare lösningar. Vindenergin är bland de mest förmånliga energiformerna och den med störst kapacitet för tillväxt i vårt land.

Mycket har alltså hänt de senaste tio åren och det finns allt bättre förutsättningar för att utveckla förnybara energiformer. Speciellt i dessa tider då energipolitik och geopolitik är starkt sammanflätade är det viktigt att diskutera en långtgående transparent och konkret energistrategi med förnybart och självförsörjning i fokus. Hur kan klimatmålet bäst uppnås och påskyndas

genom att öka andelen förnybart? I Danmark insåg man tidigt vikten av en långtgående energistrategi, baserad på självförsörjning och hållbarhet. Den politiska viljan att uppfylla detta har gått hand i hand med lagstiftning och ekonomiska incitament. Resultatet är en konsekvent energipolitik som gynnar förnybara energiformer – även för småskaliga producenter. Beträffande förnybart i Finland har energistrategin varit kortsiktigare och stödformerna har stundvis varit oförutsägbara. Detta har lett till att det idag är många stora aktörer som tagit plats på den finska marknaden eftersom de små energiproducenterna har begränsade möjligheter att verka och få lönsamhet.

Kort sagt, har alltså problematiken kring kostnader för elnätverksanslutningen och tillståndsförfarandena gjort det ekonomiskt svårt och riskfyllt för småskaliga energiproducenter i Finland - trots att det finns intresse och utrymme för flera småproducenter. De förhöjda inmatningstaxorna ledde till att det blev attraktivt för större och ofta internationella entreprenörer som hade finansiell kapacitet och volym att investera i och planera vindprojekt i Finland.

Självförsörjande energi i skärgården

Högsåra möllorna är ett exempel på att små producenter - trots dessa ovannämnda komplicerade faktorer - lyckas producera lokal energi på marknaden utan statliga subventioner. Frej, Ilo och Flora står fortsättningsvis för huvudparten av den småskaliga elproduktionen i Finland som påbörjades innan det var aktuellt med stödformer för vindenergi.

Vindenergin vara eller icke vara har länge varit föremål för diskussioner. Energiproduktion, oavsett vilken produktionsform, står alltid på någons bakgård och inverkar i varierande grad på närmiljön. Diskussionen om var vindmøllor står - om det är i industrimiljö eller ute i skärgården - är viktig och skall naturligtvis förhålla sig till ramverk för konsekvensbedömningar. Men sist och slutligen måste den frågan sättas i förhållande till vad som sker om vi inte rör oss mot en ett mer klimatneutralt samhälle. Hur skall vi fortsätta bygga en långsiktig, hållbar och självförsörjande energistrategi?

En landsbygd och skärgård som är självförsörjande på förnybar energi är fortsättningsvis möjlig och idag finns som sagt ännu bättre förutsättningar för det. Skärgården kan ha en levande natur, ett levande näringsliv och kan även vara självförsörjande på hållbar el med hjälp av småskaligt producerad vind- och solenergi. Vägen dit är knappast lätt men alla möjligheter finns. Kommunerna har en central roll i att utveckla småskalig energiproduktion genom att ta vara på lokalt kunnande, aktivt agera i planeringsfasen samt uppmuntra entreprenörskap.

För projektet på Högsåra var det viktigt att alla de ingrepp som människan gör i naturen skall sättas i relation till det goda de för med sig. Vindmøllorna där de står idag skapar ren energi, synbarhet, ett tillförlitligt elnät och mer rörelse i byn. När de någon gång har snurrat färdigt kan man ta ner vindmøllorna. Materialet är återvinningsbart och inga större ingrepp har gjorts i naturen. Möllorna gör som folk i skärgården alltid gjort, de tar vara på vinden.

Text och foto: Amanda Enberg

Varför skydda skogarna i skärgården?

Skärgårdens skogar har många speciella egenskaper. Många arter och livsmiljöer som finns i skärgården, förekommer inte någon annanstans i Finland. Därför är det av största vikt att värna om skärgårdens skogar och säkra deras framtid.

Många av skogarna på de små öarna är bättre bevarade än de på fastlandet, vilket lett till att de utvecklats till gamla skogar med större artsammansättning, naturvärden och särdrag som blivit sällsynta på andra håll. Här finns en fin möjlighet för skärgårdens skogsägare att visa vägen, och ta ansvar för hur dessa unika miljöer kan sparas för framtiden. I södra Finland är de flesta skogarna privatägda och skogsskiftena relativt små. Det är därför som skogsägares bidrag och samarbete behövs för att öka mängden skyddad skog. Tillsammans kan skyddet av dessa intilliggande skogsskiftet uppnå ett ekologiskt effektivt nätverk av skyddade områden.

Mer än 800 djurarter, växter och svampar som lever i våra skogar är utrotningshotade, och så är också nästan 80 procent av skogstyperna. Som ett resultat av årtionden av intensivt skogsbruk befinner sig den finska skogsnaturen i en svår situation. Till och med arter som tidigare har varit helt vanliga i våra skogar minskar nu snabbt, p.g.a hotade livsmiljöer. Till exempel Talltitan, som tidigare var en av våra vanligaste skogsfåglar, har minskat radikalt

och är idag klassad som en starkt hotad art. De främsta orsakerna till detta är skogsavverkning och skogsbruk, eftersom det har lett till att urskog och skogar i naturligt tillstånd har reducerats till ett minimum.

Gamla skogar och deras karaktärsdrag, som stora jätteträd, mycket gamla träd, olika trädarter och rikligt förmultnande ved, är livsvillkoret för en stor del av skogens arter. Exempelvis är ca 5000 arter beroende av död ved, men mängden död ved i skogen har minskat med 95 procent på grund av skogsbruk.

Klimatvänlig urskog

Det är möjligt för skogsägaren att få ekonomisk ersättning för att skydda skogen. Staten upprätthåller Metsoprogrammet, vilket erbjuder skogsägare ersättning för skyddandet av sin skog och dessutom en ersättning enligt trädbeståndets värde, för de skogsområden som uppfyller de Naturvårdsbiologiska urvalskriterier inom METSO-handlingsplanen. Inkomsterna är dessutom skattefria för skogsägaren! I den skyddade skogen kan du fortfarande röra dig, plocka svamp och bär etc. Skogen skyddas enligt finsk naturskyddslag, och förblir där kvar för dig och dina efterkommande att njuta av.

Rekreation och rörelse i skogarna ger också betydande

hälsofördelar för skogsvandraren, och studier visar att människor föredrar att vandra i naturliga skogar.

Att skydda skogar är också en klimatåtgärd, eftersom gamla skogar är stora kolsänkor. Kol finns bundet både i trädens stammar och i jordmänen. Fastän skogen åldras så fortsätter kolbindningen. De gamla skogarna fortsätter att vara kolsänkor i och med att även gamla träd binder kol och nya plantor ständigt växer upp i skogen. Fastän trädet dör, så frigörs kolet mycket långsamt ur den robusta stammen och den fungerar fortfarande som ett kollager.

Genom att skydda skogen kan vi samtidigt stoppa artsvinnnet, skydda skogens mångfald, och samtidigt bromsa klimatkrisen. Naturskydd är den bästa försäkringen som människan kan ta. Den skapar trygghet för framtiden och stabiliserar omständigheterna kring miljöproblemen i en värld i förändring.

Text: Panu Kunttu

Foto: Bernt Örså

Avlatets renässans

I Hitis och Rosala har det vuxit fram en medvetenhet om att åtgärder måste vidtas innan det är för sent. Det är inget sammanträffande eftersom miljöförstörelsens konsekvenser blev uppenbara i ösanhällena redan för några hundra år sedan. Öar är isolerade från fastland och kontinenter. Genom den begränsade landytan framträder människans ingrepp i naturen direkt med sina negativa konsekvenser för levnadsförhållandena.

Skövlingen av skog som utförts av lokalbefolkningen eller av kolonistörer under 1600 och 1700-talen i tropiska öar såsom Påskön, Mauritius, Hawaii och karibiska öar medförde erosion, sjukdomar och svåra levnadsbetingelser för människor och djur. Skövlingen av skog på kontinenter var ett mindre problem inledningsvis, eftersom landmassan uppfattades vara oändlig och naturens resurser ansågs vara gränslös. Öar är annorlunda för där är landmassan avgränsad och därför ytterst sårbar som folk, infödda och kolonistörer fick lära sig den brutala vägen. Detta skedde århundraden innan upplysta landkrabbor på landbacken gnuggat upp sina sömndruckna ögon.

Öar och holmar i Hitis skärgård eller vilken skärgård i som helst i Norden är inget undantag. Skogsavverkning som periodvis överträffat det förnuftiga har utförts av lokalbefolkning för att bygga och värma hus samt att bygga skutor och fiskebåtar. Kalhyggen fortsätter i oförminskad takt i denna dag initierad av lokala markägare och andra intressenter. Fritidsfolket är de moderna kolonistörerna som i likhet med dem invaderat våra öar och holmar ofta med annat språk och/eller med sedvänjor inhämtade långt upp till lands. Många har farit fram och tagit sig för av skog, mark och strand för att förgylla sin, men inte naturens tillvaro. Havet utanför uppfattades länge som en gränslös tillgång där ortsbor och andra kunde bekymmerslöst dumpa sopor, skrot och

miljöfarliga kemikalier samt släppa hushållens och båtars avlopp direkt ut in sjön. Här har det skett en radikal förändring under senare år där forskningen i marinbiologi om orsak och verkan har fått genomslag hos beslutsfattare och allmänheten. Alger i badstranden har spridit skräck hos folk i takt med algernas förökning.

När detta är sagt låter det konstigt att reaktioner uteblivit när skog har kalhuggits på öar och holmar. En möjlig förklaring är att här trampar man på den privata äganderätten som inte upplevs lika beträffande havets tillgångar. Nu har det skett en ändring att räkna med får man hoppas. Ett engagemang för skog och mark i skärgården är lika angelägen som vattenmiljön. Problemet är att det går betydligt lättare att identifiera förövaren som sitter i en glasbur av synlighet samtidigt som hans moraliska betänkligheterna går på högvarv om miljöförfallet vid familjens strandvatten. Avlatet stiftades av påven för att kunna göra sig fri från sina synder. Avlatsbrev såldes med god förtjänst till kyrkan och tack vare det finansierades bygget av Sankt Peterskyrkan i Rom. Utan folks synder och den katolska kyrkans sinne för att sniket rädda själarnas förtäpplighet hade inte katedralen blivit till. Det moderna avlatet är ett arv av det gamla där synden, det vill säga miljöförstöring försonas med en gottgörelse. Sålunda kan miljöbrott som skogsskövling gottgöras i förövarens sinne med att exempelvis dricka ekologisk mjölk. Denna mjölk blir då ett slags avlat som ger skogsavverkaren ett gott samvete. Synden är förlåten och nya synder kan begås som försonas med nya avlat. Sådana avlat finns det numera gott om som exempelvis att köra elbil, cykla eller byta biffen mot moroten vid middagsbordet.

Text: Jan Sundberg

Om skog och Hitis

Naturskydd på Hitisö

Naturälskare på Hitisö har grundat en förening för naturskydd på Hitis och Rosala en glädjande och viktig åtgärd som kommer att ha stor betydelse i framtiden för naturens mångfald och människornas välmående i skärgården. Det visar att skärgårdsbor bryr sig om naturen omkring sig och vill bevara de viktigaste delarna av den.

Skogar på Hitisön

Jag har cyklat runt på Hitis och Rosala och gått i skogarna sedan 1980-talet för det mesta efter fåglar, som jag har ringmärkt i över 50 år. I kyrkbyn beundrar jag ofta några gamla fina tallar som är typiska för skärgården. På norra sidan av ön består skogarna av historiska orsaker av långa, upp till över en kilometer långa men smala spalter, som är utmanande att sköta, och också att skydda ifall man vill göra det. Jag har sett en stor förändring i öns skogar redan under den här tiden. Även om en stor del av skogarna är välsköta enligt allmänna regler för ekonomiskog, dominerar relativt stora kalhyggen. Blandskogar, där lövträd har lämnats kvar har minskat. Stora tallar, som till exempel rovfåglar föredrar, finns närmast omkring stugorna, där skygga fåglar inte häckar, eller som enstaka träd lämnade på kalhuggna områden för att sprida frön för ny ung skog. Efter ett antal år huggs de också ner. Stora lövträd med håligheter, främst aspar, saknas helt i de flesta skogarna.

Naturens mångfald finns kvar på små områden, där ägaren inte ännu har hunnit göra avtal med skogsfirmorna. Skogarnas tillstånd står i stark kontrast till de fint sparade och skötta stora ängarna, som byborna noggrant har skött så att fåglar och fjärilar förekommer i stora mängder. De här biotoperna räcker dock inte för de arter som behöver olika slags levande eller döda träd och orörd skogsmark. När jag ännu på 1980-talet hittade revir av mindre flugsnappare, en vacker fågel som kräver gammal

skog och murkna träd för att häcka, samt talltita och lundsångare, hittar man nu mest arter som skogsplommar, bofink och andra arter som är både anspråkslösa med sina krav samt talrika i hela Finland. Skogskanter är särskilt viktiga för många fågelarter och insekter. När man rensar dem från lövträd och buskar blir resultatet ett mer eller mindre dött område, där den typiska skogfaunan inte klarar sig. I skogarna finns brist på vissa väsentliga lövträd, såsom asp och sälg. Aspen upprätthåller en stor skara insekter och fåglar, som bekämpar skadeinsekter i normala skogar. Blommande sälg är nödvändig för humlor tidigt på våren, när det inte finns nektar i andra växter. Plockar man bort all sälg har man inte pollinerare för bär och blommor senare på sommaren, eftersom övervintrande honor har dött i hunger. Efter avverkningar har man noggrant plockat bort kvistar och murkna träd på många ställen, för att sälja det som flis. Som resultat finns det inte olika stadier av murkna träd i skogarna, vilket minskar naturens mångfald betydligt. Avverkning sker under hela året, vilket leder till stora förluster av häckande fåglar under sommartiden. I en stor del av strandskogarna finns numera stugor belägna. I byarna är bebyggelsen tätare och mycket äldre. Det gamla sättet att bygga lämnade de stora skogsområden i fred, samt skapade uppskattade kulturmiljöer.

Ett fint område finns på Rosalalandets sydvästra sida vid Östersviken. En del av området är Ekenäset. Största delen av stränderna är obebyggda och på området finns relativt gammal blandskog. På Ekenäset finns två bergstoppar, som har gamla tallar med uppsprucken, korkliknande bark, samt några fina furuskelett. Nära den västra bergstoppen finns ett fint bergkärr, där växer getbors och andra höga risväxter, som passar väl för till exempel tjädern. Den västra sluttningen lutar mot en fuktig granskog, lundmark och gransumpskog, som innehåller sällsynta och värdefulla skogsängar med dammar och diken. Östervikens stränder med säv, kaveldyn och andra strandväxter och omgivande klubbballund är ett särskilt värdefulltområde, som gränsar naturligt till en fin barrskog.

Skogstrender

Det finns mycket skog i Finland. Under de senaste åren har diskussionengått ganska het, och man kan urskilja ett antal trender, många av vilka kan anses vara rätta på sina egna sätt. När man betonar betydelsen av skogens tillväxt och att vi har mera träd i skogarna samt snabbare tillväxt än någonsin tidigare, glömmar man att en stor del av skogarna är planterade och består av genetiskt ensidigt homogent material, främst gran och tall. När man betonar att Finland har mer fridlysta områden än andra länder, glömmar man att största delen av skyddade skogar finns i norra Finland, där artbeståndet är annorlunda än i söder. I södra Finland finns mycket lite skyddade skogar, trots att största delen av de utrotningshotade arterna lever endast där och inte i norra Finland.

Största delen av våra skogar är så kallade ekonomiskogar, vilket betyder att ägarna har som avsikt att sälja virke antingen som stockar eller massa för cellulosa. Även stockar betalas enligt volym och inte enligt kvalitet. Alla snickare vet att kvaliteten av byggmaterial har stor betydelse. De som vill ha långsamt vuxna tallstockar för byggarbete får leta efter dem på sina egna vägar - det finns inte till salu allmänt. När man köper brädor brukar det inte heller stå om det är tall eller gran, även om båda har sina egna användningsområden. Det kan vara svårt att hitta brädor av furu för takarbete.

Vem har ansvar och vad kan man göra?

En stor del av skogarna ägs av privatpersoner i Finland. Klassiska gamla hemman bestod av gårdsplan med byggnader, åker och skog. Under storskiftet på 1700-talet delades skog ut till gårdarna. Som resultat har gårdarna skogsområden som kan vara långt borta från byggnaderna. För många bondfamiljer bildar skogarna en viktig del av inkomsterna. Skogarna har också gett mycket arbete för många generationer. Det kan kännas fel om man nu ber skogsägare att avstå från skogsbruk, efter att så mycket kapital och arbete har investerats, bara för att skydda skogen och dess djurliv. Skogen erbjuder ju många inkomster också när jordbruket inte är lika lönande som förr. Många skogsägare uppskattar dock naturvärden och har andra inkomstkällor, och kan väl tänkas bry sig om naturens mångfald. Ansvaret kunde därför sättas åtminstone på de skogsägare som livnär sig huvudsakligen på annat sätt och som har råd att tänka på framtiden.

Det nuvarande skogssystemet upprätthåller ett stort antal yrkesmänniskor särskilt på landsbygden. Avverkning, plantering, mätning, markbehandling och plantodling ger inkomster till områden där andra yrken är få. Många skogsägare köper avlade plantor från plantskolor, planterar dem efter grov markbehandling, ofta bara antingen gran eller tall. Emedan gran nu ger goda inkomster, vet ingen vad läget är om 70 eller 100 år när det är dags att utnyttja arbetet. Efter istiden, för ca 9000-5000 år sedan, var temperaturen i södra Finland ett par grader varmare än idag, och dominerande träd var alm, ek och lind. Granen, det populäraste trädslaget som planteras idag, blev sent vanlig i Finland, kanske för 5500 år sedan. Andelen ädelträd minskade när klimatet blev kallare och granen började dominera. Barrträd har sina skadeinsekter, som kan bli vanligare när temperaturen och regnfallet förändras. Eftersom skogar är ensidigare än förr, är skadeinsekternas fiender sällsynta och de klarar inte att snabbt bekämpa massiva förstöringar förorsakade av till exempel granbarkborren, som i Europa har dödat stora skogsområden. Till exempel tretåig hackspett är sällsynt på Hitis.

De äldsta tallarna i södra Finland är över 500 år gamla, i norr ännu äldre. Tallen är fullvuxen vid 150 års ålder. Först då börjar den bilda tjock bark, som skyddar effektivt mot till exempel bränder. I naturskogar kan granarna nå över 300 års ålder. I praktiken avverkas träd i ekonomiskogar oftast 60 till 80 år efter plantering, vilket i tallskogar ger mindre hållbart byggmaterial än vad man skulle få från mognare träd. En orsak är att moderna sågverk inte klarar tjocka stockar. Moderna skogsmaskiner är så dyra att de måste användas också på sommaren, när virkeskvaliteten inte är optimal. När man idag planterar genetiskt ensidiga tall- eller granplantor vet man inte hur de kommer att klara stigande temperatur, långa heta och torra sommarperioder och skadeinsekter, vilka ökar i framtiden. Ingen vet heller på vilken basis man betalar för virke om 80 år, enligt volym eller kvalitet? Mitt eget val i mina egna skogar har varit att plantera ek, alm, bok, lind rödek och lärkträd. Granar och tallar som spontant dyker upp får också finnas kvar. Om cirka 150 år ser vi resultatet och om jag hade rätt eller fel.

Text: Pertti Panula

Foto: Bernt Örså

Uruppförande av Örövalsen

I samband med att valser och sensommartoner fyllde Hitis kyrka uppfördes den nu tonsatta Örövalsen för första gången. Det var med en viss spänning de drygt sextio bänkade gästerna väntade på att få höra Örövalsen ljuda i kyrkan. Valsen är gammal med tonsättningen är pinfärsk. Någon ursprunglig melodi är inte känd och lär knappast heller ha funnits. Det troliga är att valsens sjöngs i kasernerna efter någon känd melodi som var populär för hundra år sedan.

Ensemblen som uppträdde i kyrkan bestod av **Camilla Wiksten-Rönbacka** piano, orgel och sång, **Dan Rönbacka** bas och **Sofia Eklund** violin. Det var första gången trion spelade tillsammans men något darr på stämman märktes inte. Snarare var det glädjen att ha funnit varandra här i skärgården som präglade sensommartonerna i den stämmingsfulla Hitis kyrka. Tanken var ursprungligen att uruppförandet skulle ske på Örö, vilket var det naturliga valet. Vädrets makter ville annorlunda för det blåste upp till storm som spolerade planerna på utekonserten. Hitis kyrka blev det trygga alternativet för där ställs inga hinder i vägen om det så stormar där ute. Sofia tog på sig uppgiften att tonsätta Örövalsen och den uppgiften skötte hon till publikens belåtenhet. Jobbet med att tonsätta blev klar bara någon vecka innan det var dags för premiären och nu bereds jag tillfälle att tala med henne i sakristian direkt efter konserten.

I Närpes föddes den musikaliska ådran

Närpes är känd för sina växthus som lyser upp vidderna i vintermörkret. Ute är det smällkallt men inne i växthusen råder värme och där jobbar flitiga händer som talar flera språk blandat med närpesiska. Företagarandan inskränker sig inte enbart till växthus utan även till hantering av metall för i Närpes är en av de stora i världen att tillverka lastbilar för sophering enligt tidens krav på sortering samt känsliga kyltransporter av mediciner. Mycket av nytänket har kommit från Amerika där Närpesbor arbetat och kommit hem med fräscha idéer. Även det kulturella har fått impulser från Amerika men även från Norge. Närpes skolmusikkår med drygt 170 medlemmar och ett femtiotal drillflickor är numera välkända i Norden med sina färggranna dräkter och taktfasta hornmusik. Denna musikaliska miljö har inspirerat och fostrat många unga Närpesbor bland annat Sofia Eklund.

–Hemma i Närpes var jag aktiv i skolmusikkåren där jag spelade klarinet. I övrigt var violin mitt huvudinstrument och efter gymnasiet var jag på det klara med att musik är något jag vill satsa på. I Göteborg studerade jag violin vid Högskolan för scen och musik som är del av Göteborgs universitet.

–När jag var klar med studierna i Göteborg gick flyttlasset till London. Jag spelade i flera olika orkestrar vilket var möjligt eftersom jag var free-lance musiker. Det gick att leva på musiken men det gällde att vara

Sofia Eklund

flexibel. Vissa spelningar skedde i kyrka tillsammans med stråkkvartett, en annan gång på kryssningsfartyg och även på restaurang. Totalt verkade jag i fem år i London som helt präglades av musicerande i dess olika former.

–I London fick jag ett telefonsamtal från Vasa stadsorkester som erbjöd ett vikariat som kom att vara i drygt två år. På den vägen är jag nu tillbaka i Finland. Konkurrenten är stenhård i orkesterbranschen men min avsikt är att få ett fast jobb. Nu är jag mammaledig och är bosatt i Helsingfors med min sambo. Via honom har vi en nybyggd sommarstuga på en holme utanför Rosala.

Beställning på sommarkonserter

Camilla och Dan har samarbetat med Maj-Britt Wallgren kring *Musik i sommarkvällen* i Hitis. Sedan 2005 bor paret i en stuga i Stubbnäs. Det var genom **Anki Holmgård** som kontakten till Sofia uppstod.

–Jag är sångpedagog, kantor och körledare berättar Camilla. Vi bor i Borgå och jag studerade musik i Jakobstad med specialisering i barockmusik. Under åren 2012 till 2015 studerade jag *complete vocal* teknik i Danmark och med det avses alla ljud och läten som människan producerar.

–Jag har en egen firma och verksamheten består i att undervisa pianospel, sång och föreläsningar. Sånglektioner och teoriundervisning fungerar på distans men inte körsång. Pandemin har minskat på spelningarna men jag har kompenserat bortfallet med kontorsjobb.

–Jag har spelat i över trettio år i olika band berättar Dan. Oftast handlar det om spelningar på fester såsom bröllop. Bland annat har jag spelat med **Magnus Ljungqvist** och det är han som är länken till Hitis. Med Camilla uppträder jag ofta och sedan 2001 bor vi båda i Borgå.

Sofia har copyright på Örovalsen och det vore fint att få den inspelad på skiva. Alla tre hoppas kunna fortsätta med att uppträda tillsammans och förhoppningsvis kan sommarkonserterna återkomma i framtiden. Nu gäller det att vara optimist och att göra det bästa av situationen särskilt när det finns en uppenbar efterfrågan hos den kulturvänliga publiken i Hitis med omnejd.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bern Örså

Personporträtt: Sofia

Född: I Närpes
Bor: I Helsingfors
Familj: Sambon Andreas och sonen Jacob
Favoriträtt: Köttbullar med potatismos
Favoritdryck: Kaffe
Favoritläsning: Just nu biografier över klassiska kompositörer
Karaktärisera dig själv: Naturälskare, livsnjutare, dålig på att ta beslut

Rosala har nya gårdsskyltar

Gårdarna längs byvägen i Rosala har fått namnskyltar på initiativ av byastigsarbetsgruppen och Rosala Byråd. Elin Örså, som är grafisk formgivare, har målat skyltarna.

Ett exemplar av den nordiska fladdermösen som höll på att drunkna i vår bastu.

Fladdermössen, demoner eller sympatiska insektjägare?

Fladdermössen för ett hemlighetsfullt liv, nästan helt utanför den vanliga människans synfält och vardag. Trots detta är de bevingade "mössen" en talrik grupp både i fråga om artantal och individrikedom. Då man frågar vänner och bekanta om de sett en fladdermus är svaret ofta nej eller kanske. Bara ett fåtal tycks ha stiftat närmare bekantskap med de flygande "mössen" och i sådana fall råder också osäkerhet om det var fråga om fladdermöss eller något annat.

Fladdermössens särdrag

Bland däggdjuren är fladdermössen unika i fråga om flygförmåga. Inga andra däggdjursgrupper kan flyga aktivt med vingar. "Vad säger du, flygekorren kan väl flyga?" Javisst men den flyger inte på riktigt, den glidflyger och saknar vingar och den kan alltså inte slå verkliga vingslag. Huden mellan fram- och bakbenen hos flygekorren spänns ut och fungerar som bärande ytor vid glidandet genom luften. Fladdermössens vingar är annorlunda byggda. Framtassens leder är kraftigt förlängda och flygytan består av elastisk hud som är uppspänd mellan frambenet och bakbenet och fortsätter därifrån till svansen. Hos fåglarna är vingarnas konstruktion helt annorlunda. Fågelvingen består av styva fjädrar som säkerställer en tillräckligt stor yta som behövs för flygandet.

Flygförmågan hos fladdermössen har gjort djurgruppen till en av de mest framgångsrika bland däggdjuren. De har med vingar koloniserat alla världsdelar förutom Antarktis. Även de mest avlägsna platserna, till exempel atollöar i Stillahavet och oaser i öknar bebos av

fladdermöss. På isolerade öar finner man ofta så kallade endemiter, arter som bara finns på ett avgränsat område och saknas i den fria naturen i övriga delen av världen. De vanliga begränsande faktorerna för förekomsten utgörs av tillgången på mat och lämpliga boställen. Därtill bör klimatet vara tempererat eller varmt. Naturligtvis begränsas utbredningen också av långa geografiska avstånd.

För tillfället känner man till drygt 1100 arter av fladdermöss. Bara ett litet antal lever i Finland, närmare bestämt 13 varav fem arter är allmänna och de övriga 8 är sällsynta. Man känner till enstaka förekomster av de sällsynta och några av dem räknas som tillfälliga i landet. Klimatet i Finland med kalla vintrar utgör en begränsande faktor för fladdermössen. En förekomst här förutsätter förmåga att övervintra i landet. Under vintern är fladdermössen i vinterdvala eftersom tillgången på lämplig föda under årets kalla tid är obefintlig. Under vinterdvalan kan fladdermössen vakna upp och till och med flytta på sig om temperaturen blir för kall. Under dvalan utnyttjar mössen ett reservlager av brunt fett som är speciellt energirikt. Alla våra fladdermöss livnar sig på insekter under årets varma period mellan vår och höst. Vintern är insekternas viloperiod och de är då stilla och otillgängliga som fladdermössföda.

Fladdermössens övervintringsställen i Finland är skyddade lokaler med en temperatur kring 0 grader. Sådana ställen utgörs av grottor och andra ihålligheter till exempel i döda trädstammar. I bebyggda trakter är sommarvillor, husvindar, källare, uthus, brotrummor och dylikt, potentiella platser för lyckad övervintring.

Om husen är varma om vintern kan fladdermössen hitta optimala övervintringsställen i dem och samlas i stora mängder till invånarnas förtret. Om byggnaderna är kalla om vintern verkar de inte duga för övervintring men kan under årets varma halva utgöra utmärkta platser för fladdermössens dagvila. Fladdermössen är nattdjur och deras inaktiva tid av vila infaller från morgon till kväll. De söker sig då till skyddade platser, till exempel hålrum under tegelplattor på tegeltak, i hackspettens övergivna bohål eller fågelholkar. När skymningen faller ger fladdermössen sig ut på insektsfångst. Det är då man har en chans att se dem. Snabbt försvinner de i nattens mörker och kan ses som blixtnabba siluetter mot himlen. Våra arter är utpräglade insektsätare som fångar sitt byte i flykten. De ser inte sitt byte med sina ögon utan orienterar sig i mörker med ekolodning och ett välutvecklat hörselorgan. I flykten utsänder fladdermössen ultraljud av mycket hög frekvens som träffar objekt i dess väg och ekot från dem når tillbaka till fladdermössens känsliga hörselorgan. Sålunda är sommarnatten fylld av ljud men ofta på frekvenser som inte hörs av oss och vi får sova i fred. Att hörseln är av stor vikt kan man se på fladdermössens huvud som ofta pryds av präktiga öron som visar morfologiska adaptationer för emottagande av ljudsignaler.

Fladdermössens nattliv och speciella utseende har gett upphov till olika föreställningar om dem beträffande ursprung och liv. Tidigare fick fantasin spela friskt och fladdermössen kopplades ofta till trolldom, smuts och elände. Fladdermössen förknippades förut med vampyrer och deras förkärlek till blod. I själva verket är endast tre av över tusen arter blodätare. Ingen av dem förekommer hos oss. I tropikerna förekommer stora arter med avvikande biologi. De är fruktätare och kan uppträda i enorma flockar bland annat i parker där de under dagen hänger i tusentals i trädens kronverk. Deras huvud är ofta likt hundens och de kallas också för flygande hundar. Fladdermössen bär på olika mikrober, både bakterier och virus. Rabies är en allvarlig sjukdom som också har påträffats hos oss. Sjukdomen leder till döden om den inte sköts. År 1985 blev en schweizisk student biten av en fladdermus som bar på rabies. Följden blev ödesdiger och hen dog kort därpå. Det är skäl att komma ihåg att inte röra levande eller döda exemplar med bara händer. Ifall man är tvungen att röra fladdermöss skall man alltid bära skyddshandskar för att minimera risken av mikrobkontamination.

Besök av nordisk fladdermus

Trots att vi bott över 20 år på Mossberget i Stubbnäs, Rosala har vi aldrig råkat i nära kontakt med fladdermössen. Vi har ofta sett dem flyga kring vårt sommarhus, bastun vid stranden och skogen i grannskapet. De ”övernattar” under takteglan och då kan man höra dem hasa sig fram i de trånga utrymmena mellan tegel och yttertak. Någon enstaka gång har vi stött på dem i fågelholkar och i vedstaplar men vi har inte hittills lyckats ta reda på vilken art (eller arter) som bor nära oss.

Den 15 juli 2021 förändrades situationen då ett exemplar hade trillat i ett kallvattenskar i bastun och höll på att drunkna. Döm om vår förvåning. Men snart var

Syskonparet, våra barnbarn Iris och Marvin Beijar, beundrar den lilla krabaten med respekt. Om ni stöter på en fladdermus, kom ihåg att lämna den i fred. Rör den inte!

musen uppfiskad och vilade ut på en måltrasa i vårt lider. Exemplaret blev vederbörligen fotad för att vi skulle kunna bestämma vilken art det var fråga om. Det visade sig att vi hade besök av en nordisk fladdermus (*Eptesicus nilssoni*) som är mycket allmän i södra Finland, kanske till och med den allmännaste arten i hela landet. Den är välanpassad till våra förhållanden och dess utbredning är den nordligaste av alla fladdermöss. Emellanåt gick vi till lidret och kontrollerade hur vår medtagna gäst mädde. Först såg det illa ut då ”musen” höll sig orörlig. Efter någon tid hade den ändå torkat och kröp långsamt undan om man petade den försiktigt med en smal pinne. På kvällen mellan klockan 20 och 21 var den borta. Tydligt var allt i sin ordning. Troligen började den med sitt nattliga arbete att fånga flygande insekter. Den nordiska fladdermusen trivs utmärkt på dessa breddgrader och uppträder allmänt på gårdsplaner, längs vägkanter, i parker och andra öppna platser. Man kan säga att arten är en generalist som godkänner flera olika miljöer. Flyghöjden uppges vara mellan 5 och 10 meter och under dagen gömmer den sig ofta i byggnader. Alla fladdermöss är fridlysta i Finland. Man får inte ofreda dem. Om man inte vill att de kommer in husen skall man täppa till alla hål och springor med ett metallnät. I stället kan man hänga upp holkar byggda så att de passar för fladdermöss.

På nätet finns rikligt med information om fladdermössen. Vi rekommenderar till exempel uppsatsen skriven av Terhi Wermundsen, Lepakoiden talvehtimisiä saalistusympäristöt – suosituksia maankäytön suunnittelun, 2011, Metsätieteen aikakauskirja 3: 244-247.

Text och foto: Olof Biström & Gun Biström
Mossberget, Rosala

Innerskärgård

Från land till hav – skärgården som ekologisk mosaik

Har du nångång funderat över var kusten slutar och havet börjar? I vår rika skärgård är det inte en alldeles obetydlig fråga, vare sig samhällligt eller ur ett ekologiskt och biologiskt perspektiv.

Övergången mellan land och hav kan synas obetydlig, ett streck på en karta eller helt enkelt det som ligger över respektive under vattenytan. Landmiljön är människans, och vattenmiljön är fiskarnas, om vi vill förenkla. På land idkar vi jord- och skogsbruk, bygger infrastruktur och samhällen, till sjöss idkar vi fiske, turism och sommarliv. På land äger vi vår jord, medan livet under ytan anses vara allmångods; fisket är fritt, medan skogen och marken ägs av någon. Viltet som jagas är markägarens, medan fågel och fisk tillhör alla. På landbacken vill vi gärna ha ordning på torpet, men till havs är det av någon anledning inte alltid så noga.

Det är såhär vi tidigare har sett på vår skärgård utan att egentligen fundera mera analytiskt. Utan en nyanserad bild av omvärlden riskerar vi tappa respekten för vår miljö, och utan respekt bygger vi ingen förståelse. Utan förståelse bygger vi ingen hållbar förvaltning och inget hållbart nyttjande av skärgårdsnaturens begränsade resurser. Slentrianmässigt talar vi om ekosystemets varor och tjänster, som om ekosystemet skulle vara programmerat att leverera något för vårt specifika nyttbruk, men vi måste se naturens egenvärde också.

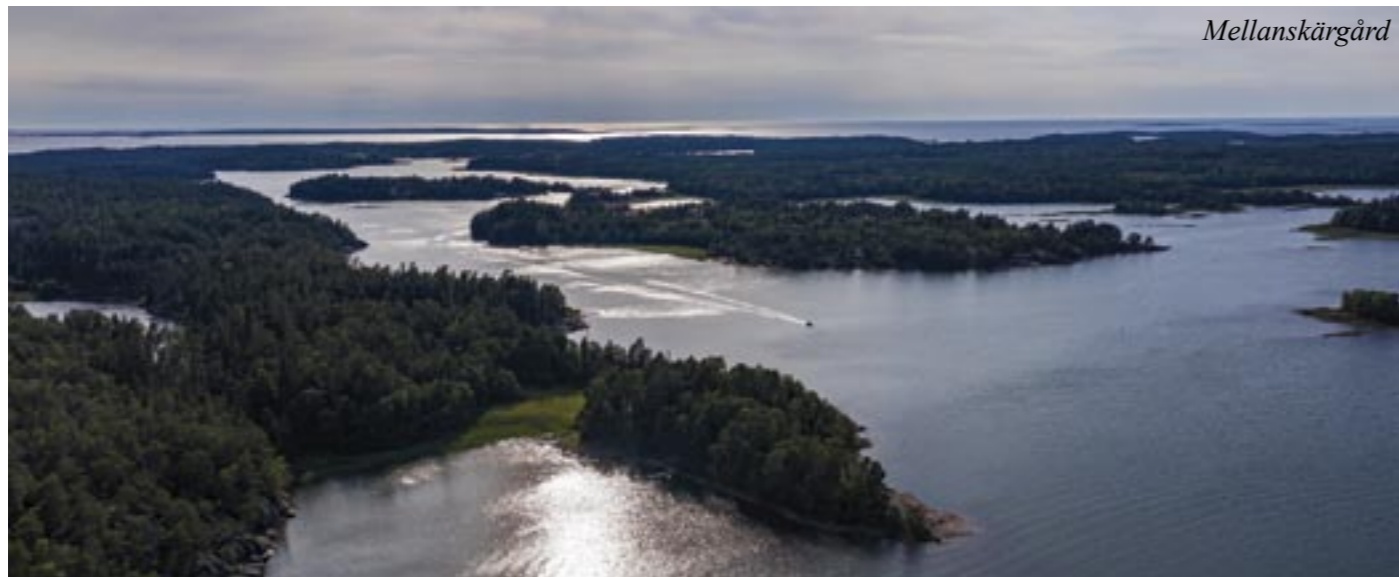
I en tid av maximering av uttag av något ur naturen, det må handla om kalhyggen på skärgårdens stora öar, storskaligt fiske och vattenbruk, eller effektiviserad massturism, glömmet vi lätt bort att övergången från land till hav inte bara är ett streck på en karta, inte bara ovan eller under vattenspegeln. Övergången från land

och kust till hav är en gradient och en process, ungefär som övergången från landsbygd till storstad. Vår kust är den fantastiska skärgård som istiden och landhöjningen gav oss. Ett dynamiskt system stannat i ständig men långsam förändring både på land och under vatten, och där ekosystemet i gränzonerna mellan land och hav oupphörligt måste anpassa sig till hur miljön långsamt ändras. Det är de naturliga gradientsystemen som skapar förutsättningarna för en rik biologisk mångfald, något vi ekologer kallar *ekotoner*, d.v.s. övergångar mellan stora helheter, där arter lever i och frodas av naturens variation och förändring.

Från inner- till ytterskärgård

Vi som rör oss i skärgården har sett den mjuka övergången från fastland till öppet hav otaliga gånger då vi lämnat hemhamnen och rört oss mot den fria horisonten. Då reser vi genom kustekosystemets stora komponenter, som botanikern **Ernst Häyrén** under de första decennierna av 1900-talet grovt typindelade i inner-, mellan- och ytterskärgård. I den inre skärgården dominerar stora öar och land, där människan bor i byar och planerade samhällen, medan sommargäster och turister mest nyttjar marinor och fast service. Öarna är beväxna ända till strandlinjen och landarealen är klart större än vattenarealen. Stränderna är ofta mjuka och vassbevuxna, och skogen når fram till strandbrynet.

I mellanskärgården är fördelningen land/vattenyta ungefär 50/50, och klippstränder är vanliga. Skogen når sällan helt fram till strandbrynet, men fjärdar och vikar känns ändå relativt skyddade. I mellanskärgården förekommer ett specifikt fenomen, nämligen de täta bestånden av vita flaggstänger, som markerar revir,

Mellanskärgård

och här möts och samsas den bofasta befolkningen och sommargästerna. Ytterskärgården präglas å sin sida av öppet vatten, stora fjärdar och klippiga stränder där exponeringen för vind och våg skapar en obehövlig zon som kan vara ansenlig i relation till holmarnas yta. Här saknas i stort sett fast befolkning utom på stora öar, som då har karaktär av inner- eller mellanskärgård i hela arkipelaget. Människosläktet representeras av sommargäster både till havs och på land. Naturen ter sig till det yttre karg, men tittar man under ytan, visar det sig att diversiteten är som störst ytterst i havsbandet. Då naturen på land minskar i artrikedomen från inner- till ytterskärgård, är det tvärt om under ytan.

Markägare äger inte rätten till naturens mångfald

Då vi skapar förvaltningsplaner och -instrument, bekatar vi sällan de ekologiska särdrag som karakteriserar de olika skärgårdszonerna. Vi lyssnar inte tillräckligt på naturens röst, och då riskerar vi göra stora felbedömningar som kan leda till bestående negativa konsekvenser för skärgårdens levande miljö. Det kan gälla allt från kalhyggen på öar till nyetablering av fiskodling inom till exempel Skärgårdshavets nationalpark. Muddringar och marinor, farleder och gästhamnar måste planeras med omsorg. Bebyggelsen måste ta hänsyn till känsliga miljöer, som

kan vara andra än de en delgeneralplan schablonmässigt ritat in på en karta för ett antal år sedan.

En intressant aspekt av ekosystemets reaktion på människans framfart är hur väl så kallade 'främmande' arter har anpassat sig till miljöer där vi rubbat balansen. I den inre delen av skärgården kan det handla om vitsvanshjort, mårhund, lupin och vitkindad gås som tar för sig av de miljöer där de ursprungliga arterna trängts undan, medan vresros, mink och knölsvan tar för sig i mellan- och ytterskärgården. Under ytan finner vi numera en myriad invasiva arter. Svartmunnad smörbult är ett bra exempel. Den trivs snart sagt överallt, och är konkurrenskraftig som få andra fiskarter hos oss. Födoväven i skärgårdsekosystemet håller på att nivelleras och globaliseras, och för varje nyinflyttad art, riskerar vår unika skärgårdsmiljö förlora något av sin egenart, tills människa, klimatförändring och övergödning bäddat för en artsammansättning som inte längre kan buffra för en plötslig och oväntad förändring i miljön. Det måste vi motverka, och det kan vi bara göra genom att förvalta kusthavets, skärgårdens, ekosystem med varsam hand. Det är viktigt att tänka på att även om vi kan äga mark, äger vi inte rätten att bestämma över naturens mångfald.

Text och foto: Erik Bonsdorff

Ytterskärgård

INFORMATION

På grund av att RoHit jubilerar och har extra många reportage och artiklar så uteblir den sedvanliga händelsekalendern samt informationen förutom:

Skrotinsamling i skärgården 2022

Preliminär tidtabell

Måndag 4.7 kl. 13.30-14.00 Helsingholm, förbindelsebåtsbryggan

Måndag 4.7 kl. 15.30-17.00 Tunnamn, förbindelsebåtsbryggan

Tisdag 5.7 kl. 9.00-10.30 Rosala, förbindelsebåtsbryggan

Tisdag 5.7 kl. 11.30-13.00 förbindelsebåtsbryggan Vikaren

Tisdag 5.7 kl. 14.15-15.30 Biskopsö, förbindelsebåtsbryggan

Tisdag 5.7 kl. 16.30-17.30 Stora Ängesö, förbindelsebåtsbryggan

Onsdag 6.7 kl. 9.00-10.00 Holma, förbindelsebåtsbryggan

Onsdag 6.7 kl. 11.00-12.30 Vänö, förbindelsebåtsbryggan

Mera information på:

sji.fi/sv/avfallsmottagning/ambulerande-insamlingar/skrotsamling-i-skaergarden

Vi håller skärgården ren

NÄRMARE INFORMATION OM EVENEMANG, TIDPUNKTER OCH ARRANGÖRER STÅR ATT FINNA PÅ BYARNAS ANSLAGSTAVLOR ELLER PÅ FÖRENINGARNAS OCH FÖRETAGENS HEM- OCH FACEBOOKSIDOR

Sammanställd av Tina Örså

Simskola i Högsåra
med start 11.7 vid Örmells strand

Simskola i Kasnäs
med start 11.7 i Garpholmsviken

Anmälan, datum och tider:
<https://www.folkhalsan.fi/barn/foraldrar/simskolor>

Simskola i Rosala
med start 25.7 i Klobbviken

Simskola i Hitis
med start 25.7 vid Österudden

Kvällen är lektion i färglära
Pastell eller gråskala
Det är solen och det är ljuset

Det är någonting bländande
Det är inte evigheten det är havet och de liknar
varandra

Det är någonting annat
Det är inte mörkret det är skogen och de påminner om
varandra

En våg
En strandlinje
En konstruktion av klippor, gräs och stenar

Minnet är ett fotoalbum
Så många sidor att bläddra mellan
Bilder i svartvitt och färg

Sommardikt av Heidi von Wright

